

3. BÁTHORY – BRASSAI

NEMZETKÖZI TUDOMÁNYOS KONFERENCIA

2012. JÚLIUS 5-6.
ÓBUDAI EGYETEM

3. BÁTHORY – BRASSAI NEMZETKÖZI TUDOMÁNYOS KONFERENCIA ÓBUDAI EGYETEM

Szerkesztők:

Ozsváth Judit

Tuzson Tibor

Kiadó:

Tuzson Tibor

e-mail: bbk@alfanet.eu

Budapest, 2012. július 5-6.

ISBN számok.

CD/DVD: ISBN 978-963-08-7085-6

Online: ISBN 978-963-08-7086-3

Hozzáférés módja:

<http://www.bbk.alfanet.eu/index.php?module=staticpage&id=205&lang=1>

A konferencia szervezői a kiadványban szereplő adatokat, állításokat a szabad véleménynyilvánítás részének tartják, és nem tekintik közösen elfogadott állásfoglalásnak.

A publikációk tartalmáért minden felelősség a szerzőket terheli.
Responsibility for the content of the publications rests upon the authors.

3. BÁTHORY – BRASSAI NEMZETKÖZI TUDOMÁNYOS KONFERENCIA

Budapest, 2012. július 5-6.
Óbudai Egyetem
1084 Budapest, Tavaszmező utca 15–17.

<http://bbk.alfanet.eu/>

A konferencia fővédnöke:
Prof. Dr. Kovács Árpád,
a Költségvetési Tanács elnöke és a Magyar Közgazdasági Társaság elnöke

A konferencia védnöke:
Prof. Dr. Rudas Imre DSc,
az Óbudai Egyetem rektora,

A KONFERENCIA TÁMOGATÓI:

Óbudai Egyetem

Kolozsvári Akadémiai Bizottság

Mikes-Jósika Közhasznú Alapítvány

Panoráma Világklub és 2. Magyar Világtalálkozó SzB

Magyar Közgazdasági Társaság

Romániai Magyar Közgazdász Társaság

Erdélyi Magyar Műszaki Tudományos Társaság

Közép-Európai Club Pannonia Közhasznú Egyesület

AlfaNet Webinformatikai Csoport

Hírközlési és Informatikai Tudományos Egyesület

Gábor Dénes Főiskola

A konferencia szervezőbizottsága

Elnök:

Dr. Tuzson Tibor – Óbudai Egyetem, Mikes-Jósika Közhasznú Alapítvány

Tagok:

Borbély Endre – Óbudai Egyetem, KVK, Kandó Nyári Egyetem főszervezője

Dr. Czeglédi József – Közép-Európai Club Pannonia Közhasznú Egyesület

Farkas Mária – „Rajka Péter” Vállalkozók Szövetsége, Kolozsvár

Dr. Gáti József – Óbudai Egyetem

Dr. Horváth Sándor – Óbudai Egyetem, BGK

Dr. Imecs Mária – Kolozsvári Műszaki Egyetem

Dr. Kőrösi Mária – Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem

Dr. Lukács György – Óbudai Egyetem, KVK, HTI

Major Ákos – AlfaNet Webinformatikai Csoport

Dr. Preitl István – Politehnica Műszaki Egyetem, Temesvár

Dr. Tanka László – Panoráma Világklub alapító elnöke, Magyar Világtalálkozó elnöke

Szakács Gusztáv – Mikes-Jósika Közhasznú Alapítvány

Dr. Vári-Kakas István Ákos – Gábor Dénes Főiskola

Dr. Várkonyiné Kóczy Annamária – Óbudai Egyetem, BGK

a II. MAGYAR VILÁGTALÁLKOZÓHOZ

KAPCSOLÓDVA

Budapest, 2013.

Hass, alkoss, gyarapíts, s a haza fényre derül...(Kölcsey Ferenc)

Tartalomjegyzék

Előszó (Tuzson Tibor)	7
Plenáris előadás	
• Hrubos Ildikó: <i>Az egyetem küldetésének újrafogalmazása</i>	9
Köz- és felsőoktatás szekció	
• Csehné Papp Imola: <i>A közgazdasági képzés történeti áttekintése</i>	16
• Harangus Katalin: <i>Az erdélyi magyar diákok anyanyelvi tudásszintjének alakulását becslő modell.</i>	
• László Gábor–Bösze Péter: <i>Nyílt oktatási tartalmak</i>	37
• Szász Gábor: <i>A magyarországi felsőoktatás minősége.</i>	44
Élelmiszer-, orvos- és hittudomány szekció	
• Ozsváth Judit: <i>Márton Áron és György Lajos kolozsvári nevelőmunkája 1931–1940 között</i>	49
• Szűcs Viktória–Szabó Erzsébet–Anna Claret–Luis Guerrero–Monica Tarcea–Jozsef Szavuj–Bánáti Diána: <i>Élelmiszeripari kockázati tényezőkkel kapcsolatos fogyasztói attitűdök, különös tekintettel az adalékanyagokra – magyar, spanyol és román kvantitatív felmérés eredményei</i>	63
Irodalom, nyelvészet, művészetek szekció	
• Nagy Éva: <i>Látni, hallani a szöveget. Beszédtechnikai és kiejtési gondok a rádió/televízió bemondóinak gyakorlatában</i>	70
Műszaki és természettudományok szekció	
• Illés Béla: <i>Logisztikai trendek a globalizáció tükrében</i>	80
• Szász Gábor: <i>TTI magyarországi problémákkal</i>	93
Történelem szekció	
• Boda László: <i>Magyarok és hunok kapcsolata, mitológiától mentesen</i>	99
• Lenti István: <i>Tuzson János akadémikus öröksége: a Bátorligeti-ősláp</i>	104
• Serfőző Gusztáv: <i>Trianon és előzményei</i>	109
Társadalomtudomány szekció	
• Cselényi István: <i>Személyközpontú társadalmat!</i>	117
• Steller Lea-Katharina: <i>Áltejföl és quarkcsusza. Magyar vendégmunkások helyzete és kapcsolathálója a vidéki Felső-Bajorországban</i>	127
• Farkas L. Rozália: <i>Kulturális és morális felemelkedés egy intézménynek, a Mesék Házának a létrehozásával</i>	135
CD/DVD és ONLINE ISBN számok vonalkódja	153

ELŐSZÓ

„Nincs nagyobb hatalom egy ötletnél,
amelynek ideje elérkezett.”
(Victor Hugo)

A *Báthory-Brassai Konferenciasorozat* (BBK, <http://www.bbk.alfanet.eu/>) gondolata 2009-ben született meg, számos konferencián szerzett tapasztalat alapján. Az alapötleteket leginkább két rendezvény kínálta:

- *Magyar Professzorok Világtanácsának* konferenciája a Partiumi Keresztény Egyetemen (MPV – Nagyvárad, 2002. szeptember 6.), ahol minden tudományág szerepelt. Ennek köszönhetően élénk és termékeny eszmecsere alakult ki a különböző szakterületek képviselői között.

- *Fachhochschulrektorenkonferenz* (FRK, Német Főiskolai Rektori Konferencia – Bad Wiessee, Bajorország, 1995), a német nyugdíjas rektoroknak szervezett éves összejövetel. A formalitásoktól mentes, kötetlenebb hangulat olyan hatékony párbeszédre adott alkalmat, hogy az aktív rektorok is fontosnak ítélték a jelenlétet.

Ennek szellemében szervezzük a BBK konferenciákat:

- **1. BBK. 2010.:** Verőce, 2010. július 3. – a IV. „Erdélyország az én hazám” fesztivál keretében (31 szerző, 25 előadás)
- **2. BBK. 2011.:** Balatonlelle, 2011. július 1–2. – az I. Magyar Világtalálkozóhoz kapcsolódva (34 szerző, 33 előadás)
- **3. BBK. 2012.:** Budapest, 2012. július 5–6. – a II. Magyar Világtalálkozóhoz kapcsolódva. (60 szerző, 60 előadás)
- **4. BBK. 2013.** Budapest, 2013. május 22-23.; III. Magyar Világtalálkozóhoz kapcsolódva. (101 szerző, 85 előadás).
- **5. BBK. 2014.** Budapest, 2014. május 21-22.; IV. Magyar Világtalálkozóhoz kapcsolódva. (Szervezés folyamatban)

Számos, szűk tudományos területtel foglalkozó, magas szintű kiváló konferencia létezik. A BBK abban különbözik ezektől, hogy a Kárpát-medencei magyar aktuális problémákat *multidisziplinárisan* igyekszik megközelíteni. A feladatok bonyolultságának megfelelően a megoldásokhoz minden tudományág hatékony együttműködésére szükség van. A rendezvénysorozat így lehetőséget ad egy gyümölcsöző hatékony „*tudós-tudós párbeszédre*”.

A legfontosabb aktuális magyar sorskérdés: milyen lesz a világ régióinkban a jelenlegi nyugati világ válsága (vagy hanyatlása) után, és mit kell tennünk a Kárpát-medencében, hogy a magyar nemzet sikeresen kilábaljon és túlvészelve a jelenlegi sokrétű krízist. Fontos felismerés, hogy a *nemzeti összetartozás tudata* nem csak felemelő érzés, hanem értéktermelő erő is, a válságokból való kilábalás alapfeltétele. Meggyőződésem, hogy azon kevés kis nemzetek egyike vagyunk, amelyeknek – bölcs döntésekkel, célkitűzésekkel és cselekedetekkel – esélye van a globalizáció nyertesévé válni.

Köszönet jár a BBK sorozat szervezőinek, előadóinak és számos szervezetnek támogatásukért, kiemelten:

- Óbudai Egyetem (OE)
- Mikes-Jósika Közhasznú Alapítvány (MJKA)
- Kolozsvári Akadémiai Bizottság (KAB MTA)
- Romániai Magyar Közgazdász Társaság (RMKT)
- Magyar Közgazdasági Társaság (MKT)
- Erdélyi Magyar Műszaki Tudományos Társaság (EMT)
- Panoráma Világklub, a Magyar Világtalálkozók szervezője
- Kárpát Régió Üzleti Hálózat (KRÜH)
- AlfaNet Webinformatikai Csoport
- Rajka Péter Vállalkozók Szövetsége (RPVSz)
- Vajdasági Magyar Tudományos Társaság (VMTT)
- Közép-Európai Club Pannonia Közhasznú Egyesület (KEP)

Külön köszönetet kell mondanunk **Dr. Ozsváth Juditnak** a szerkesztésért, akinek áldozatos munkája nélkül ez a kötet nem születhetett volna meg.

Budapest, 2013. december 20.

Dr. Tuzson Tibor,
a BBK szervezőbizottságának elnöke

Hrubos Ildikó¹

Az egyetem küldetésének újrafogalmazása

A felsőoktatás válsága – új modell keresése

Több évszázados története során az egyetem több válságot élt meg, amelyek megújulásra, alapvető intézményrendszerének megváltoztatására készítették. A 20. század végén jelentkező válságra az UNESCO 1998-ban kibocsátott nyilatkozata hívta fel a figyelmet. Leszögezte, hogy a világszerte tapasztalható válság hátterében az a feloldhatatlannak látszó ellentmondás azonosítható, amely a további hallgatói létszám expanziót követelő társadalmi nyomás és az azt kísérő folyamatos finanszírozási nehézségek között feszül. A 20. század közepétől végbement gyors létszámnövekedés, a tömegessé válás következtében csökkent a felsőoktatás átlagos minősége, ami tartalmi értelemben vett válsághelyzetet eredményezett. A Nyilatkozat leszögezi, hogy a kibontakozáshoz a felsőoktatásnak új szemléletet kell követnie, meg kell találnia új társadalmi funkcióját. Felelősséget kell vállalnia a társadalom alapvető kérdéseinek megoldásában, aminek kulcseleme, hogy túl kell lépnie a gazdasági szempontokra korlátozódó szemléleten, egészen a morális és lelki dimenzió bevonásáig. Ezzel szerepet kell játszania az egész világot sújtó értékválság feloldásában. Le kell bontani a falat a közoktatásról és a felsőoktatásról való gondolkodás között, a felsőoktatásnak az oktatási rendszer egészében kell megfogalmaznia magát.²

Mintegy tíz évvel később az UNESCO ismét áttekintette a világ felsőoktatásának helyzetét. 2009-es nyilatkozatában megállapította, hogy az eltelt évtized alatt a korábban azonosított problémák nemcsak nem oldódtak meg, hanem tovább mélyültek. A 2008-ban elkezdődött gazdasági világválság hatására veszélybe került az akadémiai tevékenység, a felsőoktatás finanszírozása, fenntarthatósága is. Ebben a helyzetben a korábbinál is kíméletlenebb verseny folyik az erőforrásokért. Erősödik az elitizmus, háttérbe szorítva a nagy hallgatói létszámxpanzió korszakának egyik fő mozgatórugóját, az

¹ A szerző a Budapesti Corvinus Egyetem professzora, az MTA köztestületi tagja, a szociológiai tudomány kandidátusa.

² *World Declaration on Higher Education for the Twenty-first Century: Vision and Action.* World Conference on Higher Education. UNESCO. Párizs, 1998. <http://unesdoc.unesco.org/images/0011/001163/116345e.pdf> (Utolsó letöltés: 2013 február.)

egyenlőségeszményt. A kormányzatok szembe kerülnek azzal a dilemmával, hogy tovább bővítsék a bekerülési esélyeket, megőrizzék (emeljék) a hallgatók nagy többségét befogadó felsőoktatási intézmények minőségét, vagy pedig néhány csúcsegyetem kiépítésére fordítsák az anyagai és intellektuális kapacitást. A társadalmi egyenlőtlenségek új színterei jelennek meg magában az oktatási rendszerben (fokozatok hierarchiája, intézmények presztízse, nemzetközi mobilitás lehetősége). A regionális különbségek (egy-egy országon belül, valamint a világ nagy régiói, földrészei között) mélyülnek, a centrum – periféria jelenség a korábbinál is erősebben jelentkezik. Az akadémiai, felsőoktatási teljesítmény néhány kiemelt földrajzi pontra, területi egységre koncentrálódik. Az évtized legnagyobb hatású folyamata a nem várt gyorsasággal bekövetkező globalizáció volt, ami érvényesül az akadémiai területen is. Ennek hatására a felsőoktatásban érvényesülő problémák egyre többeket érintenek, egyre bonyolultabb rendszert alkotnak.³

Cspadák az oktatásban és a kutatásban

Az akadémiai világot érintő szerteágazó problémák az alábbiakban foglalhatók össze. A felsőoktatás tömegessé válásával a hallgatók és a tanárok, a leendő munkáltatók köre rendkívül heterogénné vált. Máig nem tisztázódott kellőképpen az egyes oktatási intézménytípusok feladatmegosztása, az oktatás tartalmát illetően az elméleti és a szakmai képzés arányát, tantervi, intézményi helyét tekintve sok a bizonytalanság. A gazdasági nehézségek szorításában kiéleződött a kérdés, hogy a felsőoktatás milyen mértékben tekinthető közfeladatnak, illetve szolgáltatásnak. A kommercializálódás terjedése alapvető kérdésekben változtatta meg a felsőoktatás pozícióját („a fogyasztó diktálja” a folyamatokat, a hektikus piaci hatások megakadályozzák a hosszú távban való gondolkodást, a piac által kikényszerített „tempó” leegyszerűsített gondolkodásra készíti minden érintettet, az így félreértett modernizációs effektus hatására csak annak tulajdonítanak értéket, aminek közvetlen gazdasági haszna van.)

A kutatás területén ezzel párhuzamosan a fentiekhez hasonló jelenségek játszódnak le. Ez röviden úgy fogalmazható meg, hogy tudás-közösség helyett tudás-iparról beszélhetünk. „Akadémiai sodrás” helyett „kutatási projekt sodrás” érvényesül, ami ellene mond az alapos

³ *Trends in Global Higher Education: Tracking an Academic Revolution. A Report Prepared for the UNESCO 2009 World Conference on Higher Education. Executive Summary*
<http://unesdoc.unesco.org/images/0018/001831/183168e.pdf> (Utolsó letöltés: 2013 február.)

és elmélyült kutatómunkának. Nem engedi meg a kockázatokat, a tévedést, ezzel akadályozza az innovációt.⁴

Rangsorok és osztályozások

A kiéleződő verseny egyik látványos megjelenítői az egyetemi rangsorok. Az 1990-es években már készültek intézményi rangsorok egy-egy ország vonatkozásában. Nagy hírnévre azonban akkor tett szert ez a tevékenység, amikor a 2000-es években megjelentek a nemzetközi rangsorok. Az érintettek részéről mindenütt nagy érdeklődés kíséri a most már rendszeresen publikált eredményeket, ugyanakkor éles szakmai viták folynak az elméleti és módszertani esendőségükről, relevanciájukról, értelmezésükről, valamint szándékolt, paradox és nem várt hatásairól.

Általánosan elismertek a pozitív hatások. A rangsorok arra ösztönzik a felsőoktatási intézményeket, azok munkatársait, hogy mindenki hozza ki magából a lehető legjobbat, legtöbbet, tehát kiemeli az erőfeszítést, a teljesítményt. Erősíti az átláthatóságot a szektor egésze és az egyes intézmények tekintetében, információt ad a kormányzatoknak, a leendő hallgatóknak és szüleiknek, a munkáltatóknak a döntéseikhez. Egységesíti a verseny kereteit, ezzel hozzájárul a tehetségek koncentrációjához.

Gyengeségei alapvető természetéből fakadnak. A rangsorok kiinduló szemléletmódjuk következtében hierarchikus jellegűek (a sorrendet ragadják meg, a távolságokat már nem, ami erős leegyszerűsítés). Keresztmetszeti vizsgálódások eredményei, vagyis egy bizonyos időpontra (évre) vonatkoznak, nem is célozzák meg az időbeli változás érzékeltetését. Elsősorban a nemzetközi rangsoroknál nyilvánvaló a leegyszerűsített hozzáállás: nincsenek tekintettel a társadalmi, gazdasági kontextusra, egy-egy ország intézményhálózatában betöltött pozícióra. Túlértékelik a kutatási teljesítményt, mivel úgy vélik, hogy azt könnyebb mérni, mint az oktatását, legalább is nagyobb hagyományai vannak. A vizsgálati dimenziók és indikátorok kiválasztása, súlyozása körül nincs közmegegyezés, ami végeérhetetlen viták tárgyát képezi. A legnagyobb veszélyt pedig az értelmezés jelenti: bár sok igazság van az eredményekben, de az nem elsősorban akadémiai, hanem újságírói igazság.

Kifejezetten negatív hatást eredményez, hogy a rangsorok csak a mezőny felső szektorára, a csúcsegyetemekre koncentrálnak, hiszen általában az első 500 intézményről tesznek közzé listát (ami a világ egyetemeinek mintegy 3%-át teszi ki). Ez súlyos társadalmi

⁴ Hrubos Ildikó: Az akadémiai professzió – változó pozícióban. *Educatio*, 2007/3. 353–365.
http://www.hier.iif.hu/hu/educatio_reszletes.php?id=66 (Utolsó letöltés: 2013 február.)

aránytévesztés! A rangsorok jelentőségének túlértékelése a rendszer sokfélesége, az egyediség ellenében hat, hiszen mindenkit azonos szempontok alapján értékel. Rövid távú szemléletre, gyorsan elérhető eredmények hajszolására ösztönöz, ami háttérbe szoríthatja a hosszabb távban való gondolkodást, az új gondolatok, megoldások keresését.

Szakértői vélekedések szerint a nemzeti rangsoroké a jövő, mivel azok áttekinthető és értelmezhető nemzeti kontextusban gondolkodnak, az érdekeltek számára érthető és releváns információkat adhatnak.⁵

A rangsorokkal kapcsolatos kritikák alapozták meg a kifejezetten horizontális szemléletű felsőoktatási osztályozási (klasszifikációs, mapping) kezdeményezést Európában. Ebben a gondolkodásban előzetes feltevések, előítéletek, bürokratikus státusz besorolások nélkül kívánják feltérképezni a felsőoktatási intézmények tevékenységét, mégpedig annak lehető legszélesebb körét (tehát a kutatási teljesítmény mellett nagy szerepet kap az oktatás, a nemzetköziesedés, és kiterjed a társadalmi szolgáltatásokra). Fontos jellemzője, hogy elvileg minden felsőoktatási intézményre kiterjed, minden intézmény számára releváns, leíró és nem normatív jellegű, tehát nem mond értékítéletet. Megbízható és ellenőrizhető adatokat használ, elsősorban a hivatalos statisztikai adatgyűjtések eredményire, vagy ellenőrzött survey eredményekre épül. Kifejezetten felhasználóbarát, az érintettek széles körének (beleértve az oktatási kormányzatokat és a kutatókat) ad jól értelmezhető tájékoztatást, lehetővé teszi a felsőoktatási intézmények egyes csoportjainak azonosítását, egyedi intézmények összehasonlítását.⁶

A felsőoktatási intézmények osztályozásának gondolata hatott a rangsorkészítésre is. Az osztályozás jó alapot adhat valamilyen szempontból (például a tudományterület vagy bármely tevékenység szerint) homogén intézmény csoportok azonosítására. Ezen homogén csoportokban pedig valóban releváns, indokolt és tanulságos lehet a rangsorolás (a rangsorokkal kapcsolatban felvetett kritikák közül a legerősebb az, hogy általában intézményi szinten végzik a rangsorolást, miközben az intézmények diszciplináris, tevékenységi területek szerinti összetétele rendkívül diverzifikált, ami erősen hat a rangsorkészítők által preferált teljesítmény mutatóikra).

⁵ Rauhvargers, A.: *Global university rankings and their impact*. EUA Studies. Report on Rankings 2011. http://www.eua.be/pubs/Global_University_Rankings_and_Their_Impact.pdf (Utolsó letöltés: 2013 február.)

⁶ Vught van, F.–Kaiser, F.–File, J.M.–Goethgens, C.–Peter, R.–Westheiden, D.F.: *The European Classification of Higher Education Institutions* 2010. http://www.u-map.org/U-MAP_report.pdf. (Utolsó letöltés: 2013 február.)

Az osztályozás és a rangsorolás összekapcsolása napjainkban folyik az Európai Bizottság által támogatott projekt keretében.⁷

A felsőoktatási intézmények misszióinak bővülése

Az 1980-as, 90-es évektől tapasztalható jelenség, hogy a felsőoktatási intézmények bővítik tevékenységi területüket. Kezdetben ez a két klasszikus tevékenység, az oktatás és a kutatás határainak tágításában, azok mintegy meghosszabbításában nyilvánult meg. A szolgáltató egyetem, kiterjesztett egyetem, vállalkozó egyetem, innovatív egyetem fogalmakat kezdték használni a megjelölésére. Ez lényegében azt jelentette, hogy pl. az oktatási tevékenységet kinyitották környezetük gazdasági, társadalmi szereplői felé, a felsőoktatási intézmények ún. perifériákat építettek ki, lényegében vállalkozásokat, amelyek már a piac logikája szerint kezdtek működni, alkalmazott kutatásaikat, szakértői munkájukat kiegészítő szolgáltatásokkal egészítették ki.

A 21. század elején a jelenség terjedése felgyorsult, jelentősége megnőtt. Az állandósuló finanszírozási nehézségek, a gazdasági világválság hatási többletbevételek szerzésére késztették, kényszerítették a felsőoktatási intézményeket. Az erőforrásokért folytatott verseny, az egyediség keresése nyilvánult meg ezekben a törekvésekben. Ehhez járult az a körülmény is, hogy a társadalmi igények iránti érzékenység erősödött, mivel a nagyra nőtt és drága felsőoktatás ilyen attitűddel tudja magát elfogadtatni az adófizető polgárokkal. Nagyon összetett e tevékenységek köre, a kifejezetten üzleti vállalkozástól kezdve a non-profit tevékenységen át az önkéntes munkáig terjed. Összefoglalóan ezt nevezik harmadik missziónak.⁸

Európában kísérletek történtek a harmadik misszió fogalmának operacionalizálására, abból a célból, hogy empirikusan is azonosítani, elterjedtségét mérni lehessen. Az erre irányuló vizsgálatok három nagy területet (dimenziót) jelöltek meg.

Az első az oktatáshoz kapcsolódik, mégpedig annyiban, hogy a nem tipikus életkorú hallgatók, a munka mellett tanulók, a rövidebb idejű képzésekben, a kifejezett szakképzésben résztvevőkre irányul. Olyan megközelítésben, hogy az eddig perifériálisnak, kiegészítő tevékenységnek tekintett oktatási formákat a felsőoktatási intézmény kifejezetten felvállalja,

⁷ Vught van, F.–Ziegele, F. (eds.): *Multidimensional Ranking. The Design and Development of U-Multirank*. Springer, Series: Higher Education Dynamics, Vol. 37. Dordrecht, 2012. 193

⁸ Hrubos Ildikó: Kíméletlen verseny – bővülő missziók a felsőoktatásban. *Educatio*, 2012/2. 223–232. http://www.hier.iif.hu/hu/educatio_reszletes.php?id=90 (Utolsó letöltés: 2013 február.)

fő tevékenységei között tartja számon. Teljes rendszert alkotó kínáltra törekszik, megvalósítva az életen át tartó tanulás elvét.

A második nagy terület technológiatranszfernek, tudástranszfernek nevezhető. Ez széleskörű együttműködést jelent hazai és külföldi, földrajzilag közelebbi és távolabbi cégekkel, oktatási és más intézményekkel, munkaerő-piaci szereplőkkel. A kutatás és fejlesztés, az innováció egységben kezeléséről van szó.

A harmadik terület a legösszetettebb, a társadalmi szerepvállalás különböző formáit jelenti. Szolgáltatásokat, amelyeket nemcsak saját munkatársaiknak, hallgatóiknak nyújtanak, hanem szűkebb és tágabb környezetükben élőknek is. Nemcsak anyagi jellegű szolgáltatásokról van szó, hanem érték- és normaközvetítésről, a hagyományörzéstől a környezettudatosság terjesztéséig. Ide tartozik a kulturális misszió, amelyben a felsőoktatási intézmény szellemi, művészeti központként működik. Mindez kapcsolódhat egy régióhoz, szolgálhatja a régiótudat fejlesztését. A felsőoktatási intézmény szociális feladatokat is vállalhat, a hátrányos helyzetű csoportok támogatását (túl a saját hallgatóik és munkatársaik körén).⁹

A harmadik misszió jelentőségének elismerésére utal, hogy a fentiekben említett intézményi klasszifikációs modellbe már beépítették néhány elemét (elsősorban a regionális missziót). Felvetődött az is, hogy a rangsorkészítés során kapjon szerepet ez a tevékenységi kör is, vagy akár készüljön intézményi rangsor kifejezetten a harmadik misszió betöltésében elért eredmények alapján.

Elefántcsonttoronyból világítótorony

Az egyetem évszázadokig elefántcsonttoronyként működtek, szigetszerűen, a társadalom egészétől látványosan elkülönülten folytatták sajátos tevékenységüket, a tudás létrehozását és átadását. Befelé élték elit arisztokratikus, akadémiai értékeket és célokat követő életüket. A 20. második felétől kezdődő folyamatok oda vezettek, hogy le kellett mondaniuk erről a hozzáállásról. A 2010-es évekre gyökeresen megváltozott társadalmi szerepük, felelősségük, misszióik sokfélék, szerteágazóak lettek. Amennyiben ezeket ténylegesen felvállalják és betöltik, új, magasabb szinten nyerik vissza megrendülni látszó társadalmi presztízisüket.

⁹ *Final Report of Delphi Study E3M Project – European Indicators and Ranking Methodology for University Third Mission.* (2011)

<http://www.e3mproject.eu/docs/Delphi-study-E3M-project.pdf> (Utolsó letöltés: 2013 február.)

Kisugárzó hatásuk sokrétű, az információs technológiai forradalom adta lehetőségekkel élve térben és időben úgyszólván határtalanná, legalább is globálissá válhat. Mindehhez fel kell nőnie az intézményi menedzsmentnek, amelynek döntő szerepe van az átalakulásban, a fentiekben vázolt nagyvonalú ambíciók elérésében.¹⁰

Összefoglaló: *A felsőoktatás tömegessé válása során megindult a felsőoktatási intézmények differenciálódása. Ez a folyamat a felsőoktatás globalizálódása, az erőforrásokét folyó verseny következtében a 2000-es évektől még fel is gyorsult. A vállalt küldetés, a fő tevékenység, a megcélzott kliensi kör, az akadémiai teljesítmény és a társadalmi presztízs szerinti sokféleség zavarba ejtő helyzetet teremt, hiszen azt jelenti, hogy nehezen áttekinthető a szektor tényleges működése. A nemzeti és nemzetközi felsőoktatási rangsorok a teljesítmények hierarchikus szemléletével egyfajta kísérletet jelentenek az áttekintésre (ranking). A rangsorkészítésre adott válasznak tekinthető az európai kezdeményezésre induló klasszifikációs (mapping) projekt, amely a tevékenységek széles körét veszi figyelembe, az intézmények teljes körére releváns, és horizontális szemléletével ad további ismereteket. Új megközelítést igényel a mérésekben az a jelenség, hogy egyre nagyobb teret kap a felsőoktatási intézmények tevékenységében az ún. harmadik misszió betöltése, ami a társadalom közvetlen és sokoldalú szolgálatának vállalását jelenti.*

¹⁰ Hrubos Ildikó (szerk.): *Elefántcsonttoronyból világítótorony*. Budapesti Corvinus Egyetem, AULA Kiadó Kft, Budapest, 2012. 338. http://uni-corvinus.hu/fileadmin/user_upload/hu/kutatokozpontok/NFKK/letoltheto/Hrubos_elefantcsonttorony.pdf

Csehné Papp Imola¹

A közgazdasági képzés történeti áttekintése

1. A szakmai nevelés gyökerei

A szervezett szakképzés legelőször a céhek keretében valósult meg, melyek Magyarországon az ipar és a városi élet fejlődésével együtt jelentek meg a 14. század elején. Sokáig a Kassai szűcsökét tartották az első magyar céhlevélnek, akik 1307-ben nyertek oklevelet, de hitelességével kapcsolatban kétségek merültek fel, és tartalmi érvek is szóltak ellene. Az viszont biztos, hogy a Nagy Lajos által 1376-ban 24 szakma számára kiadott erdélyi szász szabályzat már megfelelt a céhlevelekkel szemben támasztott kritériumoknak. Szabályozta az inasfelvételt, a munkanélküli, a munkaképtelen, az „elaggott tagok” segélyezését, gondoskodott az özvegyekről, az árvákról, s testületileg megadta a végtisztességet az elhunytaknak. Továbbá ellenőrizte a képzettséget, és az áruk szigorú vizsgálatával védte a minőséget. Az inasok a 16. századig többnyire nem végzetek előzetesen semmiféle iskolát, a későbbi időkben megkövetelték, hogy olvasni és írni tudjanak.

A szakmai nevelés gyökereit keresve a céhek esetében jellemző volt, hogy az inas mesteréhez költözött, fizetése nem volt, csupán élelmet, lakást és szűkösen ruhát kapott. A munkaidő lényegében úgymond „látástól vakulásig”, napfelkeltétől napnyugtáig tartott. Ha az inas szerencsésen kitöltötte „apród esztendeit”, jelentkezhetett tanuló leveléért. Fialat legényként rendszerint egy-két évig még tanítómesterénél maradt, az első időben fél bérért. Ez idő alatt készült fel a vándorlásra, melynek eredeti célja az volt, hogy a fiatal szakember megismerje idegen városok, műhelyek ipari technikáját. A vándorlás időtartamát (2–5 év) is meghatározták a céhlevelek. A vándorlás befejezése után aztán a legény jogot nyert arra, hogy mesterré váljék a „remeklésnek” nevezett vizsgával.

Az iskolai szakképzés első nyomait a német, majd latin és magyar nyelvű városi iskolákban is megtalálhatjuk, amelyekben az oktatás zömmel anyanyelven folyt.

2. A kereskedelmi–közgazdasági képzés kezdete

A 18. század második felében a felvilágosult abszolutizmus oktatáspolitikájának megfelelően a Habsburg birodalom keleti felében, Magyarországon is megkezdődött az a

¹ A szerző a gödöllői Szent István Egyetem Gazdaság- és Társadalomtudományi Karának docense, az MTA Emberi Erőforrások Gazdaságtana Tudományos Bizottságának tagja, a Gazdálkodás az Emberi Erőforrásokkal Albizottság titkára.

folyamat, amely a század végéig a legkülönbözőbb felsőfokú szakiskolák felállításához vezetett.² Ezek az intézkedések ekkoriban nem voltak késésben a birodalom nyugati feléhez képest, hanem azzal teljesen egy időben kezdődnek.

A selmecbányai bányatisztképző intézetet 1763-ban kezdik akadémiává fejleszteni, s a folyamat eredményeként 1770-re Európa egyik legkorszerűbb ilyen intézete működik a régi bányavárosban.

Ezzel teljesen egy időben, 1763-ban alapítja meg Mária Terézia a Pozsony megyei Szencen a Collegium Scientiarum Politico Oeconomico Cameralium nevű számviteli iskolát, amelyet a piarista Valeró Jakab igazgatott. 1763-ban volt az intézmény avatási ünnepsége. A gazdasági tudományok jelentőségét ekkoriban a föld természeti kincseinek kiaknázásában látták. A szenci iskola 1776-ig folytatta működését, amikor is leégett.

A kollégium tulajdonképpen minden fajta hazai felsőfokú szakoktatás legősibb intézményének tekinthető, hiszen egyszerre volt mérnökképző „főiskola”, mezőgazdasági szaktanfolyam és kamerális-közigazgatási szakiskola. A három évfolyamos, öt professzorral oktató kollégium, amelynek oktatási nyelve német volt, mégis csupán rövid, bár annál jelentősebb epizód a magyarországi szakirányú felsőoktatás történetében.

Ugyancsak Mária Terézia királynő „kegyeiből” a külföldön már elterjedt hasonló intézmények mintájára Budán 1770-ben rajziskola (Scola graphidis) létesült.³ Valószínű, hogy ennek alapján szervezték meg a Ratio Educationis (1777) rendelkezése alapján minden nagyobb városban a „vasárnapi iskolát”, ahol a tanítás hetenként egyszer, vasárnap délután 2 órától folyt, és főleg az írás, olvasás és számtan ismereteinek oktatására terjedt ki. 1783-ban II. József kötelezővé tette a mesterinasok számára a vasárnapi rajziskolák látogatását. A legnevezetesebb rajziskola ez idő tájt a már némileg polgárosult Győrött működött. Ennek virágzása Révai Miklós (1749–1807) nevéhez fűződik. A korszak híres rajziskolái közé tartozik az 1787-ben alapított körmöcbányai is. Igen értékes kezdeményezés volt azonkívül ebben az időben Tessedik Sámuel Szarvason megalapított és rövid megszakítással 1780-tól 1806-ig fennálló Gyakorlati Gazdasági és Ipariskolája és Gróf Festetics György Csurgón alapított gimnáziuma.

² Fináczy Ernő: A gazdasági felsőbb szakoktatás kezdetei Mária Terézia alatt. *Magyar Gazdaságtörténeti Szemle*, 1899/6. 199–204

³ Mészáros István: *Magyar iskola: 996–1996*. Eötvös József Könyvkiadó, Budapest, 1996. 297.

A kor merkantilista szellemének megfelelően a Ratio Educationis a kereskedelemnek nagy jelentőséget tulajdonított.⁴ A közgazdasági-kamerális tudományok oktatása nem szűnt meg Magyarországon a szenci kollégium felszámolása után, sőt az ott oktatott ismeretek az ország legelőkelőbb tanintézeteiben kaptak katedrát. A kameralisztika ugyanis az államigazgatásban, s nem csak a Kamaránál állást vállaló tisztviselők számára e korban már nélkülözhetetlen volt, így oktatását a felvilágosult abszolutizmus irányítói immár az egyetlen magyar Tudományegyetemen, majd a később felállítandó ún. kerületi akadémiákon is fontosnak tartották. Ebben az értelemben a közgazdasági képzés is fejlettebb szintre emelkedett, amikor az udvar 1769-ben az akkor még nagyszombati egyetem Bölcsészeti Karán Studium politico-camerale néven új tanszéket szervezett. Az egyetlen magyar univerzitáson 1849-ig, vagyis 80 éven át önálló tanszéke volt a politikai-kameralisztikai tudományoknak. Előbb 1769-től 1777-ig a Bölcsészeti Karon, majd 1777-től a Jogi Kar keretében működött a tanszék, amelyet egyrészt az államigazgatási tudományok, másrészt a pénzügytan és közgazdaságtan, a kereskedelmi és váltójogtan tanszékének tekinthetők. Hasonló tárgyat oktattak 1777 után a kerületi akadémiák jogi tanfolyamain is.

A 19. század elején a reáltudományok csaknem mindegyike, ha változó színvonalon is, de önálló tanintézethez jutott Magyarországon.⁵ Más volt azonban a helyzet a közgazdasági-kereskedelmi ismeretekkel. E tudományok a 19. század közepéig nem jutnak önálló főiskolához, sőt később is csak más intézménybe betagolódva oktatták ismereteiket egyetemi fokon. A magyarázat kézenfekvően adódik elmaradott közgazdasági viszonyainkból, erre azonban bármely más esetben is hivatkozhatnánk. A magyarországi rendeket, elsősorban a nagybirtokosokat érthetően a mezőgazdaság fejlesztése érdekelte, s nem véletlen, hogy főúri kezdeményezések éppen a mezőgazdasági szakember képzés érdekében történtek. Az állam központi hatóságai abban voltak érdekeltek, hogy az elmaradott országban legalább elfogadható szintű infrastruktúrát, úthálózatot, csatornázást, folyószabályozást stb. építsenek ki, s ezért az ehhez nélkülözhetetlen műszaki értelmiség kiképzését preferálták. A hazai kereskedelem fejlesztésében az udvar nem, vagy csak igen korlátozottan volt érdekelt, hiszen Magyarországot inkább a fejlett örökös tartományok ipara felvevőpiacának tekintette.

⁴ Fináczy Ernő: A gazdasági felsőbb szakoktatás kezdetei Mária Terézia alatt. *Magyar Gazdaságtörténeti Szemle*, 1899/6. 199–204

⁵ Szögi László–Zsidi Vilmos: *Tanulmányok a magyarországi közgazdasági felsőoktatás történetéből*. Budapest, 1995. 204.

Az 1806. évi II. Ratio Educationis a jogi oktatás szempontjából inkább negatívumokat eredményezett, s a kameralisztika azon tudományok közé tartozott, amelyeket az akadémiákon s az egyetemen egyaránt oktattak, így speciális egyetemi jellege nem volt.

3. A József Ipartanoda megalakulása

Történelmünk reformkorát az 1825-i országgyűléstől az 1848-i utolsó rendi országgyűlésig lehet meghatározni. A korszak egyik eszméje a szakképzésen alapuló gazdaságfejlesztés.⁶ Talán az első ilyen tárgyú alapvetés Fáy András (1786–1864) 1816-ban megjelent munkája, *Próbatétel a mai nevelés két nevezetes hibáiról*, amelyben a szakoktatás fejlesztése mellett emelt szót. Gróf Széchenyi István a Stádiumban (1833) arról írt, hogy az ipar és a kereskedelem hideg számítást, tudást, pénzerőt igényel, és ezek „kegyeletes tiszteletét igényli”. Ezidőtájt napirendre került a mindennapi oktatást biztosító szakiskola felállítása is. Az alap, amire ez az új iskolatípus támaszkodott, a vasárnapi iskola volt. Ebből indult ki 1830-ban Bibanco Gyula Emanuel a Pesti Polgári Kereskedelmi Testület támogatásával megnyitott, később mindennapossá fejlődött kereskedelmi szakiskolája. Az intézet egy évfolyamos alapfokú szakiskola volt, amelyhez előkészítő osztály társult. Mégis a Bibanco-féle iskola volt az első olyan hazai kezdeményezés, amely példát adott az ország többi városában nyíló kereskedelmi iskolák számára, másrészt olyan intézet volt, amely előkészítette a talajt a kereskedelmi-közgazdasági ismeretek felsőbb szinten való tanítására is. Az intézet 1838-ban elnyerte a nyilvános kereskedelmi iskola címet.⁷

Magyarország gazdasági életének, kereskedelmének fejlesztésére vonatkozó tervek megyei viták után kerültek az 1832–36-os országgyűlés elé. 1836 áprilisában az országgyűlés utolsó napjaiban a rendek azzal a kéréssel járultak az uralkodó elé, hogy lényegében bécsi mintára egy műegyetemi intézet, önálló magyar politechnikum létrehozását engedélyezze.⁸ A politechnikum felállításának terve egyben a felsőfokú közgazdászképzés kezdetét is jelentette, hiszen az intézetet a bécsi Politechnikum mintájára óhajtották megszervezni. 1844 nyarán hoztak határozatot egy Ipartanoda felállításáról, és végül a reformkori országgyűlések kezdeményezéseinek köszönhetően, 1846-ban nyílt meg – a nádor nevét viselő – József Ipartanoda. A képzés hároméves volt: egy előkészítő év után lehetett a kétéves gazdasági, műtani vagy kereskedelmi osztályon továbbtanulni. Az Ipartanoda joggal tekinthető a hazai

⁶ Pukánszky Béla–Németh András: *Neveléstörténet*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1996. 167.

⁷ Schack Béla–Vincze Frigyes: *A kereskedelmi oktatásügy fejlődése és mai állapota Magyarországon*. Franklin Társulat, Budapest, 1930. 448.

⁸ Uo.

felsőfokú – pontosabban ez irányba mutató – közgazdászképzés kezdetének. Az oktatási nyelv a magyar volt, de a német nyelv tanulása rendes tantárgyként kötelező volt.

4. Az abszolutizmus és dualizmus korának gazdasági oktatása

Az Ipartanoda tanári kara dolgozta ki a magyar műszaki és kereskedelmi felsőoktatás átfogó reformjára vonatkozó tervet. A leendő Műipari Academia fő feladatának azt tartották, hogy a hazai kereskedőtársadalom magyarosodását segítse. A magyar szabadságharc teljes leverése után azonban az egyetemhez hasonlóan az Ipartanodában is szigorú fegyelmi ítéleteket hoztak a tanárok ellen. Két tanár kivételével minden régi oktatót s az igazgatót is elbocsátották vagy nyugdíjazták.⁹

A korábbi nagyszabású reformtervek megvalósításáról már szó sem eshetett, ehelyett a bécsi közoktatásügyi tárca vezetője, Leopold von Thun gróf a magyarországi oktatásügyet is a birodalomhoz kívánta igazítani. Ennek első lépéseként 1850. szeptember 29-én az uralkodó rendeleti úton egyesítette az egyetem Bölcsészeti Karán addig fennállt Institutum Geometricumot és a József Ipartanodát. A rendelet a két intézetből, mint kiindulási alaptól létrehozandó új, a birodalom többi „technikai intézetéhez” hasonló felsőoktatási intézmény létesítésének szükségességét mondta ki. 1850-től 1857-ig állami intézményként csak a lényegében középfokú K. K. Josephs Industrieschule képviselte Magyarországon a műszaki és kereskedelmi szakoktatást. A birodalmi Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium az intézet elhelyezésének megoldása után – miután 1854 nyarán a budai Várba költöztette az Ipartanodát – vette elő az Ipartanoda átalakítására vonatkozó, s már három éve elfektetett javaslatokat. Thun elképzelésének megfelelően dolgoztatta át a terveket. Az új budai tanintézet neve *K. K. Josephs Polytechnikum* lett. Ferenc József 1856. szeptember 30-án hagyta jóvá Thun előterjesztését és az új Műegyetem alapszabályát. A Politechnikumban közgazdasági osztály is alakult, így folyamatosan oktattak közgazdasági tárgyakat a műegyetemen. Az intézmény 1861-től kezdte használni a *József Műegyetem* elnevezést. 1863-tól vezették be a szakrendszert, a későbbi karok előzményeit.

A kiegyezés utánra már egyértelművé vált, hogy a Műegyetem elsősorban a műszaki tudományok oktatására vállalkozhat, 1867 után a programokból eltűnt az önálló közgazdasági osztály megnevezés, de az oktatás rendje 1871-ig változatlan maradt. 1857. november 1-én megnyílt a *Pester Handels-Akademie*, az első hazai felsőkereskedelmi iskola. A későbbi

⁹ Szögi László–Zsidi Vilmos: *Tanulmányok a magyarországi közgazdasági felsőoktatás történetéből*. Budapest, 1995. 204.

nevéen *Budapesti Kereskedelmi Akadémia* elsősorban a mai értelemben vett középfokú képzést tartotta fő feladatának. A gazdasági fejlődés útjára lépő Magyarországnak a nyolcvanas években egyre égetőbb gondot okozott a jól képzett, külkereskedelemhez értő szakemberek hiánya. A célt a Trefort Ágost vallás- és közoktatásügyi miniszter által 1883 januárjában összehívott tanácskozáson abban jelölték meg, hogy a tanfolyamon a jelentkezőket a keleti nyelvekre kell oktatni. Mindezt oly módon, hogy „kereskedői utazói minőségben beutazván a velünk legközelebb szomszédos országokat: Szerbiát, Romániát, Bulgáriát, Török- és Görögországot, tüzetesen megismerkedjenek a termelés viszonyaival, mind az ipari termékek, mind a nyerstermelés tekintetében, hogy a be- és kivitelre tájékozást nyerjenek, melyet aztán kereskedelmünk célszerűen felhasználhasson”. A Budapesti Kereskedelmi Akadémia keretében egy bizottság dolgozta ki a Keleti Kereskedelmi Tanfolyam tervét. Ezt elsősorban Baross Gábor kereskedelemügyi miniszter pártfogolta, de Csáky Albin gróf, a közoktatásügyi tárca vezetője sem ellenezte. A Keleti Kereskedelmi Tanfolyam már fennállásának első éveiben sikeres kezdeményezésnek bizonyult.¹⁰

Az ebből önállósult 1899-ben a főiskolai rangú Keleti Kereskedelmi Akadémia igazgatója a neves turkológus, Kunos Ignác lett. Az akadémia célja a Balkán és a Közel-Kelet felé irányuló politika és kereskedelem számára külügyi, illetve kereskedelmi szakemberek képzése volt. 1900-tól a Budapesti Kereskedelmi Akadémia felsőfokú tagozata kétéves lett. 1902-ben megalakult a Kolozsvári Kereskedelmi Akadémia, 1912-ben a Fiumei Kiviteli Akadémia. Az első világháborúig összesen 3493 növendék szerzett oklevelet a Budapesti Kereskedelmi Akadémia felsőbb, akadémiai tagozatán.¹¹

5. Az önálló közgazdasági egyetemért folyó küzdelem

Balogh Elemér, a Hangya Szövetkezet vezérigazgatója a Magyar Gazdaszövetség 1900. évi kassai kongresszusán Gróf Károlyi Sándor ösztönzésére javasolta egy közgazdasági jellegű egyetem létesítését, amely az ekkori elképzelések szerint még a mezőgazdasági, erdészeti és állatorvosi tudományokat is magába foglalta volna a közgazdasági diszciplínákon kívül. Mivel időközben az erdészet és az állatorvos-tudomány oktatása főiskolai szintre került, a tízes évekre a magyar felsőoktatás két problematikus, egyetemi intézmény nélkül maradt területe: a mezőgazdaság és a közgazdaság lett.

¹⁰ Szögi László–Zsidi Vilmos: *Tanulmányok a magyarországi közgazdasági felsőoktatás történetéből*. Budapest, 1995. 204.

¹¹ Uo.

A tervezet négyfakultásos egyetemet képzelt el, amely a mezőgazdasági képzés felsőfokú intézménye, továbbá rendelkezik ipari, és – harmadikként – kereskedelmi-pénzügyi karral is. A negyedik karnak javasolt társadalomtudományi (szociológiai) fakultáson a szükséges közgazdasági, politikai, jogi, közigazgatási ismereteket és a fontosnak tartott nyugati és keleti nyelveket kívánták oktatni.

December 19-én, a képviselőház 317. országos ülésén gróf Károlyi Mihály terjesztette elő az önálló közgazdasági egyetem létesítésére vonatkozó javaslatot. Természetesen a közgazdasági egyetemnek ellenzői is akadtak. A június 7-i értekezleten napirend előtt szót kérve Sándor Pál, az OMKE elnöke, azt indítványozta, amit el is fogadtak, hogy a parlamenti izgalomra való tekintettel napolják el a tanácskozást. „Elszéledtünk – írta később Balogh Elemér visszaemlékezésében – abban a pillanatban, amikor már azt hittem, hogy célhoz értem.”¹²

Az önálló közgazdasági egyetemért folyó küzdelemben ezután egy vargabetű következett be. A műegyetem tanácsa 1912. június 21-i ülésén javasolta, hogy az egyetem keretében egy önálló közgazdasági szakosztály alakuljon, elsősorban a végzett mérnökök továbbképzése céljából. Ez a megoldás sokkal egyszerűbbnek és olcsóbbnak látszott, mint egy új, önálló közgazdasági egyetem felállítása.

Az egyetemi szintű közgazdászképzés ügye nagy lendületet kapott 1918-ban, amikor ismét Zichy Jánost nevezték ki kultuszminiszterre. Július 23-án a miniszter egy terjedelmes leiratot küldött a budapesti tudományegyetemnek, amelyben ismertette elképzeléseit és a négy kar mielőbbi véleményét kérte annak érdekében, hogy az egyetemi szintű közgazdászképzés minél hamarabb elkezdődhessen. Mind a négy kar még augusztus első felében reagált a miniszteri kérelemre. Állásfoglalásukra a „támogatjuk, de”; „fontos, de”; „örömmel üdvözljük, de” stílus és mondanivaló volt jellemző. 1918. október 10-én a mezőgazdasági, a politikai és tudományos élet képviselőiből összeállított bizottság kidolgozhatta a királyi rendelet szövegét, majd a minisztertanács jóváhagyása után, az uralkodó elé terjesztette. IV. Károly október 23-i debreceni útja alkalmából a vasúti kocsiban megadta az előzetes királyi hozzájárulást. Az iratokat október 29-én felterjesztették a kabinetirodához, de a Monarchia felbomlása miatt ezek soha nem érkeztek vissza.

¹² Szögi László–Zsidi Vilmos: *Tanulmányok a magyarországi közgazdasági felsőoktatás történetéből*. Budapest, 1995. 204.

Végül a közgazdaságtudományi kar évmegnyitó ünnepségére 1920. október 31-én került sor a Magyar Tudományos Akadémia dísztermében. Horthy Miklós rövid megnyitója után gróf Teleki Pál miniszterelnök és Bernát István dékán tartott ünnepi beszédet.

A trianoni béke kényszerű aláírása után Klebelsberg politikájának az volt az alapelve, hogy a művelődés, az iskolaügy, a felsőoktatás stratégiai kérdés és a meggyengült országnak minden erejét arra kell fordítania, hogy megmutassa a világnak a magyarság európai műveltségét, és igyekezzen magasabb kulturális színvonalat felmutatni, mint a szomszédos államok. A trianoni béke erősen korlátozta a hadikiadásokat, így valóban több pénz jutott az 1920-as években a felsőoktatásra, mint az egy háborúban kivérzett, meggyengült országtól várható lett volna. E jelentős összeget a felsőoktatás és a kutatás területén két fő cél megvalósítására fordították. Az egyik az ösztöndíj-politika és külföldi kulturális kapcsolatok fejlesztése volt. Klebelsberg tudatosan törekedett az ország nemzetközi tudományos kapcsolatait minél szélesebb körben kiépíteni. 1920 után Bécsben, Berlinben és Rómában nyílt meg, illetve indult fejlődésnek a Collegium Hungaricumok hálózata, de kutatóintézet vagy magyar lektorátus Európa szinte minden országában alakult egy-egy jelentős egyetemen. Az Országos Ösztöndíj Tanács komoly támogatást kapott, s szinte minden tehetséges fiatal 1-2 szemesztert külföldön tölthetett, megalapozva tudományos kutatómunkáját. Bécsbe főleg a humán tudományok művelői, Berlinbe a természettudósok, Rómába a művészetek és egyházi személyiségek mentek tanulni, de a változást éppen az mutatta, hogy egyre többen jutottak el francia, angol, sőt amerikai egyetemre állami segítséggel, vagy magánalapítványok – mint például az amerikai Rockefeller vagy Jeremy Smith ösztöndíjak – támogatásával. A magyar felsőoktatás és tudomány 1945 után is hosszú évtizedekig profitált abból a szellemi tőkéből, amelyet a két világháború között itthon és külföldön kiképzett magyar kutatók, tanárok és tudósok halmoztak fel.¹³

6. A József nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem. Az önálló közgazdasági egyetemért folyó küzdelem

Hosszas viták után az 1934. évi 10. törvénycikkkel egy, a magyar felsőoktatásban addig szokatlan méretű és szerkezetű, új egyetemet hoztak létre, a m. kir. József nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetemet. Az új intézmény alapját a budapesti Műegyetem adta, de hozzátartoztak szinte valamennyi olyan intézményt, amely egyetemi, főiskolai szinten a reáltudományokkal foglalkozott.

¹³ Győriványi Sándor: Fejezetek a magyar szakképzés történetéből. *Új Pedagógiai Szemle*, 1996/10. 94–105.

A József nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem szervezete a második világborút követő időben fokozatosan felbomlott: 1945-ben az agrárjellegű osztályok önállósultak, majd – a felsőoktatás marxista szempontú átszervezésével kapcsolatban – napirendre került az önálló közgazdaságtudományi egyetem létrehozásának ügye.¹⁴

1945-től kezdve felerősödtek a reformtörekvések. Az 1946/47-es és az azt követő tanév a reformértekezletek jegyében telt el. Az idők változásából következett az esti egyetemi munkástanfolyam megindítása 1946/47-től. Az első nagy egyetemi reform 1948-ban indult meg, s többek között célul tűzte ki a műszaki és közgazdasági képzés erőteljes fokozását, az iparfejlesztés elsődlegességét hirdető szocialista tervgazdálkodásnak megfelelően.

Az immár ténylegesen önálló *Magyar Közgazdaságtudományi Egyetem* felállításáról intézkedett a 9160/1948. Korm. sz. rendelet (1948. szeptember 25.), amelyet az 1948. évi LVII. tv. szentesített (1948. december 28.). Az új egyetem alig mutatott jogfolytonosságot elődeivel, a tudományegyetemi közgazdaságtudományi karral, ill. a József Nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Közgazdaságtudományi Karával. A régi professzorok közül mindenkit elbocsátottak, átszervezték a tanszékeket, megváltoztatták a tantárgyakat, a tanítás rendjét, a közigazgatási képzés megszűnt. A hallgatóságot pedig erőteljes politikai színezetű felvételi szűrőn kényszerítették át. Sőt 1950/51-re még az egyetem elhelyezésében is változás következett be: a Szerb utcából a Fővám térre költözött. Az intézményt részben a Szovjetunióból hazatért, s ott tanult közgazdászok irányítása alá helyezték, szinte teljesen elbocsátva a műegyetemi fakultás régi tanári karát, s nagyon nagy hányadban elküldve a korábbi hallgatóságot is. Megszületett az első magyarországi marxista egyetem...

Összefoglaló: *A közgazdaságtan viszonylag fiatal tudományág. Önállóvá válása a 18. század végére tehető. Mindaz, ami ez előtt történt, csupán előzménynek tekintendő. Az elmúlt évszázadokban a közgazdasági képzés oktatáspolitikai helyzetét tekintve periferiának minősült a Kárpát-medencében. Lényegi változás csak az 1867-es kiegyezés után következett be, amikor az állam nagyobb figyelmet fordított a gazdaságilag elmaradott területek felzárkóztatására, aminek következtében az ipari fejlődés lendületet vett. A tanulmány a kárpát-medencei gazdasági képzés történeti összegzését kíséri meg. A teljesség igénye nélkül kíséri figyelemmel a történéseket (az önálló közgazdasági egyetemért folyó küzdelemben) a kezdetektől a Collegium Scientiarum Politico Oeconomico Cameralium történetében, a Nagyszombati Egyetemen történt eseménysoron, a József Ipartanoda megalakulásán, a József nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem történetén keresztül az első magyarországi marxista egyetem megalakulásáig.*

¹⁴ Szögi László–Zsidi Vilmos: *Tanulmányok a magyarországi közgazdasági felsőoktatás történetéből*. Budapest, 1995. 204.

Harangus Katalin¹

Az erdélyi magyar diákok anyanyelvi tudásszintjének alakulását becslő modell

A tanulmány célja egy olyan matematikai modell meghatározása, amely segítséget nyújt abban, hogy megbecsüljük annak a tanuló rétegnek a nagyságát, amely nem rendelkezik azokkal az anyanyelvi kompetenciákkal, amelyek birtokában sikeresen folytathatná tanulmányait.

Tanulmányom az erdélyi magyar diákok anyanyelvi tudásszintjét felmérő empirikus vizsgálatok közül a 2005–2006-os tanévben lebonyolított fogalmazási felmérés² és a 2009–2010-ben megvalósított olvasási és szövegértési képesség színvonalának vizsgálata eredményadatain alapszik; mindkettő országos hatókörű eredménymérés³ volt.

Vizsgálatomban, a kapott eredményadatok alapján, egy matematikai modellt javasolok, amelynek segítségével előre vetíthető, oktatási szintek szerint haladva, a fogalmazási, illetve az olvasási és szövegértési képességek színvonalának alakulása. A modell bemenő adatait az írásbeli kifejezőképesség vizsgálatánál a 4., illetve a 8. osztály, kimenő adatait a 8., illetve a 12. osztály jellemzői képezik, míg az olvasási és szövegértési képesség vizsgálatánál a bemenő adatokat a 3. illetve a 7. osztály, a kimenő adatokat a 7. illetve a 11. osztály jellemzői képezik. A becslést régiók (szórvány, átmeneti régió, tömb) szerint értelmezem, ezen belül összegezve a tanulók különböző műfajú szövegalkotási feladatokra, illetve szövegértési tesztekre kapott eredményeit.

A felállított matematikai modell alapul szolgál az anyanyelvi készségek és képességek alakulási tendenciájának vizsgálatára, valamint kiindulópontot jelent a jelenlegi és az elkövetkező mérésekből származó eredményadatok összehasonlítására.

Bevezető

A PISA⁴ – nemzetközi iskolai kompetenciovizsgálatokban 2000-től vesz részt Románia. A PISA vizsgálat sorozat átfogó nemzetközi tanulói teljesítménymérés, amely a

¹ A szerző doktorandusz, a Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem Műszaki és Humántudományok Karának (Marosvásárhely) titkára.

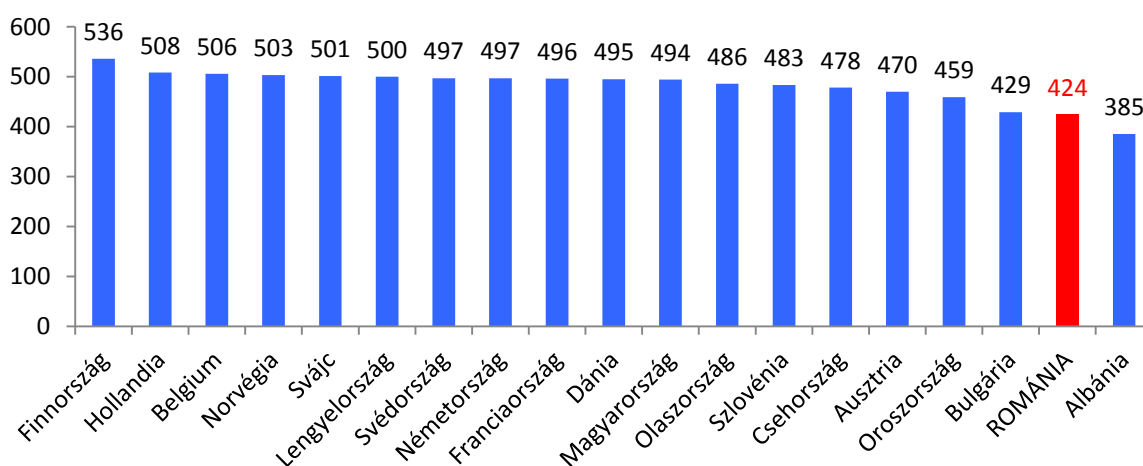
² Pletl Rita: *Az iskolai írásos közléskultúra erdélyi helyzetképe*. Ábel Kiadó, Kolozsvár, 2011.

³ Pletl Rita: Anyanyelvoktatás – nyelvi horizontok. In *Az olvasási és szövegértési képesség színvonalának alakulása az elemitől az érettségiig*. Scientia Kiadó, Kolozsvár, 2012. 13–76.

⁴ Programme for International Student Assessment – Nemzetközit Tanulói Teljesítménymérés Program.

tizenöt éves diákok olvasási–szövegértési képességét, természettudományos és matematikai műveltségét méri fel. A háromévenként ismétlődő felmérés minden alkalommal egy adott műveltségi területnek nagyobb hangsúlyt biztosít a másik kettőnél. A 2009-es vizsgálat fő mérési területe, úgy mint az első vizsgálaté is, az olvasás és szövegértés volt. A szövegértés tartalmi keretét és mérőeszközeit először a 2000-es mérésre dolgozták ki, ekkor rögzítették az OECD⁵ országok átlagát 500 pontnál.

A felmérés eredményeit tekintve megállapítható, hogy Románia a leggyengébben teljesítő európai országok közé tartozik (1. grafikon). A tizenöt éves tanulók mintegy fele funkcionális analfabétának tekinthető, ami azt jelenti, hogy bár el tud olvasni egy szöveget, de nem tud vele dolgozni (összefoglalni, átfogalmazni, kritikailag elemezni stb.).

1. grafikon: Néhány európai ország átlagos szövegértési teljesítménye (PISA 2009)⁶

Az ötévente szervezett PIRLS⁷ nemzetközi vizsgálat a 4. évfolyamos tanulók olvasási és szövegértési képességét vizsgálja. Az IEA⁸ 2001-ben szervezte meg először a PIRLS-vizsgálatot, majd ezt követte 2006-ban a második és 2011-ben a harmadik adatfelvétel. Az első felmérés során a képességskálát úgy alakították ki, hogy az akkor részt vevő országok átlageredményeinek átlaga 500 pont és a szórás 100 pont volt. A tanulók képességpontjai a szövegértési képességskálán 0 és 1000 pont közötti értéket vehetnek fel. A 2011-es

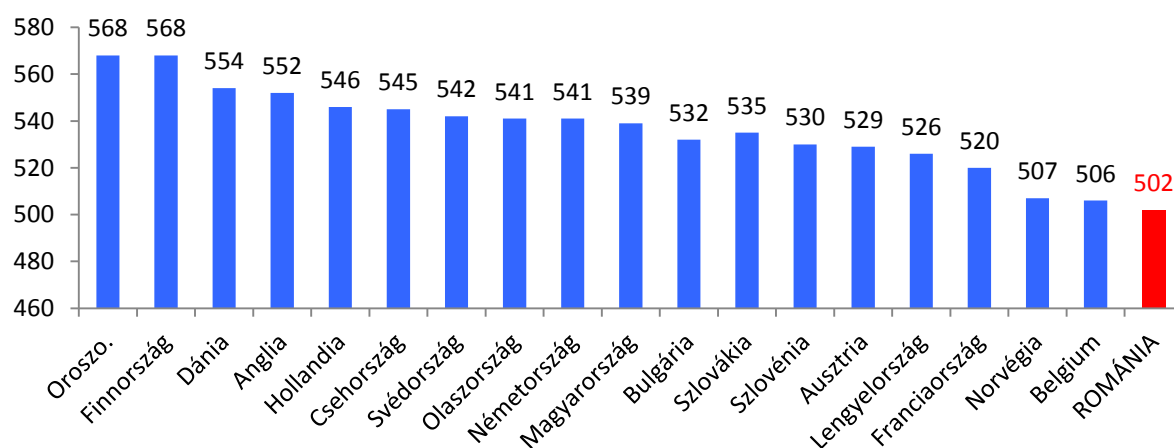
⁵ Organisation for Economic Co-operation and Development – Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet

⁶ Forrás: OECD PISA 2009 database.

⁷ Progress in International Reading Literacy Study – Nemzetközi Szövegértés-vizsgálat.

⁸ International Association for the Evaluation of Educational Assessment – Tanulói Teljesítmények Vizsgálatának Nemzetközi Társasága.

felmérésben részt vevő országok átlageredményei 310 és 571 pont között ingadoznak.⁹ A PIRLS szövegértési képességskáláját a tesztet megoldó diákok tárgyi tudása és kognitív képességei alapján alakították ki. Az eredmények könnyebb értelmezése és összehasonlíthatósága érdekében az elemzők négy képességszintet állapítottak meg: kiváló szintű tudás 625 képességpont felett, magas szintű tudás 550 képességpont felett, átlagos szintű tudás 475 képességpont felett, és alacsony szintű tudás 400 képesség pont felett. A vizsgálat eredményeit tekintve, Románia itt is az európai országok sereghajtói közé tartozik (2. grafikon).

2. grafikon: Néhány európai ország átlagos szövegértési teljesítménye (PIRLS 2011)¹⁰

Feltevődik a kérdés, hogy ezen belül a magyar nyelvű oktatásban résztvevő diákok hogyan teljesítenek? A 2009-es PISA és 2011-es PIRLS vizsgálatok során magyar diákok is bekerültek a mintába, de az eredmények részletesebb szakértői elemzésére nem került sor kisebbségi vonatkozásban. Az államnyelvtől eltérő tanítási nyelvet nem tekintették olyan változónak, amelyet érdemes külön elemezni. Így, miközben a kompetencia-vizsgálatok országos eredményeiről tájékozódhatunk, a romániai iskolahálózatban tanuló magyar diákok anyanyelvi tudásszintjéről nincs hiteles képünk. Ez indokolja olyan helyzetfeltáró empirikus kutatások szükségességét, amelyeknek adatai pontos képet vázolnak fel a magyar anyanyelvű oktatás helyzetéről, az erdélyi magyar diákok anyanyelvi tudásszintjéről.

Vizsgálati minta

⁹ Balázs Ildikó–Balkányi Péter–Bánfi Ilona–Szalay Balázs–Szepesi Ildikó: *A PIRLS és TIMSS 2011 tartalmi és technikai jellemzői*. Oktatási Hivatal, Budapest, 2012. 24.

¹⁰ <http://nces.ed.gov/pubs2013/2013010.pdf>. (Utolsó letöltés: 2013. január 7.)

Anyanyelvi tudásszintet felmérő vizsgálatok 1993 óta folynak a romániai magyar iskolahálózatban tanuló diákok körében (Pletl és mtsai). Tanulmányomban két reprezentatív minta képességvizsgálatának méréséből származó adatokra alapozok. Az egyik a 2005–2006-os tanévben lebonyolított országos hatókörű mérés, amely az írásbeli kifejezőképességre irányult. A másik a 2009–2010-ben lebonyolított országos hatókörű eredménymérés, amelynek tárgyát az olvasási és szövegértési képesség színvonalának vizsgálata képezte. Mindkét felmérés még külön vizsgálta az eredmények és a tudásszintre hatást gyakorló háttérváltozók közötti összefüggéseket.

A vizsgálatok átfogták az iskolai képzés mindhárom szakaszát:

- a fogalmazási képesség felmérésénél az iskolai képzés egyes szakaszainak záró évfolyamait választottuk ki: az elemi iskola IV. osztályát, az általános iskola VIII. osztályát, a líceum, illetve a szakközépiskola végzőseit;
- az olvasás és szövegértési képesség felmérésénél az elemi harmadikos, az általános iskola hetedik és a középiskola tizenegyedikes tanulói körében történt a felmérés.

Az oktatási szintek szerinti mintavétel során két szempont érvényesült: az iskolák településtípusa (falu, város) és a magyar vagy magyar tagozattal rendelkező iskolák számaránya az adott térségben (szórvány, átmeneti régió, tömb). A mérőeszközöket különböző műfajú szövegalkotási feladatok, illetve olvasási és szövegértési képességet mérő tesztek alkották.

A mérés során begyűjtött adatokat két különálló adatbázisba rendeztük. Az egyik adatbázis a fogalmazási képesség színvonalának felméréséből származó eredményeket tartalmazza különböző iskolatípusokban. Az adatokat képzési szakaszok szerint csoportosítottuk, ezen belül összegezve a tanulók szövegalkotási műveletekre kapott eredményeit.

A másik adatbázis az olvasás- és szövegértés képesség színvonalának felméréséből származó eredményeket tartalmazza. Az adatokat régiók (szórvány, átmeneti régió, tömb) szerint csoportosítottuk, ezen belül összegezve a tanulók szövegértési tesztekre kapott eredményeit az oktatási szintek (elemi, általános iskola, középiskola) szerint. A mérésben kiválasztott évfolyamok mindegyikén a szövegértési teszt egy dokumentum jellegű és egy narratív jellegű szöveget tartalmazott.

A tanulók anyanyelvi tudásszintjének alakulását becslő modell

Vizsgálatunkban – a kapott eredményadatok alapján – egy matematikai modellt állítottunk fel, amelynek segítségével a szövegértés és a szövegalkotás képességszínvonalának várható alakulását vetítjük előre, megbecsülve annak a tanuló rétegnek a nagyságát, amely nem rendelkezik azokkal a képességekkel, amelyek birtokában eredményesen folytathatná tanulmányait. Mindkét felmérés eredményei azt mutatták, hogy a tanulók egy része olyan mértékű lemaradással küzd, amely gátolja az önálló információszerzésben és tanulásban, vagyis amely lemorzsolódáshoz¹¹ vezet.

A lemorzsolódó tanulók számának tanulmányozását matematikai modellalkotással kezdjük.

Modellalkotáson a valóságos rendszer lényegi tulajdonságainak felismerését, és azok valamilyen formájú leképzését értjük.¹² Segítségével megragadhatjuk a valóság egy részét, és lényegét változtatlanul meghagyva rögzítjük és ábrázoljuk a valóságos jelenségekre vonatkozó ismereteinket. A modellezés révén igazolni tudjuk elméleti eredményeinket, valamint megvalósíthatjuk különböző jelenségek előrejelzését.

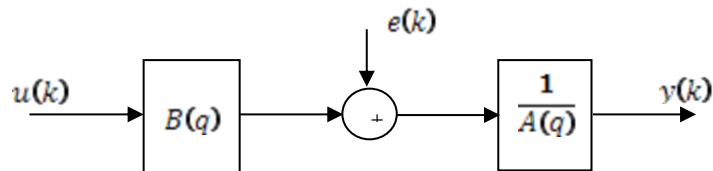
Napjaink mérnöki gyakorlatában a leggyakrabban alkalmazott modell a matematikai modell, amely nem más, mint a vizsgált rendszerben lejátszódó folyamat tulajdonságai közötti összefüggések megfogalmazása. Ez a folyamat a modellezés céljának rögzítésével kezdődik, ezt követi a modell felépítéséhez használható a priori ismeretek összegyűjtése, amely magába foglalja a jelenségre vonatkozó strukturális és parametrikus információkat. Végül a modellezendő rendszer változói közötti összefüggéseket egy matematikai struktúrába képezzük le, amelynek ismerete meghatározza a matematikai modellekben szereplő egyenletek számát és típusát.

Előrejelzésünk célja az volt, hogy a rendszert jellemző tulajdonságok jövőbeli értékeit oly módon adjuk meg, hogy a tényleges és becsült értékek közötti eltérés, vagyis a hiba értéke minimális legyen. Tökéletes becslés esetén ez az érték nulla lenne, ellenben a valóságban ilyen nincs, hiszen mindig létezik egy olyan tényező, melynek hatását nem vettük figyelembe. Így azt feltételeztük, hogy az előrejelzésünk annál jobb, minél kisebb a hiba értéke.

¹¹ A lemorzsolódás kifejezés alatt azokat a tanulókat értjük, akik kizárólag a rossz tanulmányi eredmény következményeképpen annyira lemaradnak, hogy egy következő oktatási szinten nem tudnak megfelelni az iskola elvárásainak. Vagyis az elemi iskolások valószínűleg nem tudnak az általános iskolai szint elvárásainak megfelelni, az általános iskolások valószínűleg nem tudnak érettségit adó középiskolai képzésben továbbtanulni, és a középiskolások nem tudnak az érettségi követelményeinek eleget tenni, mivel nem rendelkeznek azokkal az anyanyelvi készségekkel és képességekkel, amelyek szükségesek az egyes műveltségterületek elsajátításához.

¹² Pokorádi László: *Rendszerek és folyamatok modellezése*. Campus Kiadó, Debrecen, 2008. 25

A felállított, $e(k)$ mérései zajt tartalmazó matematikai modell a következő struktúrával rendelkezik (1. ábra):

1. ábra: A matematikai modell blokkdiagramja

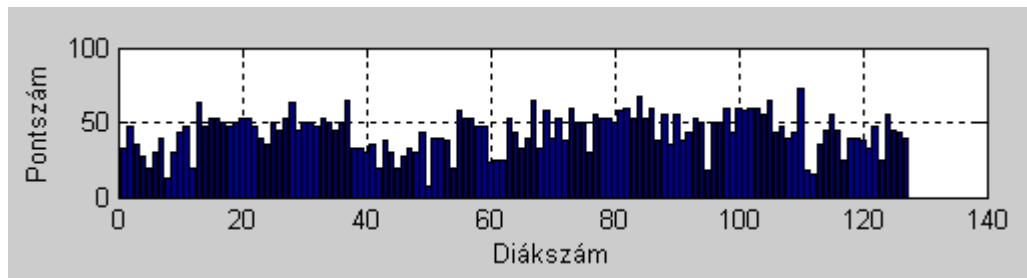
Az anyanyelvi képességszínvonal modell-bebecslésének eredményei

A modell bemenő paramétereit – az egymásra épülő képzési szakaszok sorrendjét tekintve – mindig egy alacsonyabb, kimenő paramétereit egy magasabb szintű iskolai szakasz képezi. Abból a feltételezésből indultunk ki, hogy a különböző iskolatípusokban az egyes évfolyamokon mért eredmények mindig egy alacsonyabb oktatási szakaszon megszerzett ismeretekre épülnek, illetve mindig egy alacsonyabb szintű iskolai képzés alakítja ki azokat a jártasságokat, készségeket, képességeket, amelyek elengedhetetlenek egy következő iskolai képzéshez. Ennek megfelelően, első szinten a modell bemenő adatait az elemi osztályok, a kimenő adatokat az általános iskolai osztályok, míg a második szinten a bemenő adatokat az általános iskolai osztályok, a kimenő adatokat középiskolai osztályok eredményei képezik.

A bebecslést régiók (szórvány, átmeneti régió, tömb) szerint végezzük, ezen belül összegezzük képzési szakaszok szerint a tanulóknak a különböző típusú (szövegalkotási/szövegértési) feladatokra kapott eredményeit.

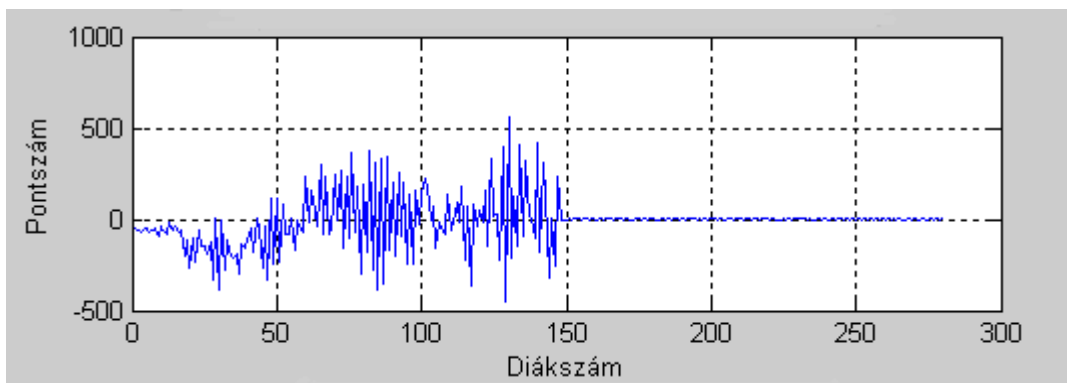
A következőkben, az iskolai képzés legalsó szintjén végzett olvasás- és szövegértés képességre vonatkozó bebecslés grafikus ábrázolását elemezzük a szórványban, amikor is a modell bemenő adatait a 3. osztályok, a kimenő adatokat a 7. osztályok eredményei képezték.

A 2. ábrán a diákok számának eloszlását jelenítettük meg 0-100 értékek között elért pontszámok függvényében. Az ábra jól szemlélteti, hogy a diákok nagy része, vagyis 60-70%-uk az 50 pontszám alatti értékmezőben helyezkedik el, csak egy kis százaléknak teljesítménye nagyobb, mint 50 pont, ugyanakkor egyetlen diák sincs, aki a maximális pontszámot elérte volna.

2. ábra: Diákok által elért pontszámok

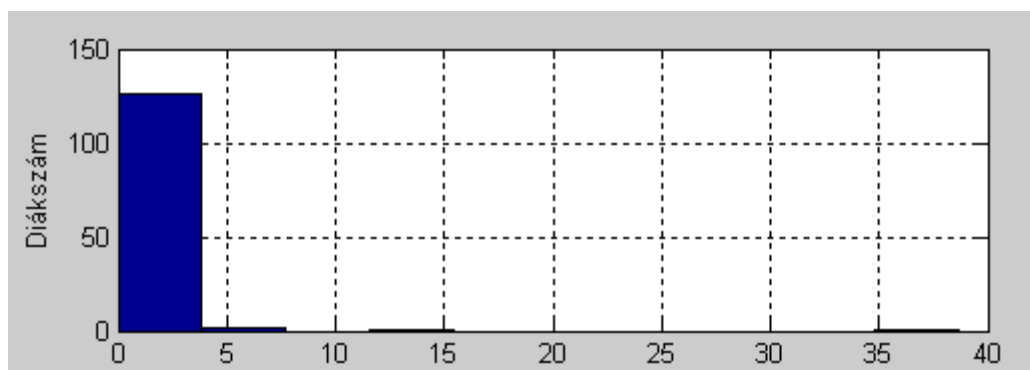
A modellt alkalmazva, a mért eredményeket ismerve meghatározzuk a becült eredmények értékeit úgy, hogy a hiba értéke minél kisebb legyen. A mért és becült eredmény közötti eltérés görbáját a 3. ábra szemlélteti.

3. ábra: A mért és a becült eredmény különbsége

A jobb áttekinthetőség kedvéért a hiba értékeit csoportosítva jelenítjük meg (4. ábra). Ha megfigyeljük, hogy az egyes szakaszokra hány adat esik, látható, hogy a legtöbb eredmény a nullához közel eső érték körül szerepel.

A gyakorisági eloszlást tekintve láthatjuk, hogy a nullához közel levő értékek kiugróan a leggyakoribbak, ettől eltérő érték gyakorlatilag nem létezik.

4. ábra: A hiba hisztogramja

Amennyiben a modell-becslést egy következő iskolai szinten alkalmazzuk, vagyis a bemenő adatokat a 7. osztályok, a kimenő adatokat a 11. osztályok eredményei képezik, az előbbi ábrákhoz hasonló grafikonokat kapunk.

A lemorzsolódó tanulók aránya a becslés tükrében

1.1. Az olvasás és szövegértési képesség színvonalának alakulása

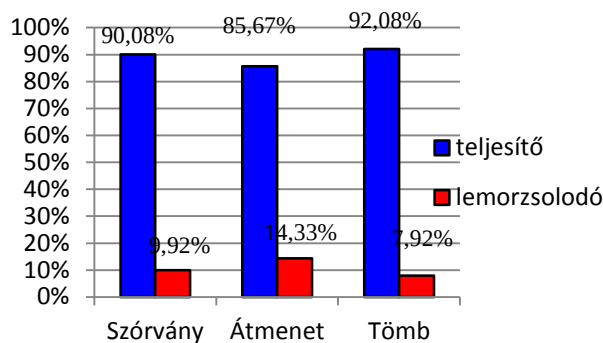
Az adatbázist a 2009–2010-es tanév második felében lebonyolított olvasás- és szövegértési képesség felmérésének adatai alkotják. Minden évfolyamon a diákok két olvasási tesztet – egy dokumentum és egy narratív jellegű szöveg – oldottak meg, és minden teszt esetében az elérhető maximális pontszám 100 pont volt. A tanuló által megvalósított pontszám egyenlő volt a teszteken elért eredmények összegével, amelyet a feladatok megoldására kapható maximális pontszámok összegének 100%-hoz viszonyítottunk. Ennek megfelelően a teljesítmények eloszlását egy százas skálán vizsgáltuk, az egyes pontszámokat tízes értékintervallumokba összevonva (1. táblázat).

Régiók	III. osztály	VII. osztály	XI. osztály
Szórvány	43,5	39,4	37,3
Átmeneti	43,6	38,5	44,7
Tömb	51,6	44,0	35,7

1. táblázat: Átlagok évfolyamok és régiók szerinti eloszlásban

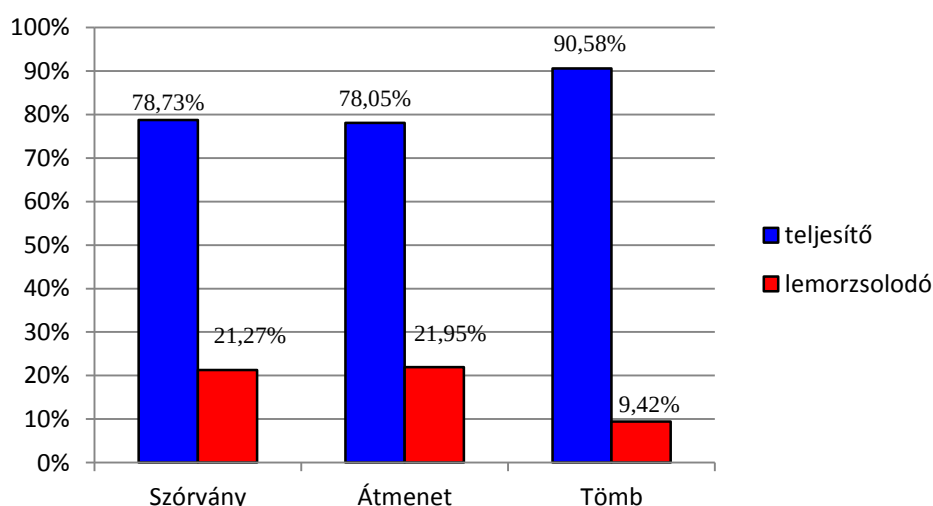
Az átlagok mindhárom iskolai szinten és mindhárom régióban alacsonyak. A tömb elemi iskoláját kivéve nem érik el az ötven pontot, ami az elérhető pontszám felét jelenti. Mint az eloszlási adatok is mutatják, legnagyobb az átlagteljesítmény az elemi iskolában, ehhez képest az általános iskolásoké a szórványban 4,1 ponttal, az átmeneti régióban 5,1 ponttal és a tömbben 7,6 ponttal csökken. A középiskolások átlagteljesítménye a szórványban és a tömbben újabb 2,1 illetve 8,3 ponttal csökken, az átmeneti régióban ez a teljesítmény csekély mértékben, de nő 6,2 ponttal.

A lemorzsolódási arányokat tekintve, a harmadikosok és a hetedikesek pontszámai alapján végzett becslés eredményei a következőképpen oszlanak meg: a szórványban 9,92%, az átmeneti régióban 14,33%, és a tömbben 7,92% a lemorzsolódó tanulók száma (3. grafikon).

3. grafikon: Lemorzsolódó tanulók aránya első szinten

A hetedik és a tizenegyedik tanulók átlageredményei alapján a becsült lemorzsolódók száma 21,27% a szórványban, 21,95% az átmeneti régióban és 9,42% a tömbben (4. grafikon).

4. grafikon: Lemorzsolódó tanulók aránya második szinten

Ha a régiók közötti különbségeket vizsgáljuk, akkor megfigyelhető, hogy a lemorzsolódási arány mindkét szinten a tömbben a legkisebb, ezt követi a szórvány, és az átmeneti régióban a legnagyobb. Amennyiben a harmadikosoknak a következő iskolai szinten várható eredményeit vizsgáljuk meg, azon tanulók aránya, akik tanulmányaikat folytatva feltehetően nem tudnak megfelelni a követelményeknek, 4,41%-al nagyobb az átmeneti régióban, mint a szórványban és 2%-al nagyobb a szórványban, mint a tömbben. Ugyanígy ha a hetedikeseinek a következő iskolai szinten várható eredményeit vizsgáljuk, a lemorzsolódó

tanulók aránya az átmeneti régióban 12,53%-al nagyobb, a szórványban pedig 11,85%-al nagyobb, mint a tömbben.

1.2. A szövegalkotási képesség színvonalának alakulása

Az adatbázis a 2005–2006-os tanévben különböző iskolatípusokban lebonyolított fogalmazási képesség színvonalának felméréséből származó eredményeket tartalmazza. Az elemistáknak a mese műfajában kellett hosszabb terjedelmű szöveget alkotniuk. A nyolcadikosok négy műfajban (élménybeszámoló, levél, személyleírás, tanács), a tizenkettedikesek három műfajban (esszé, tudósítás, tanács) írtak fogalmazást.

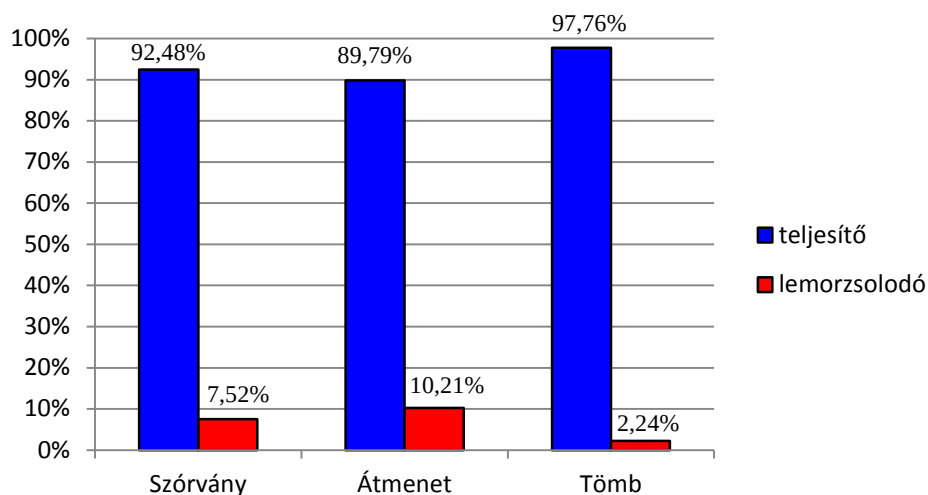
Az átlagos teljesítményeket a vizsgált változókra kapott pontszámok összegéből számoltuk ki úgy, hogy a feladat megoldására kapható maximális pontszámhoz viszonyítottuk a megvalósított pontszámot. Ennek megfelelően a teljesítmények eloszlását egy tízes skálán vizsgáltuk (4. táblázat).

Régiók	IV. osztály	VIII. osztály	XII. osztály
Szórvány	7,08	6,80	6,88
Átmeneti	7,09	6,47	7,61
Tömb	7,18	6,41	7,76

4. táblázat: Átlagok évfolyamok és régiók szerinti eloszlásban

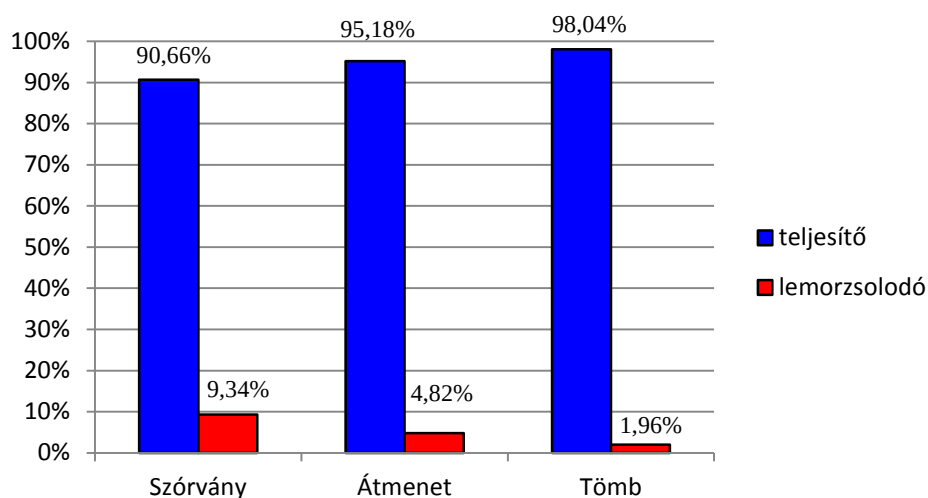
Az eloszlási adatok azt tükrözik, hogy nincs jelentős eltérés a régiók között, ez alól kivételt képez a szórvány középiskolai osztálya. Ha évfolyamok szerinti bontásban vizsgáljuk az eloszlási adatokat, akkor az átlagok között már jelentős különbségeket figyelhetünk meg. A szórványban a negyedikesek átlagához viszonyítva a nyolcadikosoké csökkenést mutat. Oktatási szintek szerint haladva az átmeneti régióban és a tömbben az átlagok jelentős mértékben csökkennek az általános iskolában az elemihez viszonyítva, ellenben a tizenkettedik osztályok átlagai több mint egy egész jeggyel nagyobbak, mint a nyolcadik osztályok átlagai.

A lemorzsolódási arányokat tekintve, a negyedikesek és a nyolcadikosok pontszámai alapján végzett becslés eredményei a következőképpen oszlanak meg: a szórványban 7,52%, az átmeneti régióban 10,21%, és a tömbben 2,24% a lemorzsolódó tanulók száma (5. grafikon).

5. grafikon: Lemorzsolódó tanulók aránya első szinten

A nyolcadikos és a tizenkettedikes tanulók átlageredményei alapján a becsült lemorzsolódók száma 9,34% a szórványban, 4,82% az átmeneti régióban és 1,96% a tömbben (5. grafikon).

6. grafikon: Lemorzsolódó tanulók aránya második szinten

A lemorzsolódási arányokat alátámasztják a tanulók által elért átlageredmények. Az első szinthez képest a második szinten míg a szórványban 1,82%-al nő, addig az átmeneti régióban 5,39%-al, a tömbben pedig 0,28%-al csökken a lemorzsolódó tanulók száma.

Összefoglaló: *Mindhárom oktatási szintet átfogó mérések lehetővé tették, hogy felmérjük a diákok anyanyelvi tudásszintjének színvonalát a különböző régiókban tanuló magyar anyanyelvű diákok körében.*

A tanulmányban bemutattuk az egyes oktatási szakaszok átlagos fejlettségi szintjét, valamint az egymást követő szintek eredményadatait összevetve, nyomon követtük az anyanyelvi írásbeli kommunikációs, illetve szövegértési képesség színvonalának az alakulását.

A szövegalkotás és szövegértés méréseinek eredményei alapján végzett becslések adatait vizsgálva azt tapasztaltuk, hogy mindhárom régióban az iskolai lemorzsolódás a szövegértés esetében volt a legnagyobb, illetve az, hogy a régiók közötti különbségek minden iskolai szakasz esetében fennálltak. A felállított matematikai modell alapján megállapítható az anyanyelvi készségek és képességek színvonalának várható alakulása, ugyanakkor a modell lehetővé teszi a jelenlegi és az elkövetkező mérésekből származó adatok összehasonlítását is.

Irodalomjegyzék:

György Katalin: *Rendszerek modellezése, szimulációja és becslése (rendszeridentifikáció)*. Sapientia EMTE Műszaki és Humántudományok Kar, Marosvásárhely, 2008.

Mártonfi György: A lemorzsolódás problémája a magyar szakképzésben és a szakképzéspolitikában. In Fehérvári Anikó (szerk.): *Szakképzés és lemorzsolódás*. Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet, Budapest, 2008. 134–164.

Pletl Rita: Az anyanyelvoktatás metamorfózisa. In *Az írásbeli kifejezőképesség alakulása a romániai magyar iskolahálózatban*. Scientia Kiadó, Kolozsvár, 2008. 11–60.

Pletl Rita: Az anyanyelvoktatás mozaikjai. In *A fogalmazási képesség színvonalának elemzése a szövegalkotás műveleti aspektusából*. Scientia Kiadó, Kolozsvár, 2010. 13–74.

Pletl Rita: *Az iskolai írásos közléskultúra erdélyi helyzetképe*. Ábel Kiadó, Kolozsvár, 2011.

Pletl Rita: Anyanyelvoktatás – nyelvi horizontok. In *Az olvasási és szövegértési képesség színvonalának alakulása az elemitől az érettségiig*. Scientia Kiadó, Kolozsvár, 2012. 13–76.

Pokorádi László: *Rendszerek és folyamatok modellezése*. Campus Kiadó, Debrecen, 2008.

Szirtes Tamás: *Dimenzióanalízis és alkalmazott modellelmélet*. Typotex Kiadó, Budapest, 2006.

László Gábor – Bősze Péter

Nyílt oktatási tartalmak New Line Net

Bevezetés

Szinte már közhely a fogalom és a megközelítés, mely szerint felgyorsult világban élünk, ahol a tudás felezési ideje lerövidül, az információk mennyisége exponenciális mértékben növekszik, az információfogyasztási szokások átalakulnak. Az információhoz való hozzáférés ideje lerövidült, a hozzáférés – fizikai – költségei lecsökkentek. Ezek a megállapítások azonban csak az információ mennyiségét és nem annak minőségét jellemzik általában.

A végfelhasználók részéről az elektronikus, távoli hozzáférés sok esetben az ingyenesség érzetét kelti valamilyen formában. A hagyományos jogértelmezések, etikai és erkölcsi megfontolások sok esetben csődöt látszanak mondani. Az üzleti modellek ki- és átalakulóban vannak próbálva megfelelni a digitális kihívásnak, felhasználói elvárásoknak és a megváltozott információfogyasztási szokásoknak – szem előtt tartva a szektor jövedelmezőségi szintjének fenntartását, vagy akár növelését.

Nyílt (oktatási) tartalmak

A Nyílt Oktatási Tartalmak (Open Education Resources, OER) fogalmát az UNESCO 2002-ben tartott fórumán alkották meg (*Forum on the Impact of Open Courseware for Higher Education*).^{1,2} Tíz évvel később, 2012. június 20–22 között Párizsban, az UNESCO Nyílt Oktatási tartalmakról szóló Világkongresszusán^{3,4} elfogadták a Nyílt Oktatási Tartalmakról

¹ Johnstone, Sally M.: *Open Educational Resources Serve the World* (2005). <http://www.educause.edu/ero/article/open-educational-resources-serve-world> (Utolsó letöltés: 2012. május 7.)

² *How has UNESCO supported OERs?* <http://www.unesco.org/new/en/communication-and-information/access-to-knowledge/open-educational-resources/how-has-unesco-supported-oers/> (Utolsó letöltés: 2012. május 7.)

³ *World Open Educational Resources Congress*. <http://www.unesco.org/new/en/communication-and-information/events/calendar-of-events/events-websites/world-open-educational-resources-congress/> (Utolsó letöltés: 2012. július 1.)

⁴ Simon Tamás és dr. Főző Attila László utazási beszámolója a világkongresszusról: <http://www.unesco.hu/nevelesugy/unesco-oer-konferencia> (Utolsó letöltés: 2012. július 4.)

szóló nyilatkozatot (2012 Paris OER Declaration).⁵ A nyilatkozat ajánlásokat fogalmaz meg a kormányok számára a nyílt oktatási tartalmakkal kapcsolatban.⁶

Neil Butcher az UNESCO stratégiai szakértője előadásában azokról az oktatási fejlesztésekről, nagymértékű változásokról beszélt, amelyek például Guyanában valósultak meg. Ebben a dél-amerikai országban nem volt elegendő forrás oktatási tartalom készítésére, tankönyvek létrehozására és nem volt a helyszínen megfelelő oktatási szakember sem. Az OER-utat választva állították össze a szükséges tartalmakat már létező, nyílt hozzáférésű tananyagokból. A költségek így az 1/5-ébe kerültek a hagyományos megoldáshoz képest, ráadásul a korábban készült tartalmakat is újrafelhasználták. A helyi példán keresztül is érzékelhető szakemberhiány miatt Butcher hangsúlyozta, hogy a tartalmak mellett mennyire fontos a tanárok képzése és továbbképzése az IKT⁷ tekintetében.^{8,9,10}

„OER típusú tartalom egy egyszerű tankönyv is lehet, de az információs technológia sokat tehet hozzá a másolás, terjesztés, felhasználás, és ami még fontosabb, az újrafelhasználás tekintetében.”¹¹ Az OER tartalmak alatt elsődlegesen az elektronikus forrásokat, az elektronikus megjelenési formákat szokták érteni, amelyek kezeléséhez szükséges bizonyos mértékű IKT kompetencia. Az UNESCO korábban is kiemelt figyelmet szentelt az IKT eszközök tanárképzésben történő alkalmazására, integrálására, használatára, valamint a tanárok IKT kompetenciájának fejlesztésére, és jelenleg is élen jár ezen iniciatívák tekintetében.¹²

A nyílt oktatási tartalmak létrehozása és felhasználása a fogalmak további tisztázása nélkül nem érthető meg, mivel ezek a fogalmak szoros összefüggésben állnak egymással és közös alapokból táplálkoznak.

⁵ 2012 Paris OER Declaration,

http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/CI/CI/pdf/Events/English_Paris_OER_Declaration.pdf (Utolsó letöltés: 2012. július 19.)

⁶ Az UNESCO Nyílt Oktatási Tartalmakkal foglalkozó portálja: Open Educational Resources <http://www.unesco.org/new/en/communication-and-information/access-to-knowledge/open-educational-resources/>

⁷ IKT – Infokommunikációs technológiai eszközök gyűjtőfogalma, az angol ICT – Information and communications technology fogalmi rövidítése.

⁸ Lásd 4.

⁹ Az UNESCO ajánlása: Tanárok IKT kompetenciái <http://www.unesco.org/new/en/unesco/themes/icts/teacher-education/unesco-ict-competency-framework-for-teachers/>

¹⁰ A cikk későbbi részében bemutatásra kerül a Wikipedia hasonló projektje.

¹¹ Lásd 4.

¹² The Use of Distance Education and Information and Communication Technologies. In Resta Paul (ed.): *Teacher Education: Trends, Policy and Strategy Considerations UNESCO International Sub-regional Seminar, 21–23 November 2002*. 62–70

Elektronikus elérhetőség: <http://unesdoc.unesco.org/images/0013/001334/133486e.pdf> (Utolsó letöltés: 2012. július 4.)

A nyíltság paradigmája¹³

A közösségi oldalak és a Wikipedia megjelenése és gyors növekedése, valamint a „wiki”¹⁴, mint technológia elterjedése és intenzív használata jellemzi a Web2-ként is említett korszakot. Kelty¹⁵ szerint a végbemenő változásokat a szabad szoftverek megjelenésének és hatásainak szemszögéből lehet megérteni.

Marshall McLuhan kanadai gondolkodó által az 1960-as évek elején megalkotott fogalom a „Világfalu”^{16,17} mára valóra vált – az általa megjósolt –, az egész bolygót átfogó elektronikus kommunikáció világában élünk, az Internet – részeként a Word Wide Web-bel – összeköti a világ négy égtáját.

Az internet és az azt megelőző hálózatok teremtették meg a szabad szoftverek fejlesztését, a kooperáció lehetőségét a fejlesztők, és a résztvevők között. A nyílt modell alakváltozatai ma már nem csak a szoftverek fejlesztéséről szólnak, azonban alapjait ezek tették lehetővé. A nyílt modell legújabb alakváltozatát a tömeges részvétel és az együttműködés jellemzi, túllépve a fejlesztői közösségeken, magába foglalja a társadalmat és a gazdaságot is. A fogalmat „wikinomics” – a magyar nyelvű fordítása „wikinómia” – Don Tapscott 2006-ban megjelent könyvében vezette be. A technológiai forradalom, a demográfiai, a társadalmi és a gazdasági változások együttesét hívja így. A wikinómia alapelvei a nyíltság, az egyenlőség, a részvétel és a globális gondolkodásmód.¹⁸

¹³ A komplex fogalmi rendszert jól mutatja, hogy az „open”, azaz „nyílt” kezdetű szavak számos esetben átfedést mutatnak, sokszor hiányoznak az egyértelmű definíciók. Például a magyar nyelvben a nyílt oktatási tartalmak szinonimájaként szabad oktatási tartalomnak is szokták nevezni. A cikknek nem célja pontos definíciós keretrendszert felállítani a nyílt/szabad jelentésváltozatai tekintetében, annyit azonban mindenképpen meg kell jegyezni, hogy az eredeti jelentésváltozatok között tartalmi különbségek is megtalálhatóak, az üzleti modellek esetében jelentősebb különbségek mutatkoznak.

A nyílt paradigmáról, annak háttéréről, a szavak pontosabb keretrendszeréről László Gábor doktori disszertációjában található bővebb háttér-információ. A cikk ezen részének feldolgozása is részben a hivatkozott művön alapul. László Gábor: *A nyílt forráskódú szoftverek társadalmi-gazdasági hatásainak feltárása a központi kezdeményezések tükrében* (2009).

http://www.omikk.bme.hu/collections/phd/Gazdasag_es_Tarsadalomtudomanyi_Kar/2009/Laszlo_Gabor/ertekez-es.pdf (Utolsó letöltés: 2012. július 4.)

¹⁴ A wiki (illetve WikiWiki, kiejtése [wiki], [wiki] vagy [viki]) a hipertext rendszerek egyik fajtája, vagy pedig maga a szoftver, ami ennek készítését lehetővé teszi. A wikiwikiweb olyan webhely, amely wiki rendszer szerint, ennek felhasználásával működik, vagyis lehetővé teszi azt, hogy a szerkesztők (vagy általános esetben bárki) a laphoz új tartalmakat adjanak, vagy azon tartalmat módosítsanak. A név maga a hawaii wiki wiki kifejezésből ered, ami „fürgét” vagy „nagyon gyorsat” jelent. A Honolulu Repülőtérén a terminálok közötti járatokat nevezik Wiki Wiki Busnak, azt szándékozásként jelezni, hogy a járatok gyorsan közlekednek. Forrás: Wikipedia

¹⁵ Kelty: *Two bits. The Cultural Significance of Free Software* (2008). A Two Bits könyv letölthető a webről is különböző formátumokban. Forrás: <http://twobits.net/> címről. (Utolsó letöltés: 2009. február 1.)

¹⁶ McLuhan, M.H.: *The Gutenberg Galaxy*. University of Toronto Press, Toronto, 1962.

¹⁷ McLuhan az akkoriban kiépülőben lévő globális, műholdas távközlési rendszerek és a televízió rohamos terjedése alapján vont le azt a következtetést, hogy a távközlés fejlődése az öt kontinensen szétszórt emberiséget egy világ(méretű) falu lakóivá változtatja.

¹⁸ Tapscott, D.–Williams, A. D.: *Wikinomics*. Portfolio, 2006. USA

Tudományos (könyv)kiadás

A nyílt hozzáférés modell egyik életre hívó alapgondolata annak az ellentétnek a feloldása volt, hogy az államilag finanszírozott, naprakész tudományos kutatások és fejlesztések eredményeiről csak a tudományos folyóiratok tudósítanak megfelelő mélységben és hitelességgel. Ezeket a folyóiratokat azonban profitorientált kiadók adják ki, akik előfizetési díjakat szednek a különböző tudományos társaságoktól, felhasználóktól, így az a paradox helyzet áll elő, hogy egy államilag finanszírozott kutatás eredményeiért, egy másik államilag fenntartott intézménynek, például könyvtárnak fizetnie kell. Többek között ez a gondolatmenet hozta létre 2000-ben a Budapest Open Access Iniciatívát, amely elsőként definiálta a nyílt hozzáférés modelljét.¹⁹

A nyílt hozzáférés fogalmi rendszerei a szoftverekhez hasonlóan keverednek, a pontosításukra Bánhegyi²⁰ 2006-ban így mutatott rá: „a „szabad hozzáférés” generikus, csaknem teljesen kilúgozott fogalom, csupán akadálytalan, díjfizetés nélküli elérést jelent, további fölhasználásról, egyéb dolgokról nem árul el semmit. Az „open access”, a „nyílt hozzáférés” viszont magába foglal egy sor feltételt és szabályzót; a közlemény integritásának megtartása, a szabályos idézés kötelme stb. Tanulmányok, könyvek, írások tucatjai foglalkoznak a nyílt hozzáférés üzleti modelljeivel²¹ (*OA business models*) – magától értetődő, hogy ezek nem a „szabad hozzáférés” üzleti modelljei.”

Kutatók tiltakozása

2012 elején a *The Cost of Knowledge*²² honlapon tudósok tiltakozást indítottak a tudományos lapok egyik legnagyobb kiadója, a holland Elsevier kiadóvállalat ellen, annak üzleti stratégiája miatt. A tiltakozáshoz rövid időn belül több mint hatezer kutató csatlakozott. A tudósok „azt követelik, hogy ne kelljen többé horrorális összegeket fizetniük, ha valaki hozzá akar férni azokhoz a tudományos eredményekhez, amelyek közpénzen születtek. A bojkotthoz számos magyar kutató is csatlakozott, többek között a Semmelweis Egyetem

¹⁹ Bővebben: Az Open Access Initiative hivatalos oldala: <http://www.openarchives.org/>, Budapest Open Access Initiative: <http://www.soros.org/openaccess/>, Directory of Open Access Journals: <http://www.doaj.org/>

²⁰ Bánhegyi, Zs.: Fogalmi és terminológiai zavar: az Open Access NEM „szabad hozzáférés”! *Tudományos és Műszaki Tájékoztatás*, 2006/3. http://tmt.omikk.bme.hu/show_news.html?id=4334&issue_id=470. (Utolsó letöltés: 2008. január 12.)

²¹ Az üzleti modellek és egyéb háttéranyagok magyarul a *Nyílt Hozzáférés* hazai tájékoztató portálján: <http://www.open-access.hu/>

²² The Cost of Knowledge, <http://thecostofknowledge.com/>

vezetősége és a Szegedi Tudományegyetem munkatársai is.”²³ A tiltakozás ismét ráirányította a figyelmet a nyílt hozzáférésre.

„Szabad hozzáférésűvé kell tenni a tudományos folyóiratokat” – mondta Pálincás József az MTA elnöke, a Science Europe²⁴ igazgatótanácsának tagja, a szervezet brüsszeli közgyűlésének legfontosabb üzenetét.²⁵ „Manapság még a jelentős erőforrásokkal rendelkező kutatást végző szervezeteknek is gondot okoz a legrangosabb tudományos szaklapok megnövekedett előfizetési díjainak kigazdálkodása – hangsúlyozta Pálincás József – A probléma megoldása érdekében szabad hozzáférésűvé kell tenni a tudományos kiadványokat.”

A finanszírozási modell esetében a publikációs díjak jönnek számításba, amit a szerző, illetve az intézménye, vagy a kutatást finanszírozó támogató fizetne a megjelenésért. A publikáció a felhasználó számára szabadon elérhető lenne.

Szerzői jog és szellemi közjavak

A világháló nagyszerű új lehetőségeket teremtett a tudásmegosztáshoz, a kultúra terjedésének új formáihoz, az alkotások megosztásához. Azonban az internet megjelenésével és ezekkel a változásokkal a jog nem tudott lépést tartani. A szerzői jog fő célja a szellemi alkotások minél erősebb védelme, ami azonban sokszor a szerző saját jogait is csorbítja, amennyiben szabad felhasználásúvá szeretné tenni művét. A jelenlegi szerzői jogi törvények problémáinak elkerülésére jött létre, a *Creative Commons* („kreatív közjavak”) egy nonprofit szervezet, melynek célja az olyan kreatív művek mennyiségének növelése, melyeket mások jogszerűen megoszthatnak egymással vagy felhasználhatnak a saját műveikhez. A szervezet fő tevékenysége a Creative Commons licencek kiadása. Lessig (2005) *Szabad Kultúra*²⁶ című művében alaposan körüljárja a szellemi tulajdon, a szerzői jog kialakulását és szerepét, a jelenlegi rendszer visszasságait és azokat a problémákat, amiket az internet idézett elő ezen a területen, valamint elemzi a szellemi közjavakat is.

²³ HVG (2012. 02. 22.) A tudás ára, http://hvg.hu/hvgfriss/2012.08/201208_a_tudas_ara (Utolsó letöltés: 2012. június 24.)

²⁴ Science Europe: <http://www.scienceeurope.org/>

²⁵ MTA – Szabad hozzáférésűvé válhatnak a tudományos szaklapok (2012. 05. 24.) <http://mta.hu/tudomanydiplomacia/szabad-hozzaferesu-ve-valhatnak-a-tudomanyos-szaklapok-129969> (Utolsó letöltés: 2012. június 4.)

²⁶ Lessig, L.: *Szabad kultúra – A kreativitás természete és jövője*. Kiskapu Kft, 2005. A könyv szabadon letölthető a <http://www.szabadkultura.hu/> weboldáról.

A szabad dokumentációs licencek egyik előnye éppen az, hogy a tartalmak nem veszhetnek el. A Wikipedia a használat utáni fizetés (pay-per-view)²⁷ modelljével szemben is nagy sikereket ért el.

A Wikipedia egyik projektje a *2008/9 Wikipedia Selection for Schools*.²⁸ A projekt keretében egy DVD-t adtak ki elsősorban a nagy-britanniai tantervet alkalmazó iskolák számára. A projekt előző fázisában kiadott DVD a harmadik világbeli iskolák segítségére készült. A DVD a Wikipediából válogatott 5500 cikket tartalmaz, amely a projekt weboldala szerint 20 kötetes enciklopédiának felel meg, 34 000 képpel és 20 millió szóval.

A szerzői jog érdekes kérdései

A hazai felsőoktatási intézmények esetében megoldatlan a szakdolgozatok tárolása. A bekötött példányok kiszorulnak a raktárakból a könyvtárak fizikailag véges tárolókapacitása miatt. A technológia már adott, hogy a korábban papír alapon begyűjtött dolgozatokat elektronikusan archiválják, az új dolgozatokat pedig már elektronikusan is le kell adniuk a hallgatóknak. Jogi kérdések azonban még akadályozzák a megoldást, amire a könyvtárosok KATALIST listáján zajlott diszkusszió is jól rávilágít. „A szakdolgozat nem nyilvánosságra hozott mű (kézirat), minden joggal a szerző rendelkezik. Mivel nem lett nyilvánosságra hozva, nem vonatkozik rá az Szjt. „szabad felhasználás” köre (Szjt. 33. § (1) bek.) Emiatt törvényesen még idézni sem(!) lehetne belőle, bár a gyakorlatban idézik és hivatkozzák.”²⁹

Máder Béla, a Szegedi Tudományegyetem Egyetemi Könyvtárának főigazgatója szerint: a „szakdolgozatok nem nyilvános dokumentumok, íróik nem széles körnek szánták, ezért a dolgozatok csak a szerzőik engedélyével hozhatók nyilvánosságra. [...] Ez a szabály a plágium korlátozására is alkalmas: ha szabadon hozzáférhetők lennének az írások, könnyű lenne másolni belőlük.”³⁰

Ezzel a nézőponttal a szerzők vitába szállnak, mivel véleményük szerint ha (elektronikusan) szabadon hozzáférhetőek lennének a dolgozatok – természetesen a megfelelő indokkal és megfelelő időtartamra titkosított dolgozatok kivételével a titkosítás ideje alatt – az

²⁷ A pay-per-view üzleti modell a tudományos publikálás területén is megszokott. Viszont ezen a területen is megfigyelhető a nyílt modell hatása, a nyílt hozzáférés kezdeményezése.

²⁸ *12008-09 Wikipedia for Schools goes on-line* (2008), http://en.wikinews.org/wiki/2008-09_Wikipedia_for_schools_goes_online és <http://www.soschildrensvillages.org.uk/charity-news/2008-wikipedia-for-schools.htm>, 2008/9 Wikipedia Selection for schools <http://schools-wikipedia.org/>

²⁹ Szabó G. Tibor: *Re: [KATALIST] szakdolgozatok elektronikus feltöltése* <http://katalist-to-feed.blogspot.hu/2011/02/re-katalist-szakdolgozatok-elektronikus.html> (Utolsó letöltés: 2011. szeptember 19.)

³⁰ *Diplomamunka: csak a szerző engedélyével adható ki – néhány megsemmisült* (2012. május 3.) http://www.delmagyar.hu/szeged_hirek/diplomamunka_csak_a_szerzo_engedelyevel_adhato_ki_-_nehany_megsemmisult/2277385/ (Utolsó letöltés: 2012. június 15.)

éppen hogy megkönnyítené a plágiumkeresést. Számos olyan program és szolgáltatás létezik, amely megfizethető áron, automatizált plágiumkeresést végez az Interneten megtalálható tartalmak alapján. Természetesen, bármely ilyen jellegű szolgáltatás csak kiegészíti és segíti, semmi esetre sem helyettesíti a konzulens és bíráló munkáját. A nyilvánossággal kapcsolatban pedig talán elérhető lenne, hogy a szerzők felelősségteljesen átérezzék, súlya van annak a dolgozatnak, amit kiadnak a kezük közül, ezzel (valószínűleg) növelhető lenne ezen dolgozatok minősége is.

Összefoglaló: *A cikkben a szerzők vitaindító gondolatokat fogalmaztak meg, a nyílt oktatási tartalmakhoz kapcsolódó széles elméleti háttér és gyakorlati alkalmazások rövid bemutatása által. A szerzők napjaink aktuális – a közbeszédben is megjelenő – jelenségeit is érintették a repozitóriumok kérdésköre, a forrásokhoz való hozzáférés, azok költségei, valamint a források felhasználásának kérdéskörei által. A nyílt oktatási tartalmak területén pozitív elmozdulás figyelhető meg a gondolkodásban, amire a pályázatok is kiemelt figyelmet fordítanak. A cikk zárásaként álljon itt a TÁMOP 2008-ban megjelent „Építő közösségek” - közművelődési intézmények az egész életen át tartó tanulásért elnevezésű pályázatából egy fontos kiemelés. „A kulturális szakterület szakemberei komplex képzésének kidolgozása és megvalósítása” alkomponens megvalósítása esetén elvárás: „az elkészült tananyagok (beleértve a kifejlesztett módszertani segédanyag, tematika, tananyag) on-line nyilvánosságra hozása, távoktatási anyag szabad hozzáférhetőségének biztosítása és bárki számára ingyenes hozzáférés biztosítása, a fenntartási időszak végéig.”³¹*

³¹ TÁMOP-3.2.3/08/2 – A közművelődés a nem formális és informális tanulás szolgálatában
http://www.nfu.hu/download/14916/323_2kor_konverg_felhivas.pdf 6. oldal (Utolsó letöltés: 2012. június 4.)

Szász Gábor¹

A magyarországi felsőoktatás minőségéről

Bevezetés

A szerző főleg a műszaki felsőoktatás haladó hagyományára, a gazdasági környezet változására és néhány aktuális javaslatára irányítja az olvasók figyelmét. A minőségirányítás első lépése a minőségpolitika meghatározása. Ehhez tudnunk kell, hogy az irányított rendszer tágabb környezetében melyek a fő tendenciák, illetve milyen prognózist érdemes figyelembe venni.

A hazai műszaki felsőoktatás több évszázados hagyománya

A magyarországi műszaki felsőoktatásnak a 18. századra visszanyúló hagyományai vannak, és már akkor tanulságul szolgáltak más országok számára. Például a párizsi École Polytechnique a Selmezbányai Műszaki Egyetem tantervét vette alapul. Ennek a patinás felvidéki egyetemnek a hagyományait a Miskolci Műszaki Egyetem és a Soproni Egyetem őrzi.

A hazai felsőoktatás erkölcsisége a kezdetek óta normatív. Ezt szemlélteti a dr. Pattantyús Ábrahám Géza akadémikustól vett idézet: „A gépészmérnök felelőssége alkotásainak társadalmi kihatására is kiterjed, de a felelősséget csak akkor vállalhatja, ha a termelés irányításában és a vezetésben is részt vehet. Ő idézi, hogy Guillet francia műegyetemi professzor szerint jó vezetőmérnök csak az lehet, akinek lelki és szellemi képességei a következő arány szerint oszlanak meg: 50% erkölcsi erő, 25% általános műveltség és 25% szaktudás”.²

A magyar műszaki felsőoktatás szemlélete jövőorientált. Képzésének tartalma széles spektrumú és természettudományosan megalapozott. A 230 éves múltra visszatekintő Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem tanulságos képzési hagyományát jól szemléltette dr. Pattantyús Ábrahám Géza professzor a III. Országos Mérnökkongresszuson, amelyet 1931-ben tartottak Budapesten, a Magyar Kir. József Műegyetemen, s amely már akkor Közép-Európa legnagyobb egyeteme volt, és ahol nagyon magas elméleti képzettség és

¹ A szerző a Gábor Dénes Főiskola Alap- és Műszaki Tudományi Intézetének tanára.

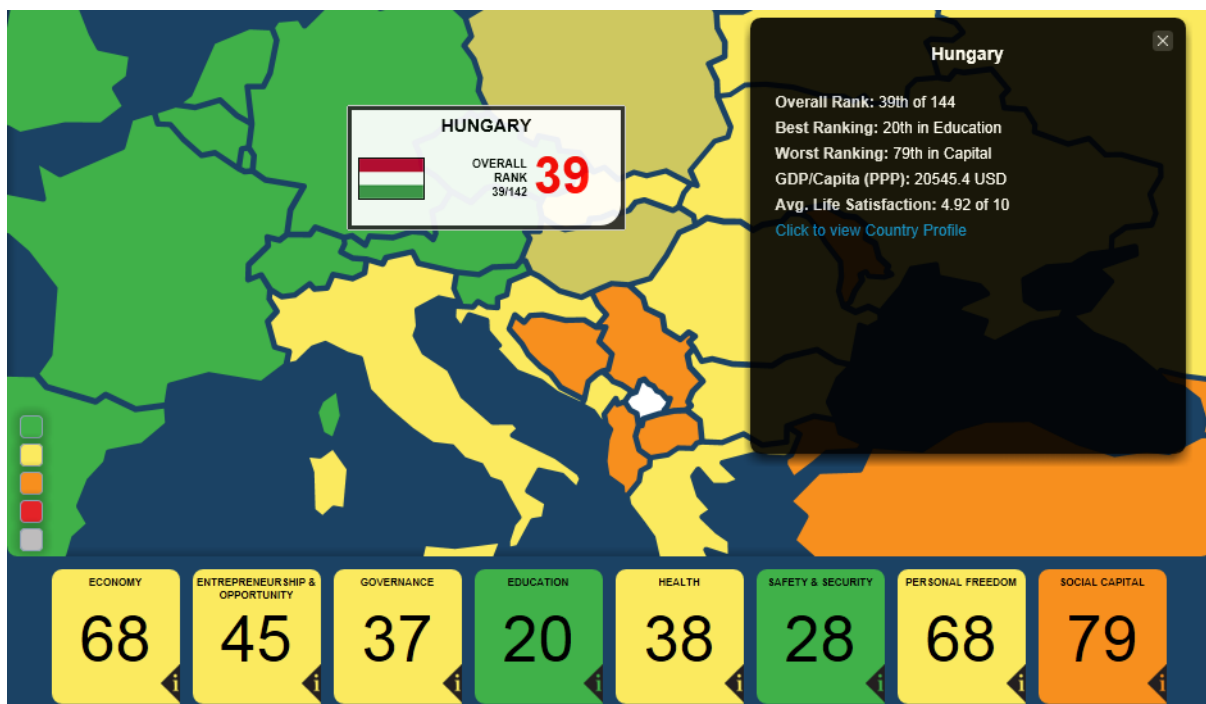
² Pattantyús Á. Géza: A mérnöknevelés Franciaországban. (Technika, 1931.) In Pattantyús Á. Géza: *Gépek üzemtana*. Tankönyvkiadó, Budapest, 1964. 48.

széles műszaki ismeret megszerzésére nyílt lehetőség. Pattantyús professzor felolvasta a német műegyetemi rektorok 1928-as drezdai konferenciája határozatát és egy 1898-as keltezésű levelet, amely válasz volt egy miniszteri leíratra, és azt tanúsította, hogy a budapesti Műegyetem már akkor nem volt hajlandó letérni arról az útról, melyre a német egyetemek csak 30 évvel később vettek irányt. A leirat csak a gazdaság közvetlen igényeire képző egyetemet szeretett volna, szűkebb ismeretspektrummal. Az egyetem szerint a túlzott szakosodás megbontaná a képzés szerkezetét, és a vállalatok számára sem lenne jó³ egy olyan kis gazdasági térben, mint a KuK, noha az, bizonyos mértékig az EU előképének tekinthető.

A hazai felsőoktatás egyik unikuma a 60 éves tudományos diákköri mozgalom. A TDK tevékenység a felsőoktatási intézmény belső és külső minőségértékelésének egyik fontos jellemzője.

Honnan, hová tartunk?

Hazánk oktatási rendszerének színvonala az egyik komparatív előnyünk. Ezt szemlélteti az 1. ábra.

1. ábra: Magyarország 2012. évi fejlettségi szintje⁴

³ Pattantyús Á. G.: A mérnökök nevelése és továbbképzése. In Pattantyús Á. Géza: *III. Országos Mérnök-kongresszus* (jegyzőkönyv). Mérnök-kongresszus Végrehajtó Bizottsága – M. kir. József-műegyetem, Budapest, 1932. 57–58.

⁴ <http://www.prosperity.com> (Utolsó letöltés: 2013. január 26.)

Ennek az átlagos fejlettségnél sokkal jobb pozíciónak része a hazai felsőoktatás színvonala is. Ezért a nemzet előrehaladásának egyik stratégiai kérdése a felsőoktatás minőségének folyamatos fejlesztése.

Miniszterelnökünk 2012. évi országértékelő beszédében Wayne Gretzky profi jégkorongozó szavaival írta le politikai elképzeléseit: „Ne oda korcsolyázz, ahol a korong van, hanem oda, ahová majd érkezik!”. A felsőoktatás minőségpolitikájának a jelenre és a jövőre is tekintettel kell lennie. A mai gazdasági körülményeket jól jellemzi a következő két idézet: „A piacok elterelik és akadályozzák a lényeges információk terjedését, előmozdítják az antiszociális ösztönző tényezők működését az emberekben a más, ugyanolyan erős motivációk rovására, amelyek nem járnak szükségképpen együtt társadalmilag destruktív következményekkel, s egyre alacsonyabb társadalmi hatékonyságú forrás-allokációs döntésekhez vezetnek. [...] a piacok – függetlenül attól, hogy a magán, vagy a köztulajdonú vállalatokkal kombinálódnak – az egyre erősödő individualizmust mozdítják elő a társadalomban, ami bizonyíthatóan nem-optimális következményekkel jár.”⁵ „Vállalati felvásárlások, illetve egybeolvadások, az eladás roppant gazdag stratégiái, társadalmi munkatőke megállapodások, beavatkozások az állam gazdaságpolitikájába, a társadalombiztosítási rendszer kiépítése, adórendszer, a tőkés tulajdonjog minden eszközzel való védelme, a rendőrség szerepe a munkafegyelem fenntartásában stb. A verseny maga is korlátozott, hiszen kevesek versenyéről van szó, akiknek közös érdekük az árak állandó növelése, vagyis az általános infláció. Csak egy-két áru időleges versenyét tapasztaljuk, amikor egy vállalat árejtés útján piacbővítéssel kísérletezik, de ez igen ritka esemény.”⁶

A jövőre vonatkozó prognózisok közül figyelemreméltó két hazai kutatóé, az ún. szellemi termelési módról.⁷ Kapitány Ágnes és Kapitány Gábor *A szellemi termelési mód* című új könyve nem kevesebbre vállalkozik, mint hogy megfogalmazza egy, a kapitalizmustól és a szocializmustól is eltérő társadalmi forma lehetőségét. Összegyűjtik és értelmezik ennek a kapitalizmuson túli társadalmi formának a kimutatható jeleit. Eme alternatíva szociológiai hordozóinak, kulcsszereplőinek pedig a „szellemi termelőket” tekintik, s szembesítik következtetéseiket mindazokkal az elméletekkel, amelyek érintkeznek a szellemi termelés kérdéskörével. Mi jellemzi a jövő társadalmát?

⁵ R. Hanhel, M. Albert: *Quiet Revolution. (Welfare Economics*, Princeton University Press, 1990. 218.) *ESZMÉLET* 93, 2012/tavaszi. 122.

⁶ Bárdos-Féltoronyi Miklós: Hogyan gondolkodnak a „fiatal felnőttek” a mai Magyarországon? *ESZMÉLET* 93, 2012/tavaszi. 86.

⁷ <http://hetivalasz.hu/kultura/mi-az-a-vilag-amiben-elunk-a-tortenelem-milyen-szakasza-44049/> (Utolsó letöltés: 2012. április 20.)

- Az értelmiségi beállítódás lesz a normaképző attitűd.
 - A versengés (competition) helyett az együttműködés (kooperáció) dominál.
 - A nemzet versenyképességének záloga a belső kooperáció lesz⁸, majd ez kiterjed a világra.
 - Minden egyén sokoldalú képességének teljes és szabad fejlődése a nemzet felemelkedésének útja. (A kiművelt emberfők eszménye – gr. Széchenyi István időszerű.)
 - A komplex automatizálás lesz az anyagi termelés műszaki bázisa⁹.
- A fentiekkel szemben mi a kormányzati cél és eszköz?
- A hazai felsőoktatás fő feladata a középosztály megerősítése, illetve helyzetbehozása.
 - A Felsőoktatási Minőségdíj a hazai intézmények versenyképességét, menedzsment technikáit és szolgáltatásnyújtását jutalmazza. Hasonlít az EFQM-re.
 - A kapacitás-akkreditáció a saját infrastruktúra meglétét ellenőrzi.
 - A MAB az oktatási kompetencia, a minőségirányítás gyakorlata és a kutatási eredmények alapján minősít.

A haladó hagyományok és a jövő prognózisából következő teendők és javaslatok

A populációban egyenletesen szóródó adottságokat kell tehetséggé formálni, ezért társadalmi esélyegyenlőség, tehát meritokrata értékrend és normatíva kell. A mérnöketikára nevelés legjobb eszköze a példamutatás. Az intézményi kultúrát ne valamely üzleti menedzsmenttechnika, hanem a kollegialitás határozza meg! A Felsőoktatási Minőségdíj a felsőoktatási intézmények kooperációját jutalmazza! (Együttműködve több és színvonalasabb szolgáltatás nyújtható.)

A műszaki felsőoktatás kutatási kapacitását még jobban fel kell használni a hazai ipar innovációs képességének fokozására! A hallgatókat is be kell vonni! Szükség van az OTDK mellett Országos Technikai Diákkörre is. Nagyon sok innovatív hallgatói munka nem tudományos jellegű, mégis roppant értékes szellemi teljesítmény eredménye.

A MAB szempontrendszer a jövőorientált felsőoktatás minőségét is képes ösztönözni, tehát alapvetően nem kell változtatni rajta. A fejlett tőkés országokban a felsőoktatási akkreditáció nem a lét vagy nemlét kérdését dönti el, hanem az állami támogatás megoszlását, amelyről korábban a parlamenti pártok acsarkodását követően született döntés.

⁸ Kósa András: Elszegődjék-e az oktatás a globalizmus szolgálóleányává? *INFORMATIKA*, 2005/4. 21–29.

⁹ Vámosi-Hajdú-Pálinkás-Szász: *Az információs kor sajátosságai*. INOK Kft, Budapest, 2006. 55–61.

Összefoglaló: *A magyar felsőoktatási intézmények minőségpolitikájának kidolgozásához nem csak a mai állapotokat kell szem előtt tartani, hanem a jövőben várhatót is, amely alkalmasint a szellemi termelési mód lesz. Az értelmiségi beállítódás a kooperációt, a saját érdek szerinti boldogulást és a kollegialitást helyezi előtérbe. Ha kizárólag egyetlen társadalmi rétegnek kíván kedvezni az oktatáspolitiká, akkor nem fogja optimálisan szolgálni a nemzetet.*

Ozsváth Judit¹

Márton Áron és György Lajos kolozsvári nevelőmunkája 1931–1940 között

A trianoni határmódosulás után Erdélyben csupán kisebb újságok foglalkoztak oktatás- és nevelésügyi kérdésekkel, alaposabb elemzésekre, ismertetésekre vállalkozó nevelésügyi folyóirata 1933-ig nem volt az erdélyi magyarságnak. Igaz, hogy az utóbbi tervével már 1927-ben találkozunk a Kolozsváron tanárkodó dr. György Lajos egyik tanulmányában, de a lap életbe hívásáig még hat évet kellett várni. A pedagógusképzés és -továbbképzés ügyét aggodalommal figyelő irodalomtörténész–tanár az erdélyi magyarság tudományos helyzetét és a pedagógusképzés kérdését elemző, fentebb jelzett írásában rámutatott egy pedagógiai folyóirat életbe hívásának szükségességére is: „egy egységes, szerves magyar kultúrprogram megalkotása, iskolai, tanári, nevelői közvélemény kialakítása érdekében egy pedagógiai folyóiratot kellene indítanunk. Csak hamarjában is rendkívül gazdag programot lehetne részére összeállítani. Íme néhány fontos pont: a magyarság kultúrprogramja általános elveinek és kereteinek kitűzése. Az iskolafenntartás anyagi, a vezetés, ellenőrzés, felügyelet szellemi kérdései. A tanárképzés, a tanári szakreszcencia biztosítása. A még mindig sok tárgyból hiányzó tankönyvek írása és a meglévők bírálata. A módszer kérdése, az iskolai élet belső rendjének és működésének kérdései. Rendtartás. A tanulók létszámának biztosítása. A propaganda elvei és módjai a nép között az iskola megkedveltetése érdekében stb. stb.”²

György Lajos közben a történelmi magyar egyházak segítségével és az anyaország titkos utakon juttatott támogatásával életbe hívott egy szemináriumi rendszerben működő, a román nyelven tanuló magyar egyetemisták magyar nyelvű ismereteinek pótlását segítő, felekezetek fölötti intézményt (a Kolozsvári Magyar Egyetemi és Főiskolai Hallgatók Szemináriumát), az egyetemista ifjúság művelődésének segítésére igényesen felszerelt könyvtárat hozott létre (a Lyceum-könyvtárat) és feladatot vállalt a római katolikus egyetemisták életének szervezésében is. A nagyszerűen működött felekezetek fölötti

¹ A szerző a kolozsvári Babeş–Bolyai Tudományegyetem Pedagógia és Alkalmazott Didaktika Intézetének adjunktusa, a *Magiszter és a Keresztény Szó* c. folyóiratok szerkesztője.

² Gyulafehérvári Érseki Levéltár (a továbbiakban: GyÉL), VI. 11/a. 1. d. – Kolozsvár, 1927. február 12. György Lajos: *A magyar tudományosság és a magyar tanárképzés jelenlegi helyzete és feladatai Erdélyben*.

szeminárium sajnos – támogatás híján – három és fél év múltán tevékenysége beszüntetésére kényszerült, ettől kezdve György Lajos főként a római katolikus egyetemisták körében fejtette ki ifjúságszervező munkáját. 1931-től a Római Katolikus Népszövetség keretében működött Egyetemi és Főiskolai Szakosztály (később Majláth-Kör) tanulmányi igazgatója volt, és a szakosztály keretében – általa – indított Pedagógiai Szemináriumot vezette.

A katolikus egyetemisták nevelői

A Majláth-Kör élete Márton Áron egyházi elnökké és egyetemi hitszónokká való kinevezése után élénkült meg igazán. Az 1931/32-es egyetemi év Márton Áron és György Lajos megismerkedését is hozta. Az egyesületi főtitkár Venczel József és a tanulmányi vezető György Lajos vitadélutánra hívta meg a gyulafehérvári püspökségen szolgálatot teljesítő Márton Áront, aki nagysikerű előadást tartott az egyetemi hallgatóknak. Ezen felbuzdulva Venczel és György Lajos küldöttséget menesztettek Gyulafehérvárra a következő kéréssel: „A jelenlegi kolozsvári katolikus egyetemi hallgatóság számára a korszerű kérdések és világnézeti eszmék keresztény képviselőjére egy, a főiskolai ifjúságot vezető egyéniségre van szükség, melyre minden tekintetben az eszmék és irányzatok harcában a legkorszerűbbnek és legalkalmasabbnak Márton Áron gyulafehérvári püspöki titkárt tartjuk. Ezért kérjük az Egyházmegyei Hatóságot, szíveskedjék az Ő személyében főiskolai vezetőt, prézest kinevezni.”³ A kérésnek eleget téve, Mailáth püspök Kolozsvárra engedte Márton Áront, aki a korábban lemondott Patay József helyére lépve átvette az Egyetemi és Főiskolai Szakosztály igazgatását.

A vezetőség egyre erőteljesebben szorgalmazta a határozott célok megfogalmazását, azok elkötelezett követését: „A tisztikar tudatában van annak, hogy az egyesületi élet első alapfeltétele a progresszív fejlődés, az egyesület kitűzött célja felé való biztos haladás. Ezért az egyesület célja, hogy összegyűjtse a Kolozsváron tanuló római katolikus főiskolai hallgatókat, hogy beléjük oltsa az ezeréves faji öntudat erdélyi kiteljesülése mellett a kétezer éves kultúrákat teremtő és fenntartó keresztény katolicizmus meggyőződését” – fogalmazott Venczel József az 1931. november 27-én tartott közgyűlésen. A megerősödő kolozsvári újkatolikus ifjúsági mozgalom komoly bemutatkozása volt az Erdélyi Tudósító „fiatalok száma”. 1932 tavaszán Veress Endre szerkesztő átengedte nekik a pünkösdi számot; annak hatvan lap terjedelmű, gazdag és változatos tartalmú anyagát Venczel József segítségével Márton Áron szerkesztette. E hatásos bemutatkozás egyik írásában Márton Áron – az *Erdélyi*

³ Antal Árpád: Venczel József életpéldája. *Keresztény Szó*, 1993/11. 19.

Fiatalokkal vitázva – határozottan kijelentette, hogy „világnézeti függetlenség nincs”, ám ugyanakkor azt is hangsúlyozta, hogy a világnézeti hovatartozás nyílt megvallása nem akadály, sőt egyedül reális alapja a nagy közös feladatokban való együttműködésnek.⁴ „Ezer pont van erdélyi magyar életünkben – írja –, ahol minden jószándékú erő összefogása lehetséges és szent parancs.” Ugyanabban a lapszámban Venczel József a régi középosztály csődjét és az új értelmiség kialakulásának gondjait feszegette.⁵

Egyesületi életük keretében a katolikus fiatalok is jelentős figyelmet tulajdonítottak a falu tanulmányozásának. A szociográfiai munkálatokhoz kétség kívül nyereséget jelentett az Erdélyi Fiatalok táborától végérvényesen megváló Venczel József, aki az ilyen irányú szervezés területén már komoly tapasztalatokkal rendelkezett.⁶

Kétségtelen, hogy a katolikus egyetemisták egyesületi életének különösen a valláserkölcsei felfogás elmélyítését, a szociális gondolat tiszta felfogását és a falumunka általánosítását „programul” hirdető Márton Áron munkálkodása adott igazi lendületet.

Márton Áron szemináriumi rendszerbe szervezte a korábban kúriákra tagolódott egyesületet, vallva, hogy ha az csak az egy helyről származó fiatalok számára nyújt találkozási alkalmat, életképtelen lesz a közös munkára. A szemináriumi rendszerben tehát már nem a földrajzi helyhez tartozás, hanem a szellemi és a vállalt társadalmi munka gyűjtötte egy csoportba az egyetemi hallgatókat. A hagyatékukban fellelhető írásokból, a sajtóban megjelent cikkeikből, előadászövegeikből világosan látszik, hogy mindvégig azonos értékrend mentén, hasonló módon gondolkoztak és azonos elhivatottsággal dolgoztak. Minden bizonnyal a közös beszélgetések, tervezgetések nyomán hívták életbe a Majláth-Körön belül a szociális szemináriumot, majd a pedagógiai szemináriumot. Előbbi Márton Áron vezette, utóbbi György Lajos elnökségével kezdte meg munkáját. Mindkettő igényesen és céltudatosan szervezett, gazdag programot kínált az egyetemi ifjúságnak. Márton Áron figyelme elsősorban az iskolán kívüli, a György Lajosé pedig az iskolai nevelés jobbítása felé irányult.

A szociális szeminárium kedd esténként tartotta összejöveteleit. Az első év első félévében az elméleti előadások után Márton Áron XI. Pius pápa *Quadragesimo Anno* című

⁴ Vö.: Márton Áron: Világnézeti függetlenség. *Erdélyi Tudósító*, 1932/10. 397–399.

⁵ A *Magyar Kisebbség* szerkesztője, Jakabffy Elemér is átgondolta a fiataloknak egy lapszámot (1933/3–4.), lemondva minden szerkesztői cenzúráról. Az itteni szerkesztőbizottság magját Venczel József, Vita Sándor, Albrecht Dezső alkották. Az említett sikeres próbálkozások már előre vetítették a későbbi „saját” folyóiratok, az *Erdélyi Iskola* és a *Hitel* megjelenését.

⁶ A szakosztály 1930–1934 közötti tevékenységéről hű képet rajzol az Erdélyi Fiatalok *Egyesületi Élet* című rovata. Megjegyzendő, hogy a világnézeti viták elmérgesedése (az 1931 őszi megrendezett főiskolai konferencia) után már alig-alig találni katolikus híreket az *Erdélyi Fiatalokban*.

szociális enciklikájának új társadalmat alakító normáit ismertette és magyarázta részletességgel, majd Baráth Béla teológiai tanár a marxizmus alapfogalmairól tartott előadásokat. A marxista eszmék elemzése a második félévben is folytatódott, amikor Migray József *A marxizmus csődje* című könyvéről vitáztak az előadók és a hallgatók. Propagatív és gyakorlati munka is szerepelt a szeminárium tervei között. A propaganda tevékenység részét képezte a hat röpiratban kiadott *Quadragesimo Anno* című szociális enciklika – Venczel József táblázataival és grafikonjaival illusztrált – magyarázatának terjesztése,⁷ gyakorlati munkaként pedig az egységes erdélyi katolikus mozgalom megszervezésére vállalkoztak. Ez utóbbi érdekében Gál József, Laczkó László és Venczel József, Márton Áron vezetésével – és az Erdélyi Római Katolikus Státus anyagi támogatása mellett – tíz székelyföldi falu⁸ fiataljait keresték fel, és tartottak számukra szociális és világnézeti kérdésekről szóló felvilágosító, oktató előadásokat. Püspöknek küldött beszámolójában Márton Áron részletesen ismertette falujáró programjukat és elbeszélte útjuk során szerzett tapasztalataikat is. „Mindenik faluban az előadásokra átlag 200 legény és fiatal házasember jött össze. Legtöbb helyen az elöljáróság is részt vett. A megnyilatkozásokból az állapítható meg, hogy a földműves közönség még mindenütt a kezünkben van, vezetésre és alakításra alkalmas anyag, csak kézbe kell venni” – jegyezte fel. Márton Áron figyelme a csíkszeredai és kézdivásárhelyi katolikus értelmiség tagjaival való találkozóra is kiterjedt, akik ígéretet tettek a társadalmi és gazdasági kérdések keresztény szempontú tárgyalására és a városi és falusi ifjúsági egyesületekben tartandó előadások által, illetve az általuk is szerkesztett sajtótermékek útján történő propagálására.⁹ A szociális csoport tagjai különös hangsúlyt fektettek a keresztény munkásmozgalom megszervezésére, és gyakorlati munkát vállaltak a Szent Vince konferenciák szegénységítő akciójának keretében.¹⁰

A György Lajos által vezetett – 1932. novemberében indult – pedagógiai szeminárium alap gondolata a kisebbségi magyar iskola leendő tanáira váró különleges feladatok és kötelességek megtárgyalásának lehetővé tétele és lehetőség szerint olyan közösségi érzés kialakítása, „amely a magyar iskola munkájának céltudatos tartalmát a mainál jobban és

⁷ XI. Pius pápa *Quadragesimo Anno* című szociális enciklikájának magyarázattal ellátott magyar fordítását – *A társadalmi rend megújítása* címmel – a Majláth-Kör adta ki először a magyar nyelvterületen.

⁸ Márton Áronék olyan településeket választottak (Csíkszentgyörgy, Csíkszentmárton, Csekefalva, Csíkszentsimon, Csátószeg, Kozmás, Lázárfalva, Nagykászon, Kászonújfalú, Kézdiszentlélek), amelyekben a kommunista agitáció már megkezdte a munkáját. Vö.: Márton Áronnak a gyulafehérvári püspökhöz írt, a székelyföldi körülről szóló beszámolója. 1933. január. (Erdélyi Katolikus Státus Levéltára /a továbbiakban: EKSL/, 408. d. 3170/1932. alapszám, 70/1933.)

⁹ Amint az a püspöknek küldött beszámolójából kiderül, az 1932. december 27. és 1933. január 4. között megejtett falujáró útja során szerzett tapasztalatai megerősítették Márton Áronban a népnevelés fontosságát, ennek a munkának a szervezését a kilenc hónap múlva induló Erdélyi Iskola hasábjain is felvállalta.

¹⁰ Vö. *Erdélyi Fiatalok*, 1932/6. 115.

eredményesebben tudja kifejezésre juttatni és szolgálni”.¹¹ György Lajos kiemelten fontosnak tartotta a tanárjelöltek valláserkölcsei képzettségét, hiszen „a magyar iskoláinkba készülő tanárjelöltek nemcsak a magyar műveltségükben fogyatékos berendezésűek, hanem lelkileg sem mutatják azt a megnyugtató felkészültséget és formát, amely szükséges ahhoz, hogy a világnézeti alapokon álló iskoláink szellemének öntudatos munkásai lehessenek”. „Mert feladataiban öntudatos, jól felkészült fiatal tanárnemzedékre van szükség, amelyik majd a kor igényeinek és a jövő érdekeinek megfelelően tud dolgozni” – hirdette az *Erdélyi Tudósító* fiatalok által szerkesztett száma.¹²

György Lajos első beszámolója az egyetemi hallgatók fokozott érdeklődéséről tudósít, a szemináriumi előadások közönsége átlagosan 40–50 fő volt, s ami különösen meglepő: „bentlakók és kint lakók felekezeti különbség nélkül igen örvendetes érdeklődést és buzgalmat tanúsítottak”.¹³ Az előadások során felvetett témákat előbb együttesen, majd az egyes felekezetek külön-külön vitatták meg nézőpontjaikat.

A tevékeny munkát látva a Státus Igazgatótanácsa támogatásáról biztosította a pedagógiai szemináriumot, így a vezetők már az első év során annak fejlesztésére és kiépítésére készítettek tervek: a tanítók és tanárok részére szervezendő nyári szociális tanfolyamokat készítették elő és elhatározták egy pedagógiai szakfolyóirat (a későbbi *Erdélyi Iskola*) életbe hívását is. Korábban láttuk, hogy a pedagógiai szaklap megjelenítésének gondolata már jóideje foglalkoztatta György Lajost, most a gondolat az általa irányított pedagógiai szeminárium munkatervében tér vissza, s ez arra enged következtetni, hogy a folyóirat indításának ötlete – a szemináriumon belül is – tőle ered. Azt viszont, hogy a pedagógusok körében is megfogalmazódott ez az óhaj, természetesen, nem lehet kizárni. „A Pedagógiai Szeminárium megbeszéléseinek során több ízben szóba került a nevelés szolgálatában álló folyóirat szükségessége. Ezt a tanítóság már évek óta hangoztatja s megvalósulását kívánja. A több helyről felmerült kívánság, amint értesültünk, méltánylásra talált, s már folynak a megbeszélések és az előkészületek egy olyan nevelési folyóirat megszervezésére, amely az általános és a gyakorlati pedagógián kívül főképpen a népművelést tartaná szem előtt, programot és anyagot adva az ifjúsági egyesületek egységes és eredményes működéséhez. A pedagógiai és népművelő folyóirat, amely közös nézőpont alá

¹¹ EKSL, 404. d. 2476/1928. alapszám, 3173/1932. – 1932. december 28. György Lajos jelentése a pedagógiai szeminárium munkájáról.

¹² Majláth-Kör. Az Erdélyi Római Katolikus Népszövetség Egyetemi és Főiskolai Szakosztálya. *Erdélyi Tudósító*, 1933/5. 293–298.

¹³ Az érdeklődés felkeltésében minden bizonnyal szerepet játszott a György Lajos által berendezett és igazgatott Lyceum-könyvtár is, ahol a legtöbb tanárjelölt gyakran megfordult és a szakosztály priorjával, illetve ifjúsági vezetőjével személyesen is találkozhatott.

fogja az erdélyi magyar katolikus nevelés kérdéseit, a terv szerint évharmados megjelenéssel, füzetenként átlagos 7 ív terjedelemben október elsején indul meg” – jelezte 1933 tavaszán az *Erdélyi Tudósító*.¹⁴ A terv valóra válásáig ugyan még néhány hónapot várni kellett, de a pedagógiai és népnevelő folyóirat az elképzelések alapján indulhatott útjára 1933 október elsején.

A Majláth-Kör tevékenységét és az 1933 októberében elinduló Erdélyi Iskola című folyóiratot figyelemmel kísérve jól mutatkozik, hogy előbbi két legerősebb szemináriumának élén ugyanaz a két ember állott, akik a nevelésügyi és népnevelő kiadvány szerkesztői munkáját magára vállalta. Az is látszik, hogy György Lajos és Márton Áron *Erdélyi Iskolánál* kifejtett tevékenysége tulajdonképpen az általuk irányított szemináriumi munka „folytatása” volt – György Lajos ugyanis a folyóirat pedagógiai részének szerkesztését, Márton Áron pedig a második nagy egység, a népnevelés-rész szerkesztői munkálatait végezte. Az Erdélyi Iskola tartalmával és külső megjelenésével szembeni igényesség folyamatosan újabb komoly munka elé állította mindkettőjüket, amit természetesen egyéb, vállalt teendőik mellett végeztek. A szociális szeminárium tevékenysége lassan megszűnt, ám Márton Áron nevét ezután is ott találjuk a Majláth-Kör előadói között.¹⁵

Az Erdélyi Iskola az 1933-as indulástól 1940 tavaszáig folyamatosan megjelent, ekkor – elsősorban a háborús viszonyok miatt – kétéves kényszerszünetre lett ítélve. 1942-től újra életre kelt, de az 1944 április-júniusi vaskos füzettel végleg eltűnt a palettáról.¹⁶

Az Erdélyi Iskolát az iskolai és az iskolán kívüli (nép)neveléssel foglalkozó írások osztották két részre, nagyjából azonos terjedelmet foglalva el az egyes lapszámokban. A két nagy egységet az általában külföldi vonatkozású információkat tartalmazó *Kisebb közlemények*, a *Könyv- és Folyóiratszemle*, valamint a főképpen hazai eseményekre felhívó vagy azokról tudósító, s egyéb erdélyi tematikájú közleményeket hozó *Hírek*-rovat választotta el.

¹⁴ Pedagógiai és népművelő folyóirat. *Erdélyi Tudósító*, 1933/5. 309.

¹⁵ A Majláth-Kör szociális szemináriumának vezetését minden bizonnyal az Erdélyi Iskola szerkesztői, majd az Erdélyi Római Katolikus Népszövetség országos igazgatásával kapcsolatos teendők miatt kellett mellőznie Márton Áronnak. Sajnálatos, hogy közben nem sikerült új vezetőket találniuk maguk helyett, így ezen értékes műhelyek tevékenysége lassan teljesen megszűnt.

¹⁶ Meg kell említeni azt is, hogy 1947-ben Márton Áron püspök még tett egy kísérletet arra, hogy a sajtó kínálta lehetőségeket felhasználva is „nevelje” a népet, de próbálkozása nem járt nagy sikerrel. Az erdélyi iskola időszerű feladatai címmel általa szerkesztett és saját kiadásában megjelentett kis brosúra már csak szellemiségében emlékeztetett korábbi, igen nivós folyóirat-elődjére.

Nevelőmunka az Erdélyi Iskola szerkesztői székéből

Az Erdélyi Iskola iskolai neveléssel foglalkozó részét György Lajos szerkesztette. Ez az egység enyhe változáson ment át az első hét évfolyam alatt, majd hangsúlyozottabb alakulás következett 1942 után, illetve 1944-ben. Az első lapszám *Nevelésügy, Módszertan* és *Nyelvünk és Kultúránk* rovatokra tagolta ezt a részt, amelyik aztán a második füzettől a *Neveléstörténet*, az ötödiktől pedig a *Szülők Iskolája* című rovattal egészült ki. A *Nevelésügy*-rovat¹⁷ rendszerint hat-nyolc hosszabb, tanulmányjellegű anyagot közölt – a hét évfolyam alatt 173-at. Tematikájukat tekintve ezek az írások elsősorban a keresztény és nemzeti szellemtől áthatott (világnézeti) nevelésről, a kisebbségi életformára való nevelésről, a családi szellem neveléséről, az új nevelési irányzatokról, a nevelő jellemvonásairól, önképzésének szükségességéről, neveléslélektani kérdésekről, hazai és külföldi iskolaügyről, iskolaszövetkezeti kérdésekről, faluszervezésről és falukutatásról, cserkészetről szóltak.

Szinte minden lapszámban visszatért valamilyen formában az új, munkáltató oktatás fontossága, s bár a szerkesztők, szerzők jól ismerték az anyagi szempontból nehezen lélegző kisebbségi magyar iskolák korlátozott lehetőségeit, mégis az új elvek elsajátítására és azok saját eszközeikkel való életbe ültetésére buzdítottak. „Amikor magasabb műveltségre és jobb nevelésre törekszünk, semmi esetre sem fogjuk a régi oktatás eszményeit követni, mert ezek az eszmények egy olyan letűnt világszemléleté, amely az anyagban, a materiában és a mennyiségben vélte a dolgok lényegét meglátni. [...] A mai világszemlélet azonban már nem azt tekinti művelt embernek, aki bizonyos mennyiségű ismeret és bizonyos irányú készség felett rendelkezik, hanem az ismeretek szerzése és a készségek gyakorlása révén mélyen átszántott, kicsiszolt, kifinomodott, a szép, a jó és az igaz iránt érzékenyebbé vált és nemes erkölcsiséggel telített személyiséget mondjuk művelt embernek” – írta Lux Gyula 1935-ben.¹⁸ Az elsődlegesen az értelem fejlesztésével foglalkozó régi iskolával állítja szembe az „új”, munkáltató iskolát, amely szintén nyújt ismereteket, „de úgy, hogy az ismeretszerzés munkája a tanuló lelkét átgyúrja, kicsiszolja, megfinomítsa, nemes élmények iránt fogékonyabbá tegye, magasabb rendű élet iránti vágyat ébresszen, tisztultabb erkölcsi érzéket fejlesszen, vagyis az ismeretszerzésnél nem az ismeretet magát, nem a mennyiséget tartja fontosnak, hanem azt az

¹⁷ A harmadik évfolyam első füzetétől György Lajos egyetlen dupla lapszám erejéig *Nevelésügy*-ről *Oktatásügy*-re változtatta a rovat címét. Ugyanekkor változott a fejléc is, a „katolikus nevelésügyi folyóirat” alcímet „oktatásügyi és népnevelő folyóirat”-ra cserélték. Érthetetlennek tűnik az „oktatásügyi” jelző bevezetése, mikor szerkesztők, szerzők kezdettől a nevelés elsődleges fontosságát hangsúlyozták. Ezt felismerve a rovatcímet gyorsan visszaváltoztatták, ám a folyóirat alcíme még tíz füzetben át ugyanez maradt. Ennek oka talán az volt, hogy kerülni akarták a címben a „nevelés” szócska ismétlődését. Az ötödik évfolyam utolsó dupla lapszámától kezdve azonban mégis változtattak, innen „neveléstudományi és népnevelő folyóirat”-nak nevezték az Erdélyi Iskolát.

¹⁸ Lux Gyula: Munkaiskola és a tanítói önképzés. *Erdélyi Iskola*, 1934–35/3–4. 143.

eljárást, amellyel a tanuló veleszületett tehetségeit és képességeit, a tanuló egész lelkét személyiséggé tudja átalakítani. Ma tehát a munka minőségét helyezzük előtérbe. Most már nem azt tekintjük jó tanítónak, akinek a tanítványai sokat tudnak reprodukálni, hanem aki minden tanulójának ki tudja fejleszteni a veleszületett tehetségeit, képességeit, amelyekre az életben szüksége lesz, amelyeket az életben tovább fejleszthet.”¹⁹

A folyóirat iskolai nevelőmunkához kapcsolódó első nagy egységének másik rovata a mindössze három lapszámot megért *Neveléstörténet* volt. Ez a csupán négy írást hozó rovat a második füzetben jelent meg, majd a második évfolyamtól végleg eltűnt az Erdélyi Iskolából.

Az Erdélyi Iskola első lapszámától jelen volt és az 1940-es megszűnésig 70 alaposan kidolgozott lecketervet (vagy ahogyan a szerkesztők hívták: mintatanítás-vázlatot) hozott a lapindulás előtt komoly vita tárgyát képező *Módszertan*– (később *Hogyan tanítsunk?*–)rovat. A viták ellenére már az első füzetbe illesztettek didaktikai anyagot a szerkesztők. A folytatáshoz biztatást jelentettek számukra az olvasóktól kapott levelek, amelyekre közös választ fogalmaznak a második dupla lapszámban: „Mi magunk is tudatában vagyunk a módszeres rész fontosságának, s igyekezni fogunk rendszeresen, az összes tárgyakból és az összes fokozatokon, a kívánságokat kielégíteni, a legújabb módszeres elvek figyelembevételével. Már mostani számunk is emellett tanúskodik, s a jövőben is igyekszünk ennek a résznek külön figyelmet szentelni.”²⁰ Valóban, már az első lapszám módszertani anyaga a folyóirat lapjain is követni kívánt új pedagógia szellemében íródott; György Lajos szerkesztő rövid felvezető szöveget írt hozzá: „A világháború lezajlása után ismét építő munkához fog az ember. [...] Az egyház és az iskola jobb, nemesebb, tökéletesebb embert akar. Keresi a módját annak, hogy miképpen lehetne az egymás romlására törő embert egymás javát munkáló emberré nevelni. Ez a keresés az új idők új szellemének megfelelő új iskolát teremt, amely a nyugati kultúrában már mindenütt a saját lábán járó, gondolkozó és ítélkező új ember formálásának szolgálatában áll.

Minekünk, erdélyi magyar katolikus tanítóknak az legyen az egyik fontos törekvésünk, hogy ez új idők kezdetét hirdető folyóiratunk hasábjain ismerkedjünk meg az új iskola szellemével és módszeres eljárásaival. Megköveteli tőlünk ezt a magyar tanítói kar jó hírneve, a magyar iskola érdeke és a felnövekvő nemzedékekkel szemben tartozó felelősségérzetünk.”²¹

¹⁹ Uo., 143–144.

²⁰ Többeknek (Üzenetek és Tanácsok-rovat). *Erdélyi Iskola*, 1933–34/3–4. 158.

²¹ Felvezető szöveg Paál Elek, *Beszéd és értelemgyakorlat az új iskola módszere szerint* című írása előtt. *Erdélyi Iskola*, 1933–34/1–2. 22.

Az 1933–1940 között megjelent Erdélyi Iskola iskolai neveléssel foglalkozó első nagy egységének másik, szintén a kezdetektől létező rovata a *Nyelvünk és Kultúránk* volt. A rovat a hatodik évfolyam második füzetétől változtatott – részben – címet (*Nyelvünk és Kultúránkról* *Nyelvünk és Műveltségünkre*), de mindvégig fennmaradt. 1942 után azonban már ilyen jellegű írások nem kerültek az Erdélyi Iskolaába. Az Erdélyi Iskola *Nyelvünk és Kultúránk* című rovata másik nagy blokkban (nyolc füzetten át közölt folytatásban) hozta a Pintér Jenő-György Lajos-féle rövid magyar irodalomtörténetet. Erre maga György Lajos adott magyarázatot a magyarországi támogatónak 1934. október 12-én írt jelentésében: „Szintén új a *Nyelvünk és Kultúránk*-rovatban a magyar irodalomtörténet összefoglaló ismertetése. Ez szokatlan pedagógiai folyóiratban, s ezért némi magyarázatot kíván. Középiskoláinkban ma az irodalomtörténetet, a legnemzetibb tárgyat, mely egyedüli eszköze a magyar szellemi nevelésnek, tankönyv nélkül tanítják. Több mint három esztendővel ezelőtt az egyházak kérésére és megbízásából ez irodalomtörténet kézikönyvét elkészítettem, de a minisztérium többszöri visszautasítással engedélyezését ez év tavaszán véglegesen megtagadta. Egymásután múlnak az évek s nincs magyar irodalomtörténeti kézikönyv. Ez adta azt a gondolatot nekem, hogy az Erdélyi Iskola hasábjain közzéteszem a történetemet. Ebben az évfolyamban közlöm a VII-es anyagot, a következő évfolyamban a VIII-osat. Különlenyomat is készül belőle, amely legalább átmenetileg meg fogja oldani a mai nehézséget.”²² A *Nyelvünk és Kultúránk* című rovat következő blokkját (a negyedik évfolyam négy füzetébe szerkesztve) a magyar helyesírásnak ajánlotta György Lajos. A négy közleményben több száz magyar szó és kifejezés helyesírását hozta, mindenképpen hasznára tanítónak és tanulónak egyaránt. A 28 Erdélyi Iskola-füzet *Nyelvünk és Kultúránk* rovatában összesen 35 értékes írás látott napvilágot.

Szintén a folyóirat első, iskolai oktatással-neveléssel foglalkozó részéhez tartozott a második évfolyamtól indított és az 1940-es megszűnésig végig fenntartott *Szülők Iskolája* című rovat, amelyikkel kapcsolatban kettős célt határozott meg György Lajos szerkesztő: „a szülők öntudatosítása a nevelésben, a család erkölcsi erősítése, s az iskola és a család elhanyagolt kapcsolatának kiépítése”.²³ A gyermeki, a szülői és a pedagógusi lélek „összefűzése” rajzolódik ki e rovat írásaiból, s éppen ezért talán itt találjuk az egész folyóirat legszebb anyagait. Az Erdélyi Iskola hat évfolyamának füzeteiben megjelent 33 kisebb-

²² GYÉL, VI. 11/b. 4. d. 19. cs. – 1934. október 12. György Lajos: *Jelentés az Erdélyi Iskola második évfolyamáról*.

²³ Uo.

nagyobb tanulmány közül nyolcnak György (vagy álnéven: Vásárhelyi) Lajos a szerzője.²⁴ A családi neveléssel kapcsolatos rovatindító írás is az övé, majd még két lapszámban elemezte tovább a családi nevelésnek a nemzeti műveltség, illetve a lelki egészségre gyakorolt hatását.²⁵ Ezek az írások a korábban a kolozsvári Szociális Misszió Szervezete által az *Élet Iskolája* című program keretében meghirdetett, az „intelligens szülők” nevelésére irányuló előadássorozat keretében tartott beszédek szerkesztett változatai voltak.²⁶ „A ma iskolájának fontos szempontja, hogy a nevelésben a szülővel együtt körültekintően és összhangzatosan dolgozzék. Csakis kettőjük közös munkájának lehet meg a kívánatos sikere. [...] Napjaink ziláltsága s iskoláink hivatása ezt a kérdést igen nagy jelentőségűnek tünteti föl. Éppen ezért külön rovatot nyitunk részére s ebben anyagot és szempontokat adunk a szülőket érdeklő nevelési kérdések megtárgyalására” – indította írását és az új rovatot György Lajos, aki a következő évfolyam négy füzetében *Amit a szülőnek tudnia kell* címmel közölt írásokat.²⁷

György Lajos az 1940-es megszűnésig folyamatosan szerkesztette az Erdélyi Iskolát, ám az újraindításkor már nem találjuk a munkatársak sorában.

Az Erdélyi Iskola beköszöntő írásának második mondata már utal arra, hogy a folyóirat nem csak az iskolai oktatás-nevelés kérdéseit kívánja felvállalni, hanem az ezeréves intézményt „kiszélesedett hivatásának betöltésére” is edzeni akarja. A „kiszélesített iskola” programját Márton Áron hirdette meg az 1933-as gyergyószentmiklósi nagygyűlésen, majd – az ott elhangzott beszéd írott változatának közlésével – az Erdélyi Iskola első lapszámának hasábjaián is.²⁸ Márton Áron az iskolán kívüli népművelést visszakapcsolja az iskolához és annak „kiszélesített” programjába utalja. Az ő alapállása is a megértés; megérti a „gyökértelenül, a vallásos talajból kiszakadva, romboló eszmék határán a romlás lejtője felé sodródó” ifjúságot, hiszen jól tudja, hogy a harmincas évek elején fiatalkorukat élők éppen a háború véres éveiben léptek a világba, és önhibájukon kívül jutottak sorsukra. Nem ostorozni, hanem felemelni akarja ezt a generációt, megteremtve számára is a korábban elmulasztott tanulás lehetőségét. Feléjük – és minden erdélyi magyar ember felé – kéri kitárni az iskolák ajtóit. Nem egyesekben vagy kisebb csoportokban, hanem az egész erdélyi népben

²⁴ György Lajos talán azért írt álnéven is, hogy egy-egy Erdélyi Iskola-füzetben belül ne jelenjen meg több alkalommal a neve, így ne legyen szembeütő az ő szellemi iránymutatása.

²⁵ Vö.: Vásárhelyi Lajos: A család és a nevelés. *Erdélyi Iskola*, 1934–35/1–2. 36–39.; A család és a nemzeti kultúra. *Erdélyi Iskola*, 1934–35/5–6. 296–298.; A család és a lelki egészségügy. *Erdélyi Iskola*, 1934–35/7–8. 410–412.

²⁶ Ennek a rendezvénynek a keretében – mások mellett – Márton Áron is előadást tartott. Az ő három beszéde a házasság gondolata köré épült. (Vö.: *Élet Iskolája. Erdélyi Iskola*, 1933–34/7–8. 391.)

²⁷ Vö.: Vásárhelyi (György) Lajos: Amit minden szülőnek tudnia kell. *Erdélyi Iskola*, 1935–36/1–2. 23–26.; 1935–36/3–4. 174–177.; 1935–36/5–6. 319–321.; 1935–36/7–8. 465–467.

²⁸ Márton Áron: A kiszélesített iskola. *Erdélyi Iskola*, 1933–34/1–2. 5–8.

gondolkodik, és példaképként a dán prédikátort, Grundtwig Frederic-et állítja a nevelők elé, aki „vállon ragadta és felrázta az elalélt nemzetet”. A követésre érdemesnek tartott külföldi modellekhez hasonlóan Márton Áron az erdélyi magyar népművelést is csak vallásos alapon tudja elképzelni. Ezért a népművelő intézmények sorában első helyen említi az egyházat, s csak utána sorolja az elemi iskolát, illetve az értelmiségiek által felismert számtalan nevelési lehetőséget.

Miképpen az iskolát is „kiszélesíti”, kiszélesíti a nevelői rend feladatkörét is, így a „hivatalos” munkán kívül sokkal többet vár el tanítótól, tanártól, paptól egyaránt. „Tudom, hogy mindez munkatöbbletet, több fáradtságot, az eddigiek mellett újabb megterhelést jelent. Anyagi hasznon nincs belőle, sőt gyakran anyagi áldozatot is fog követelni. Azonban ha a süllyesztés felé veszedelmesen lökődő népünket meg akarjuk menteni és a saját kötelességünket nem akarjuk megint letagadni, vállalnunk kell” – biztatott. A munkatöbbletet tehát egyértelműen „kötelességnek” nevezi és ennek vállalásához – abban az elkeseredésre „jogosító” időben – épp a lelkesedést nevezi meg bátorító erőként: „Erőnk a lelkesedés. És ez mindenható! Ha a lerongyolódott magyar értelmiség, a tizenöt év nélkülözéseivel megkínzott tanár- és tanítóttestülettel az élen felismeri hivatását, ez a csupa rongyos, de lázasszemű kis csapat a világ egyetemes borulatában is olyan keresztény életet fog itt felszítani, hogy nincs az alvilágnak az a vihara, amely be tudja kormozni, s egy népet olyan mélyre vert ezerágazású gyökérzettel fog megkötni, hogy apái földjéről sem történelmi földindulások, sem gonosz szándékú politikai szelek nem tudják eltépni.”²⁹

Márton Áron az általa meghirdetett népnevelési terv szolgálatába állította az Erdélyi Iskola második részét, abban füzetenként hat-hat előadásvázlatot és különféle tanácsokat hozva az iskolán kívüli nevelést felvállalóknak. „Lapunknak ez a második része az egyesületi vezetőket akarja lelkes és fáradtságos munkájukban támogatni” – fogalmazott az első Erdélyi Iskola-füzet *Népnevelés*-részének felfezető szövegében. Az első Erdélyi Iskola-füzet e népnevelési program végleges formáját hozta. Egy dupla lapszám hat, különböző területekről válogatott előadásanyagot közölt, melyeket egy, általában a népnevelési munkát segítő írás vezetett fel. A bevezető írások többsége az előadások tartásához, dalárdák, énekkarok vezetéséhez, általánosságban a népneveléshez, a néprajzi gyűjtéshez kapcsolódott, de kerültek ide a szövetkezetek alakításáról, a szülői társulatok működéséről, a gyermekek olvasmányairól és más témákról szóló anyagok is, sőt közöltek munkaterveket is.

²⁹ Uo.

Az Erdélyi Iskola első hét évfolyama Népművelés című nagy részének három rovata volt: az *Előadások*, az *Ünnepnapok* és a *Melléklet*. Az 1940-es megszűnésig kiadott 28 füzetben 153 előadásanyag jelent meg. Az első négy évfolyam során minden dupla számban ott volt a hat hosszabb anyag, majd az ötödik évfolyam harmadik füzetétől hat dupla számon át csak öt, a megjelenés utolsó évében pedig három alkalommal négy, egyszer pedig csak a tervezett fele – három előadásanyag volt olvasható. A rovat „gyengülése” minden bizonnyal Márton Áron egyházi teendőinek sűrűsödésével magyarázható. Ugyanilyen tendencia tapasztalható az Ünnepnapok és a Melléklet-rovatok esetében is.

1942 után már nem voltak rovatai a Népművelés-résznek.

A huszonnyolc füzetbe 24 magyarságtörténettel kapcsolatos előadásvázlat került, melyek nagyjából a kereszténység kezdeteitől a török megszállás idejéig terjedő évszázadokat fogták át. Az előadások rendszerint egy-egy kiemelkedő személyiség tevékenysége köré voltak felépítve, kimondva vagy kimondatlanul is példaképként állítva őt az előadások hallgatói elé. Magyar irodalomhoz kapcsolható anyagból az 1940-es megszűnés előtt 18-at, 1942 után pedig mindössze kettőt találunk. Mindkét időszakban elsősorban a legismertebb írók, költők (pl. Arany János, Petőfi Sándor, Fazekas Mihály, Vörösmarty Mihály, Kölcsey Ferenc) híres műveinek közlésére törekedtek.

Meglehetősen sok volt a népművelési részben az anatómiai–egészségvédelmi előadásvázlat is, amit elsősorban az erdélyi nép igen alacsony egészségi mutatói indokoltak. Megjegyzendő, hogy ilyen jellegű anyagok Márton Áron püspökké választása után már alig-alig lelhetők fel az Erdélyi Iskola első sorozatának füzeteiben.

Az erdélyi magyar kisebbség életéhez különösen nagy segítséget jelentettek a jogi kérdésekkel foglalkozó közlemények, ill. előadásvázlatok. A megszűnés előtti idő nyolc olyan alapos jogi leírást hozott, hogy azokat bármelyik, a jogtudományban járatlan népművelő is könnyen megtanulhatta és elmondhatta közönségének.

Mivel az új pedagógia a családi nevelésre irányította a figyelmet, az Erdélyi Iskola különösen nagy hangsúlyt helyezett arra, hogy a szülőknek komoly irányítást adhasson a gyermeknevelés tekintetében. A Márton Áron püspök előtt tisztelgő lapszám³⁰ több írása is méltatólag szól az ő lapszerkesztői, nevelői munkájáról. A népművelési rész egyik felfűző szövege azt említi, hogy Márton Áron népművelési tervében „a legfontosabb részt a szülői értekezletek intézményére ruházta, mert az iskolák ajtajainak szélesre tárása csak ezek

³⁰ Az Erdélyi Iskola 1938–39/5–6. teljes dupla számával tisztelgett Márton Áron püspök előtt.

segítségével valósítható meg”.³¹ Majd azt is felfedi, hogy az ő közbenjárására foglalta körlevelébe Mailáth püspök a szülői értekezletek tartásának kötelezővé tételét.³² Ezekhez az Erdélyi Iskola hasábjain is közölt iránymutató írásokat, s a népneveléssel kapcsolatos részben kész előadásvázlatokat is. (Az ilyen jellegű írásoknál külön megjelölést használt.) A gyermeknevelés témaköréhez kapcsolódó írás a hatodik évfolyam utolsó füzetében jelent meg utoljára, s ez azt mutatja, hogy a Márton Áron után következő szerkesztők egyike sem tulajdonított jelentőséget ennek a kérdésnek. Az ő idején viszont 17 ilyen jellegű előadásanyagot hozott az Erdélyi Iskola, melyek közül 12 címe alá illesztették a „szülői értekezet” megjelölést. A jelzett írások közül 14 kifejezetten a gyermek nevelésével, kettő a szülőkkel, egy pedig az iskola és a szülői ház kapcsolatával foglalkozott. Az előadásvázlatok közé hét darab, ház körüli, kertbéli teendőkkal, nyolc néprajzzal-faluval, hat földrajzzal, hat Erdéllyel kapcsolatos hosszabb előadási anyagot közölt. – A leggyakrabban előforduló témájú írásokon kívül a Népnevelés-részben olvasható volt még több általános ismeretterjesztő és egy-egy hivatással, közösségi szellemmel, hadkötelezettséggel kapcsolatos anyag is, és külön cikket szenteltek Hitler, Mussolini rendszerének, valamint a kommunista ideológia ismertetésének.

A folyóirat második egységében kapott helyet az ünnepnapokhoz kapcsolódó, hosszabb írásokat, előadásanyagokat, verseket közlő *Ünnepnapok*-rovat és a kottákat, majd különféle gyermekjátékokat és kézimunkákat hozó *Méleklelet*-rovat. Előzőbe 53, utóbbiba pedig 119 anyagot szerkesztett Márton Áron (illetve szerkesztő-utódja). Az évi négyszeri megjelenés miatt az ünnepi írások elsősorban a karácsony-újév, húsvét, anyák napja, fák és madarak napja, Krisztus Király és halottak napja ünnepekhez kapcsolódtak. Mellékletként több értékes betlehemes játékot és népdalkottát közöltek. A harmadik évfolyam második füzetétől kezdődően a Melléklet-rovat alrovataként jelentkezett a *Játéksarok*, majd a negyedik évfolyam első füzetétől a *Kézimunka*, melyek az első sorozat minden füzetében gazdag anyagot hoztak. Az 1942-es újraindításkor ezeket a rovatokat sem élesztették már újra.

A György Lajos és Márton Áron által megtervezett és magas fokú igényességgel szerkesztett Erdélyi Iskola a pályakezdés előtt álló és a hivatásukat már – olykor nem kis áldozatok árán – gyakorló pedagógusok önképzést segítő, iránymutató, bátorító „kézikönyve” volt. Püspökké választása után Márton Áron megvált az Erdélyi Iskolától. Az 1940-es megszűnésig György Lajos új társszerkesztőkkel folytatta a munkát, ám az 1942-es

³¹ Szülői értekezet. *Erdélyi Iskola*, 1938–39/5–6. 384.

³² Vö. Mailáth Gusztáv Károly püspök 1934. évi X. számú körlevele.

újraindulásnál már öt sem találjuk a szerkesztői székben. A folyóirat még két évig jelent meg, a korábitól messze lemaradó színvonalon.

Összefoglaló: *György Lajos és Márton Áron meghatározó szerepet töltött be a két világháború között Kolozsváron tanult magyar (főleg katolikus) egyetemi hallgatók nevelésében. György Lajos felismerte, hogy a román nyelven tanulni kényszerülő magyar ifjúság – magyar nemzeti műveltségét (is) pótolandó – kiegészítő képzésre szorul, és e hiány pótlására külön intézetet hívott életbe (a Kolozsvári Magyar Egyetemi és Főiskolai Hallgatók Szemináriumát), majd igényesen felszerelte és működtette a – lassan magyar szellemi műhellyé is vált – Lyceum könyvtárat. Mindeközben a római katolikus egyetemi hallgatók életét is felügyelte. Ilyen minőségében meghatározó szerepet játszott Márton Áron Kolozsvárra hívásában. Az ő találkozásuk és együtt munkálkodásuk „gyümölcse” a katolikus Majláth-Körön belül szervezett szociális és pedagógiai szeminárium, valamint az 1933-ban indított és messzemenő igényességgel szerkesztett Erdélyi Iskola című nevelésügyi és népnevelő folyóirat. Jelen tanulmány e két szellemi nagyság említett tevékenységeit igyekszik górcső alá venni.*

Szűcs Viktória^a, Szabó Erzsébet^a, Anna Claret^b, Luis Guerrero^b, Monica Tarcea^c,
Jozsef Szavuj^c, Bánáti Diána^d

Élelmiszeripari kockázati tényezőkkel kapcsolatos fogyasztói attitűdök, különös tekintettel az adalékanyagokra – magyar, spanyol és román kvantitatív felmérés eredményei

1. Bevezetés

Napjainkban a fogyasztók egyre nagyobb része figyel oda arra, hogy kémiai szerektől mentes, egészséges élelmiszert fogyasszon. Az Eurobarometer¹ európai országok körében végzett felmérése alapján a megkérdezettek 13%-a válaszolta, hogy az egészséges táplálkozás része a minél kevesebb adalékanyagot tartalmazó élelmiszerek fogyasztása. Az élelmiszerek adalékanyag mentességét a magyar (16%) és a román (18%) résztvevők fontosabbnak gondolják, mint a spanyol megkérdezettek (12%).

Az Eurobarometer² egy másik felmérése alapján az élelmiszeripari adalékanyagokkal kapcsolatos fogyasztói aggodalom szintje eltérő a különböző európai országokban. Míg Magyarországon (81%) és Romániában (74%) az európai átlaghoz képest (66%) jelentősnek mondható az adalékanyagokkal szembeni aggodalom, addig Spanyolországban (54%) kevésbé aggodnak a fogyasztók. Az országok megítélésében mutatkozó különbségek egyik oka lehet ezen élelmiszerösszetevők eltérő megítélése a médiában, illetve az azokkal kapcsolatos kommunikáció különbözősége. Míg Magyarországon és Romániában az adalékanyagok rendszeresen szerepelnek a napi hírekben, addig Spanyolországban ez szinte egyáltalán nem jellemző.

2. Anyag és módszer

Az élelmiszeripari adalékanyagokkal kapcsolatos attitűdök feltárásának céljából a KÉKI-ben 2009-ben előzetes vizsgálatokat végeztünk, amelyek során egy kísérletsorozat (pilot study) keretében 400 darab kérdőívet töltöttünk ki 18 éven felüli magyar lakosok

^a Központi Környezet- és Élelmiszer-tudományi Kutatóintézet, Budapest, Magyarország

^b Institut de Recerca I Tecnologia Agroalimentàries, Monells, Spanyolország

^c University of Medicine and Pharmacy, Targu Mures, Románia

^d International Life Sciences Institute, Brüsszel, Belgium

¹ Eurobarometer: Health and Food. *Special Eurobarometer*, 246. 2006. 105.

<http://www.planamads.es/sites/default/files/recursos/eurobarometro-2005.pdf> (Utolsó letöltés: 2013. január 28.)

² Eurobarometer: Food-related risky. *Special Eurobarometer*, 354. 2010. 111.

<http://www.efsa.europa.eu/en/factsheet/docs/reporten.pdf> (Utolsó letöltés: 2013. január 28.)

körében. Az eredmények értékelése alapján összeállítottunk egy rövidebb és célzottabb kérdőívet, amelyet az interneten keresztül töltöttünk ki. Magyarországon 437, Spanyolországban 348, míg Romániában 386 (összesen 1171 darab) értékelhető kérdőívet gyűjtöttünk össze 2011-ben. A kérdőívek kitöltésére a hólabda módszert használtuk, amelynek segítségével először könnyen elérhető személyek körében végeztünk felmérést, majd megkértük őket, hogy ajánljanak másokat is a vizsgálathoz. A megkérdezettek szocio-demográfiai adatait az 1. táblázat mutatja be. Az adatok elemzését SPSS 18.0 program csomaggal végeztük (páros t-próba, ANOVA, keresztábra).

<i>Szocio-demográfiai tényezők</i>				
Nem	Nő	69,3	59,5	75,6
	Férfi	30,7	40,5	24,4
Kor	18–24 éves	30,4	7,2	47,7
	24–44 éves	52,9	48,3	40,9
	45 év felett	16,7	44,5	11,4
Lakhely	Város, több mint 20 000 lakos	71,4	74,1	75,9
	Város, kevesebb mint 20 000 lakos	13,3	10,3	13,2
	Falu, egyéb település	15,3	15,5	10,9
Legmagasabb iskolai végzettség	Általános iskola, szakmunkásképző	14,2	11,5	15,3
	Érettségi		34,5	
	BSc	32,0	54,0	66,6
	MSc	53,8		18,1

1. táblázat: A résztvevők szocio-demográfiai adatainak megoszlása

3. Eredmények

3.1 A kockázati tényezők veszélyességének megítélése

Mindhárom ország résztvevőit megkértük, hogy az általunk felsorolt élelmiszerekben esetlegesen előforduló tényezők veszélyességét bírálják egy 1-től 5-ig terjedő Likert skálán (1: egyáltalán nem veszélyes, 5: nagyon veszélyes). Az eredmények alapján elmondható,

hogy míg a magyar megkérdezettek a „az élelmiszerek csomagolásában jelen levő módosított légtér gázait” (2,65), addig a spanyol válaszadók az „egyéb élelmiszer adalékanyagokat” (2,97) a romániai résztvevők pedig a „tartósítószeret” (3,46), tartották a legkevésbé veszélyes tényezőnek. Az adalékanyagok megítélésének szempontjából kedvező eredménynek tekinthető, hogy a vizsgált országokban az adalékanyagoktól független tényezőket ítélték a legveszélyesebbnek. A magyarok számára a „környezetszennyezésből eredő kémiai anyagok jelenléte” (4,51), a spanyol (4,68) és a román (4,79) kitöltők számára pedig a „mezőgazdasági vegyszermaradványok” bizonyultak a leginkább veszélyes faktornak. Fontos kiemelni, hogy a spanyol és a román válaszadók az „E-számokkal jelölt anyagokat” szignifikánsan ($p \leq 0,001$) veszélyesebbnek ítélték, mint az „adalékanyagokat” (2. táblázat).

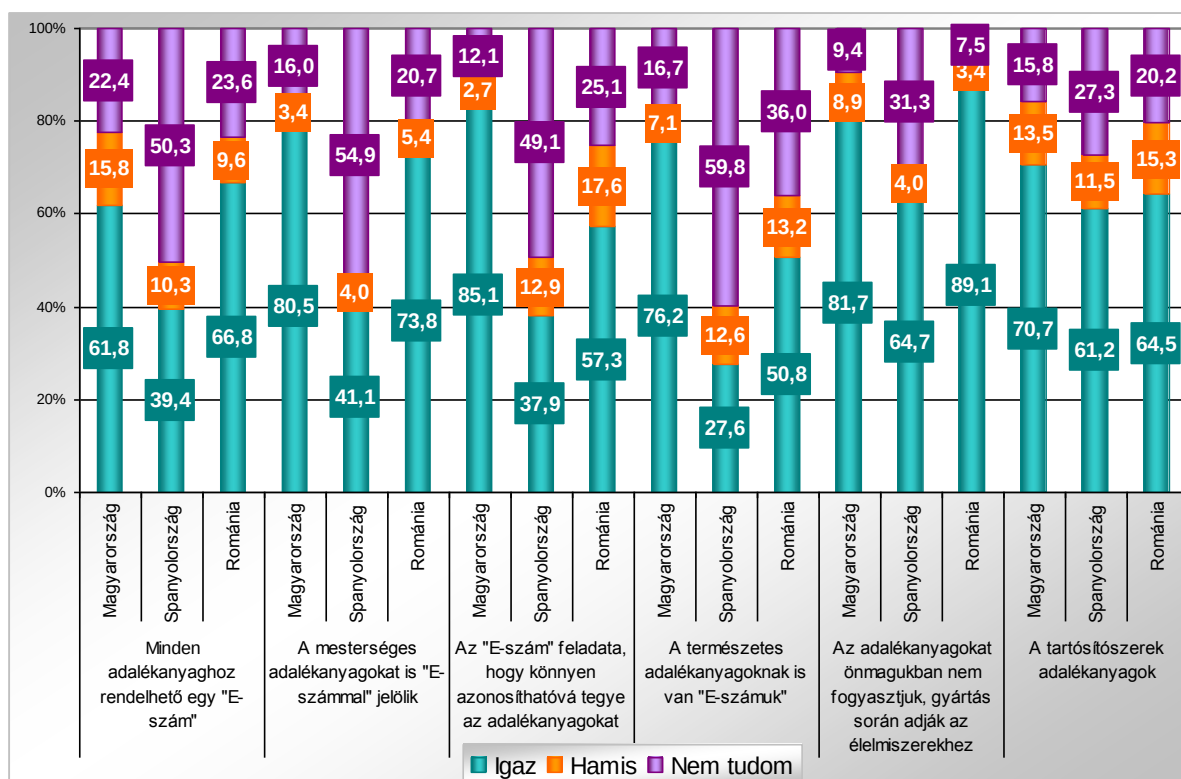
<i>Kockázati tényezők</i>			
Az élelmiszerek csomagolásában jelen levő módosított légtér gázai	2,65	3,34	3,77
“E-számokkal” jelölt anyagok	3,09	3,35	4,23
Édesítőszer	3,13	3,07	3,69
Adalékanyagok	3,15	3,08	3,79
Egyéb élelmiszer adalékanyagok (pl. állományjavítók)	3,26	2,97	3,67
Tartósítószer	3,38	2,97	3,46
Mesterséges édesítőszer	3,43	3,27	4,04
Genetikailag módosított élelmiszerek	3,46	3,48	4,29
Ízesítőanyagok	3,49	3,19	4,00
A csomagoló anyagokból a termékekbe kioldódó káros anyagok	3,79	4,11	4,03
Mesterséges tartósítószer	3,80	3,56	4,13
A megengedettnél több kórokozó mikroorganizmus	4,04	4,50	4,52
Antibiotikumok és hozamfokozók jelenléte a tejben, húspan	4,27	4,56	4,31
Káros hatású penészgombák, mikotoxinok előfordulása	4,37	4,58	4,44
Mezőgazdasági vegyszermaradványok (pl. permetezőszerek)	4,48	4,68	4,79
Környezetszennyezésből eredő kémiai anyagok jelenléte (pl. nehézfémek)	4,51	4,67	4,55

2. táblázat: A kockázati tényezők megítélése

3.2 Az adalékanyagokkal/E-számokkal kapcsolatos ismeretek

Kérdőívünkben először – zárt kérdésben – megkérdeztük kitöltőinket, hogy „tudják-e, hogy mit nevezünk adalékanyagnak”, illetve hogy „mit jelentenek az E-számok az élelmiszerek csomagolásán”. A válaszadók többsége úgy vélte, hogy tisztában van az adalékanyagokkal (Mo.: 84,2%, Ro.: 92,5%, Sp.: 84,2%), azonban az E-számok tekintetében már bizonytalanabbak voltak (Mo.: 72,5%, Ro.: 70,5%, Sp.: 45,4%). Mindkét állítás eredményei alapján megállapítható, hogy legtöbbször a romániai válaszadók közül állították, hogy ismerik az adalékanyagokat és az E-számokat, míg legkevesebben a spanyol válaszadók közül.

Az adalékanyagokkal kapcsolatos pontos ismeretek vizsgálatát kérdőívünkben hat darab állítás segítségével végeztük. A válaszok alapján a magyar és a román kitöltők tájékozottabbnak bizonyultak, mint a spanyol résztvevők. A válaszadók előzetesen felülbecsülték az adalékanyagokkal és E-számokkal kapcsolatos ismereteiket. A magyar és a román válaszadók több mint fele, míg a spanyol résztvevők csupán 39,4%-a tudta helyesen, hogy „minden adalékanyaghoz rendelhető egy E-szám”.

1. ábra: Adalékanyagokkal kapcsolatos állítások ismerete

3.3 Az adalékanyagok csoportok veszélyességének megítélése

Az adalékanyagok csoportjai veszélyességének megítélése során – információ nyújtása nélkül – mindhárom országban az antioxidánsokat ítélték meg a legkedvezőbben. Ennek valószínűleg az volt az oka, hogy az antioxidánsokat mint adalékanyag csoportot összetévesztették a napjainkban igen népszerű, egészségre pozitív hatást gyakorló élelmiszer összetevőkkel. Legveszélyesebb csoportnak a magyar válaszadók a tartósítószerket (3,68), a spanyolok a tömegnövelő szereket (3,45), míg a románok a színezékeket (4,39) vélték (3. táblázat).

<i>Adalékanyagok</i>			
Antioxidánsok	1,86	2,19	2,17
Étkezési savak	2,55	2,86	3,96
Savanyúságot szabályozó anyagok	2,76	2,76	3,76
Zselésítő anyagok	2,82	2,83	3,81
Édesítőszer	3,07	2,83	3,85
Csomagoló- és hajtógázok	3,19	3,36	4,07
Térfogatnövelő szerek	3,36	3,13	3,79
Ízfokozók	3,50	3,06	4,18
Tömegnövelő szerek	3,36	3,45	4,16
Színezékek	3,64	3,12	4,39
Tartósítószer	3,68	3,06	3,73

3. táblázat: Az adalékanyag csoportok megítélése információ nyújtása nélkül
(1: egyáltalán nem veszélyes, 5: nagyon veszélyes)

Kérdőívünkben vizsgáltuk az információnyújtás hatását az adalékanyagok csoportjai felhasználásának elfogadására. A vizsgált élelmiszer adalékanyag csoportokat röviden bemutattuk a fogyasztóknak (pl. ízfokozók azok az anyagok, amelyek kiemelik, felerősítik, harmonizálják az élelmiszerek meglévő ízét, illatát (pl. glutaminsav és nátrium-glutamát levesporokban, készételekben)). Egyes esetekben (antioxidánsok, édesítőszer, és színezékek) külön vizsgáltuk a természetes és a mesterséges csoportok megítélését. Az információnyújtás utáni értékelés eredményei alapján a természetes antioxidánsok alkalmazását fogadták el leginkább a magyar (2,03) és a romániai (2,26) résztvevők, míg a természetes színezékekét a spanyolok (2,14). A magyar (3,26) és a román (3,07)

megkérdezettek a mesterséges színezékek élelmiszeripari alkalmazását utasították el leginkább, míg a spanyolok a tömegnövelő szereket (3,20). Az adalékanyagok csoportjairól nyújtott információ a magyar és a román válaszadók bírálataira pozitív hatást gyakorolt, míg a spanyolok tekintetében ez nem minden esetben volt jellemző. A „természetes” csoportokat kedvezőbben ítélték meg, mint a „mesterséges” anyagokat. Az információnyújtást követően a mesterséges antioxidánsokat negatívakban ítélték meg, míg a természetes antioxidánsokat pozitívakban értékelték. Ezáltal igazolódott előzetes feltevésünk, miszerint információnyújtás nélkül a résztvevők az antioxidánsokat összekeverték az egészségvédő élelmiszer-összetevők csoportjával (4. táblázat).

<i>Adalékanyagok</i>			
Természetes antioxidánsok	2,03	2,26	2,26
Mesterséges antioxidánsok	3,10	3,25	3,04
Természetes színezékek	2,07	2,14	2,34
Mesterséges színezékek	3,26	3,19	3,07
Természetes édesítőszer	2,21	2,37	2,32
Mesterséges édesítőszer	2,83	3,07	2,83
Étkezési savak	2,28	2,74	2,71
Tartósítószer	2,45	2,38	2,58
Csomagoló- és hajtógázok	2,59	3,08	2,90
Zselésítő anyagok	2,59	3,11	2,58
Savanyúságot szabályozó anyagok	2,61	2,92	2,77
Térfogatnövelő szer	2,85	3,20	2,83
Tömegnövelő szer	2,98	3,42	3,01
Ízfokozók	3,14	3,31	3,02

4. táblázat: Az adalékanyag csoportok megítélése információ nyújtása után
(1: teljes mértékben elfogadom, 5: teljes mértékben elutasítom)

Összefoglaló: Az élelmiszeripari adalékanyagokkal kapcsolatos vélemények és ismeretek feltárására irányuló kérdőíves vizsgálataink eredményei alapján elmondható, hogy mindhárom országban az adalékanyagoktól független kockázati tényezőket negatívakban ítélték meg a válaszadók, mint az adalékanyagokat, és azok bizonyos csoportjait. A válaszadók vegyes ismereti szinttel rendelkeztek az adalékanyagokról, aminek egyik oka lehet az országok eltérő fogyasztói kommunikációja, és a média eltérő információi ezen anyagokról. Míg Magyarországon és Romániában az élelmiszeripari médiabotrányok

főszereplői az adalékanyagok, addig Spanyolországban ez egyáltalán nem jellemző. Megfelelő információ nyújtásával növelhető az adalékanyagok felelős élelmiszeripari alkalmazása iránti fogyasztói elfogadás mértéke. Azonban fontos kiemelni, hogy az országok kommunikációs stratégiáját az adott ország fogyasztóinak attitűdjéhez, ismeretéhez és kulturális jellegzetességeihez igazodva kell kialakítani.

Munkánk megfelelő alapot biztosít az adalékanyagokkal kapcsolatos fogyasztói információk nemzetközi megismeréséhez, valamint a hatékony kommunikáció továbbfejlesztéséhez, a fogyasztók egészségtudatosabb vásárlási döntéseinek meghozatalához.

Nagy Éva¹

Látni, hallani a szöveget Beszédtechnikai és kiejtési gondok a rádió/televízió bemondóinak gyakorlatában

Minthogy a nyelv szakadatlanul változik, és használatában sokféle, ebben a tanulmányban az a célom, hogy különös tekintettel a romániai magyar audiovizuális médiára, a rádiós és tévés szöveg helyes és helytelen mérlegelésére, az alkalomhoz illő, árnyalt kifejezés kialakításának módszereire koncentráljak. Állításaimat példákkal támasztom alá.

A televíziózás elterjedésével felvetődött a kérdés: vajon a tévé nem fogja-e háttérbe szorítani a rádiót? Az eltelt időszakban beigazolódott, hogy mindkettőre szükség van – nem egymás ellen, hanem egymást kiegészítve léteznek, mindkettőnek jól behatárolt (műszakilag is mérhető) helye van a médiában. Az azonban biztos, hogy a rádiósoknak éppen a televízió hatására kellett újragondolniuk a maguk műfaját. Meg kellett újulnia a rádiós szövegek formanyelvének.

Ma már világos: a televízió nem nyomja el a rádiót. Kedvezően hat rá. Például úgy formálja a „rádiósnyelvet”, hogy – mivel működése folytán nőtt a képernyőgazdák vizuális kultúrája és igénye – képszerűbb, szemléletesebb fogalmazásra ösztönöz. A „szemrevaló” beszéd tetszik a hallgatóknak. Ízig vérig, vagyis teljes műfaji azonosulással korszerű rádiós az, aki helyes, tiszta és szép beszédével ki tudja vetíteni a „látványinformációt” a hallgatók belső kép(zelet)ernyőjére. *A szó* olyan megjelenítő eszköz, mint a festő kezében az ecset, amellyel a síkon a dimenziókat érzékelteti. A látványt *szavakkal* is lehet ecsetelni. Mindenre „képes” a beszéd, csak az ember legyen képes a szavak használatára.

A tévé szöveg nélkül, csupán a képek nyelvén is tud információt közvetíteni, míg a rádióban az auditív hatás teremti meg a potenciális élményt. Ez képszerűbb, szemléletesebb fogalmazásra kényszeríti a rádiós nyelvet, hiszen a rádiós szöveg látványinformációt „utánoz” hang segítségével. A rádióból szóló hang színe, ereje, magassága, a beszédtempó, az artikuláció, a hangsúlyozás része az információnak. Ezért fejlődhetett külön úton a rádiós szöveg és a rádióbemondó beszéde, mint a médiatudomány ága.

¹ A szerző a Bukaresti Tudományegyetem Hungarológia Tanszékén szerzett doktori fokozatot. Jelenleg államtitkári kabinetigazgató a bukaresti Oktatási, Kutatási, Ifjúsági és Sportminisztériumban; az MTA külső köztestületi tagja.

Beszélni minden egészséges ember tud, de különféle beszédhelyzetekben az alkalomnak megfelelően megszólalni, a beszédhelyzetet hangszín, hangerő, beszédtempó stb. segítségével „hallatni/láttatni” csak a profik, a szakmabeliek tudnak.

A nyilvános megszólalásnak megvannak a maga szabályai: mennyire kell átélnie a szöveget a bemondónak, mi jobb, ha azonosul vele, vagy ha távolságtartóan kívül álló? Tud-e parancsolni az érzelmeinek, vagy az emóció hatására gyorsabban lélegzik és fokozza a beszédtempót, növeli a hangerőt (például sportközvetítéskor), kérdez-e a kérdő mondatával, és mennyi szünetet kell/szabad beiktatnia a folyamatos szövegbe? Mi az értelmi/logikai, illetve az érzelmi hangsúly szerepe? Hogyan befolyásolja a beszéd dallamát a szó-, a mondat- és a szöveghangsúly?

Ezekre a kérdésekre keresek választ előadásomban, a teljesség igénye nélkül.

Vannak olyan sajátos tényezők, amelyek csak a rádióban/televízióban okoznak gondot. Ilyenek például a beszéd dinamikai változásai. Ezeket a mikrofon érzékenyen „veszi” és továbbítja a hallgatónak. Ugyancsak fontos a légzéstechnikai megoldások legfinomabb árnyalatainak kidolgozása, hiszen a mikrofon a levegő súrlódásának zörejét felerősíti, akár az inspirációs levegő okozza azt, akár a beszéd levegőnyomásának intenzitása. Ezekhez még hozzávethetjük azokat a lélektani hatásokat is, amelyek a láthatatlan közönséghez szóló szöveg értelmi és érzelmi megelevenítése közben hatnak az előadóra.

A rádió/tv-bemondó feladata általában az, hogy írott szöveget mondjon el. Látszólag, mi sem könnyebb ennél. Valójában azonban, az írott és a beszélt nyelv különbözősége miatt, hosszas előtanulmányokat, alapos felkészülést igénylő feladat.

A rádió/tv-szerűséget mint műfajt a bedolgozó írók, újságírók vagy más téren működő szakemberek nagy része nem mérlegeli.

Az írott, vizuálisan is követhető értekezés, előadás, hír, kommentár, glossza vagy vezércikk elbírja a többszörösen bővített mondatokat, a tudományos nyelvezetet. Élőbeszédre azonban csak a tö- vagy az egyszerű bővített mondat alkalmas, a többszörös alá- vagy mellérendelés nem.

Az írott szöveget a rádió/tv-ben alá kell rendelni az igényes beszélt nyelv követelményeinek. Ahhoz, hogy szépen tudjunk beszélni, először meg kell tanulnunk jól, helyes technikával beszélni, és csak azután foglalkozhatunk kiejtési problémákkal. Miért fedezhetünk fel a hivatásos előadók beszédében bizonyos hibákat? A legfőbb okok a következők:

a.) A felkészülés korlátolt lehetőségei. Egy híryanagy átolvasására általában egyszerű van lehetőség, ami nem elegendő ahhoz, hogy a szöveget a mondanivaló követelményeinek

megfelelően tudjuk emlékezetünkben rögzíteni. A bemondónak bizonyos mértékig – a megoldások szempontjából – improvizálnia kell. Egy komplikáltabb mondatszerkezet például, könnyen kizökkentheti ritmusából, ez pedig az esetek többségében hanglejtési rendellenességekben jelentkezik, sőt hangsúlyeltolódást is okozhat.

b.) A szereplés lámpaláza, az izgalom, a testi és lelki görcs nemcsak a nyelvbotlást, a közismert „baki”-t szüli, de bénítólag hat a beszédfolyamatot létrehozó szervek összmunkájára is: hadarásra vagy egyéb aritmikus beszédre késztet. Fokozza a lámpalázat a felelősség érzete, javításra ugyanis alig van lehetőség.

c.) Kisebb alkati hiba, például légzéstechnikai nehézségek, artikulációs merevségek vagy a gége rendellenes működése, néha a kellő rátermettség hiánya zavarja a magasabb fokú beszédtechnika helyes fejlődését.

d.) Stílárius nehézségek is gátolhatják a könnyen pergő, szép beszédet. A készen kapott szöveg megelevenítése mindenkor nehéz, de különösen akkor, ha stílusa inkább olvasásra, mintsem elmondásra alkalmas. Gyakran lapossá teszi a fogalmazást a hosszú éveken át egyazon témakörben mozgó szöveg. Sematikussá teszi magát a bemondói munkát.

e.) Az író/számítógépeken hiányoznak az ékezetek (í, ú, ű stb.).

f.) A hivatásos beszélő is rendszerint az ország átlagos beszédműveltségi színvonaláról indul, s ez még ma sem mondható magasnak.

g.) A külső hatás, a közélet napi beszédakusztikai élménye oly erős, hogy csak az állandó beszédtechnikai gyakorlat képes azok erejét ellensúlyozni.

Az említett kiejtési hibák közül ejtsünk néhány szót a legfontosabbakról és a rádió/televízió bemondóinak gyakorlatában leggyakrabban ismétlődőkről.

Az első csoportba foglaljuk a beszédhangok kiejtési hibáit. A szép beszéd kiindulópontja a beszédhangok színének tiszta ejtése. Nagyon sok hangtorzulást tapasztalunk. Közismert és nagyon elterjedt az é-bé háló, ún. rikkancs á: újság. De ha a torzulás nem is ilyen fűlsértő mindig, azért a magyar magánhangzók kisebb-nagyobb színeltérése eléggé gyakori jelenség. Néha a szájüreg alkata már eleve elősegíti a színtorzulást, s ilyenkor a javítás is nehezebb. Máskor pedig enyhe artikulációs működés következtében az egyes magánhangzók nyitottabban hatnak. Fokozottabb mértékben nyilvánul ez meg az ajakkerítéses hangoknál; ilyeneket lehet hallani: „Ítt voltam. Odvarhelyre otazott.”

Ennek ellentéte a zártszájú beszéd, s ez kapcsolódik az affektálnak minősített kiejtéshez. Ilyenkor a magas állkapocsállás együtt jár a magas nyelvállással, s a „kedves hallgatónk”-ból, „kédvés hallgotúnk” lesz. Kétségtelen, hogy tájnyelvi emlékek is belejátszanak a már nagyjából köznyelvvé vált kiejtésbe, de ha a zalai vagy székely ember

ízes nyelvjárású nyilatkozatát elfogadjuk is, a rádió és televízió bemondójától vagy riporterétől irodalmi igényű köznyelvi kiejtést várunk.

A mássalhangzók hibás ejtését a szigmatizmus néven ismert „népbetegséggel” kell kezdeni. Az *sz, z, s, zs* réshangok és a *c, dz, cs, dzs* affrikáták torzult megjelenésének száma mérhetetlen. Javításuk azért olyan nehéz, mert az így beszélők túlnyomó többsége még a hiba bemutatásakor sem érzékeli a helyes és a rossz közti különbséget. A rádióban/televízióban még nehezebbé teszi a javítómunkát az, hogy a mikrofon nem egyöntetűen jelzi a sziszegő hangok hibáit. Ezeknek a hangoknak a levegőnyomása oly mértékben befolyásolja a mikrofonvételt, hogy, némely torzult sziszegőt helyes hangszínnel közvetít, viszont máskor az első beszédben tisztán megszólaló szigmát torzultan adja vissza. Ezért a mikrofon közvetítésével megszólaló szigmatizmust különleges módon kell kezelnünk és javítanunk.

Fontos megemlíteni a mássalhangzók időtartamának teljesen szeszélyes ejtési módzatait. Különösen a hosszú mássalhangzók rövid megjelenési formája harapódzott el: *eben, aban, ere, ara, halotam, kelene*. Szintén gyakoriak az *édessen, kedvessen ujjabb, órákkor, önnáló, tölle, bellöle* alakú ejtések.

Teljes zavart tapasztalhatunk a hivatásosok (rádiósok, tévések) beszédében is az *egy* szó és továbbképzéseinek ejtésében. Tudjuk, hogy hosszú *gy*-vel ejtjük a következőket: *együtt, egyes, egyet* stb. Ugyancsak hosszú *gy*-vel ejtjük az *egyelőre*, de röviddel az *egyenlőre* szót.

Megengedhetetlen az *á* hang utáni hosszú *l* rövid ejtése: *állam* helyett *álam*.

Másik közismert betűejtési hiba az *l+j* ejtése. Nagyon nehezen különböztetik meg a kötelező teljes hasonulást pl. az igék esetében: *éljen, váljon, halljuk* – helyes kiejtéssel: *éjjen, vájjon, hajjuk* (kivétel a *tolja*, melyet így is ejtünk), a nem hasonuló főnevektől: *karneválja, ideálja*, stb. Szinte alig halljuk a harmadik (mintegy átmeneti) ejtési mód helyes megoldását az ilyen és hasonló szavak kiejtésében: *aljas, teljes*. Itt a két hang nem hasonul teljesen, de nem is válik tökéletesen ketté.

A magyar nyelvű rádió- és televízióadások kiejtési problémái között „előkelő” helyet foglal el az idegen nevek és szavak kiejtése és hangsúlyozása. A legfontosabb szempontok a következők: az idegen szavakat sem fonetikusán, sem hanglejtésükben nem ejtjük tökéletesen úgy, ahogyan az, az átadó nyelvben található. A helyes ejtés fonetikusán közelíti meg az eredetit: *Bétoven, Sékszipir* stb.

Az eredeti fonetikai ejtés és dallamvonal affektálnak hat és kívül esik azon a határon, amelyet a magyar fül még egységes magyar beszédnek fog fel. Az idegen név különösen akkor okoz kiejtési gondot, ha mondatbeli, esetleg ragozott szerepében beszédtechnikailag

nehezen oldható meg, például az ilyen mondatban: „... útban Genf felé.” A megoldás az, hogy lelassított tempóval hosszú é-keztűnk, s a hang másik felét új nyomatékkal indítjuk. Ez az egyetlen példa is arra figyelmezteti a szerkesztőket, hogy *másképpen lehet írni olvasásra szánt szöveget és másképpen kell fogalmazni az elmondásra szánt textust.*

A közéletű idegen szavakat magyarosan ejtjük: akadémia, balett. A rádió/ televízió egyes adásainak rendezőire, szerkesztőire vár az a feladat, hogy az idegen szavak, nevek ejtését megbeszéljék a „szereplőkkel”.

A beszéd folyamat hibái az előzőnél sokkal több egyéni, alkati, beidegzési problémát vetnek fel. Ebbe a csoportba tartoznak a hadarás, pattogás, a tempó és ritmus egyéni hibái, valamint más, a hangadással, mint folyamattal kapcsolatos rendellenességek.

A pszichézis eredetű kisebb hadarási tünetek megjelenése általánosnak mondható. Tudjuk, hogy hadarás nem gyors beszédet értünk, hanem az aritmikus beszéd folyamatot: hangokat, szótagokat, néha egész szavakat nyelnek el a beszélők. Így alakul például „rendességek”, „rendellenességek” helyett.

A pattogásnak nevezett ritmushiba úgy keletkezik, hogy a beszélő nem különbözteti meg ejtésében a hosszú és a rövid szótagokat, s nagyjából minden szótagot röviden ejt.

A lepeggés éppen ennek ellentéte: minden szótag megközelítőleg egyforma hosszúsággal jelenik meg. Érdekes megfigyelni, hogy a gemináták ebben a nyújtott ejtésben aránylag röviden hangzanak: „Aban látom enek fontosságát”.

Ferenczy Géza főleg nők beszédében figyelte meg a „nyekergésnek” mondott hibát. Ez abból keletkezik, hogy némelyik női hang nem képes a mondatvégek – „pont”-megoldásainak mélységét érzékeltetni; bizonyos mélységen alul már nem zárnak a hangjak. Emiatt a fonációs hiba miatt a hangjak már nem tudnak hangmagasságot érzékeltető zöngét létrehozni, csak zörejt okozó bizonytalan magasságú rezgőt: ez a recsegés, vagyis a *nyekergés*, amely a mikrofon előtti mélyebb és halkabb beszédben sűrűn jelentkezik. Ez a kisebb feszültség okozza néha a szövegek, mondatvégek elnyelését is.

Másik csoportba tartoznak a hangsúlyozási és a vele szoros kapcsolatban levő hanglejtési hibák. A fő és a mellékhangsúlyok helytelen elhelyezése magyartalan dallamvonalat alakít ki. Elterjedt mód a mikrofon előtt a magyaros hanglejtéstől távol álló, egyetlen magasságban mozgó, monoton dallamvonal. A mikrofon közelsége nagyon csábít erre az egyhangúságra, a beidegzett séma pedig tönkreteszi a gondolat szuggesztív közlésének lehetőségét is.

Mindezen megállapításokból következik, hogy nem elég a hibák tételes felsorolása, a „diagnózis” megállapítása, hanem szükség van a *sürgős* gyógyításra, a „terápiára”.

A szöveg megszólaltatóinak több felkészülési időt kellene biztosítani. Ugyanakkor fontos lenne, ha a hírszerkesztők nem tévés újságírói, hanem tévés újságbeszélői továbbképzést kapnának. Ennek egyik része lehetne a szájra-fültre fogalmazás követelményeinek megismerése, másik része beszédtechnikai és beszéd-stílus tanfolyam, hogy a hírárók füle, belső hallása is kifejlődjön a beszédírás érdekében. Ugyancsak ehhez a kérdéskörhöz tartozik, hogy állandó (tovább)képzéssel tanítani–nevelni kell az új munkatársakat. Párbeszédet kellene kialakítani néhány bemondóval, olyanokkal, akik a kölcsönös és közös gondokról érdemben és gyakorlatban tudnak szólni, akikkel meg lehetne beszélni a közös gondokat.

A szituáció, a szöveg és a szándék együttese, mint a beszéd hangzásának determinánsa

Tudjuk, a nyelvnek két fő realizálódási formája van: az írott beszéd és az elhangzó beszéd.

Az írott parole létrejöttének legfőbb jellemzője, hogy a kommunikációt előkészítő folyamatok után a gondolatok megfogalmazása és rögzítése viszonylag hosszabb és rendszerint elmélyült alkotói folyamat vagy cselekvéssor. Ennek során az adó, a kommunikátor „gondolkodva fogalmaz”, azaz a mondanivalójának megfelelő nyelvi formát úgy alkotja meg, hogy tudatosan is és öntudatlanul is állandóan latolgatja, megfelelőek-e a szavak, kifejezések, grammatikailag helyes-e, pontos-e a mondszerkezet, elég tömör-e a kifejezésmód, alkalmazkodik-e annak a műfajnak, műnemnek stílusi szabályaihoz, amelyben gondolatait elmondja. S főleg arra ügyel megfelel-e szövege az írásosság szabályainak. Az így megfogalmazott írásművet az jellemzi, hogy sok benne a tömör, ún. szimultán mondat. Példa: „George Jouwlan az Európai Szövetségi Erők parancsnoka ma Bukarestben közzétett nyilatkozatában elmondta, hogy Romániának az Észak-Atlanti Szövetségbe való belépése a két fél politikai határozatának ügyét képezi, a Békepartnerség pedig egy olyan viszony, amely a jövőben fog kiteljesedni.”

A beszélt, pontosabban *elhangzó parole* realizálódásának két fő változatát különböztetjük meg. Ezek közül az egyik közvetlen kommunikáció során elhangzó beszéd vagy előszó, a másik pedig a *felolvasás* vagy reprodukció, vagy az *interpretálás*. Ennek lényege az, hogy az elhangzó parole minden körülmények között egy korábbi, kötött szövegű írásos kommunikációra épül. Először a gondolatok nyelvi formába öntése az írásosság, az írásos kommunikáció törvényszerűségeinek megfelelően készül el, majd a „közvetlen interperszonális kommunikáció” során a „befogadó” nem a szöveg írásváltozatával találkozik, hanem annak hangzó (felolvasott vagy betanultán interpretált) változatával. Az írásművet

ráadásul nem is mindig a szerző szólaltatja meg, hanem nagyon gyakran hírolvasó, előadóművész stb. változtatja át az írásos kódot akusztikus kóddá. Az ilyen elhangzó parole megjelenhet közvetlen interperszonális kommunikációban (pl. előadás, ünnepi beszéd stb. felolvasásakor), s megjelenhet közvetett, áttételes vagy kevert kommunikáció formájában is. Ilyen közvetett kommunikáció a rádió és televízió adásainak többsége.

Az ily módon elhangzó beszédet azért kell elkülönítenünk a spontán előszótól, mert a megszövegezés módja az írásos mondszerkesztés szabályainak felel meg, ezért a szöveg grammatikai megszerkesztettsége pontosabb, feszesebb, mint a spontán előszóé. Következésképpen hangzásvilága (intonációja, ritmusa) is más: az írott szöveg rejtett dallamvilágának felel meg. Ez azt jelenti, hogy a felolvasott (vagy interpretált) szöveg hanglejtése emelt hangfekvésben, szűkebb hangterjedelemben, de nagyobb ívekben „kiénekel” dallamokkal mozog, és a dallamvezetés „jóslásértéke” erőteljesebb, mint az előszóé. Az intonáció összefogja és tagolja a szó és a mondszerkezeteket, értelmezi, elkülöníti a kétarcú szószerkezeteket. Ugyanakkor világos előrejelzést ad a mondat szerkezetének felépítésére, hosszára, lezáródására s a következő mondat kapcsolódására. Az is jellemzi a felolvasás hangzásvilágát, hogy ritmusa, tempója kiegyenlítettebb, s a szövegnek szünettel vagy intonációval – hanglejtéssel való tagolása szinte mindig szerkezeti határra (a szószerkezetek vagy a tagmondatok határára) esik. Az is jellemzi az ilyen írott szövegre épülő reprodukciót, hogy a beszéd attitűdjét vagy az attitűdök változását jelző váltások (hangsúlyozás, ritmusváltás, fekvésváltás stb.) mindig kimódoltabbak, tudatosak, ezért szinte sohasem hatnak spontánul.

A felolvasás ezen általános jellegzetességeit színezik tovább azok a beszédszándékok, amelyekkel a megszólaltató hangosítja a szöveget: reális közlés igénye, a teljes azonosulás érzékeltetése, a „kívülállás” vagy elhatárolás kifejezése, azután idézés, spontán beszédhez közelítés, magyarázás, stb. Ezek azonban messze vezetnek. Néhány szándék kivételével azonban sohasem tudják felkelteni a spontán beszéddel és a szöveggel, tartalommal való teljes azonosulás képzetét.

A hírfelolvasás dallamformái

A felolvasás dallama nemcsak magasabb hangfekvésben, szűkebb hangterjedelmében különbözik a beszéd dallamától. A felolvasott mondatok általában hosszabbak, de rövidebb szólamokra tagolódnak. Ez részben azzal is összefügg, hogy a hírfelolvasó gyakran nem látja előre a teljes mondatot, a beszélő viszont tudja, hogy mit akar mondani. Nemcsak rövidebbek a szólamok, hanem szabályosabbak is. A hírfelolvasásban szinte egyenlő időközökben

követik egymást a hasonló súlyú nyomatékok. A nyomatékos szótagokat többnyire két, három vagy négy hangsúlytalan szótag választja el egymástól. A szabályos nyomatékeloszlást követi a dallam is. Sohasem változik olyan szeszélyesen, mint a nyomaték súlyát szabadabban változtató, igen különböző terjedelmű számokat létesítő spontán beszédben.

A hírfelolvasás hagyományossá vált vezérmotívuma közép magas hangfekvésű, szekundon belül mozgó dallam. A szólamok is szintet tartanak, s a hang csak az utolsó szólamban lép le az alaphangra.

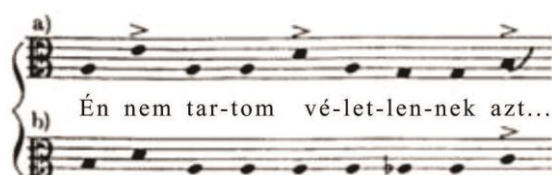
Gyakori a kétszintű megoldás is. A dallam ezúttal felső és alsó szinten mozog. A két szint közötti távolság kvart vagy kvint. Több változata is van e témának. Gyakran egy-egy szólam alkotja a felső és alsó dallamvonalat, amely csak a szólamok végén ereszkedik enyhén.

Példák: „...E viszonyt tovább örökölték a leszármazottak is...”²

„...Különös meglepéssel távoznak Bukarestből...”

Máskor rövidebb szólamokból tevődik össze a két dallamvonal, például: „Műsorunk folytatásaként a *Gyökerek* című rovatot sugározzuk.”

Jellegzetes a tagadó mondat dallamának váratlan esése. A *nem* szó kevésbé „célszerű” semlegeshangú felolvasásban felső szinten állna. Például:

Elevenebb, változatosabb egy harmadik „téma”. A nyomatékos szótagot mintegy szűkített kvint „lelépés” követi az első szólamban. Ez a lelépés visszhangszerűen ismétlődik a következő szólamokban, hangterjedelme azonban fokozatosan csökken. Például:

Beszéd közben az említett magasságok és terjedelmek még tovább árnyalódnak. Az érzelmek magasságán és hangterjedelmén belül, a logikai-gondolati egységeknek

² A példákat a Román Rádió Nemzetközi Szolgálat, illetve az RTV bukaresti Magyar Nyelvű Adásainak híryanagából válogattam. A példaanyag saját gyűjtésem.

megfelelően, szintén különböző magasságban mozog a beszéd dallama. Elsősorban a gondolati egységeknek a hanglejtése mozog má-más magasságba. Ezek az egységek írásban külön bekezdést alkotnak.

Ezeken belül a mondatoknak és kisebb egységeiknek, a kisebb-nagyobb hangsúlyszakaszoknak, szólamoknak, valamint a közbeékelődéseknek a hanglejtése is más-más fekvésbe kerülhet. Rendszerint három fekvést: mély-, közép- és magas fekvést különböztetünk meg és használunk, természetesen az értelemnek, a mondanivalónak, a mondatszerkezetnek, a szöveg logikájának megfelelően. Ezek a fekvésváltások jelzik az értelmi, logikai összefüggéseket, kapcsolatokat. Ezekkel különítjük el, zárjuk közre a közbevetéseket, a mondanivaló szempontjából mellékes vagy kevésbé fontos, vagy magától értetődő részeket stb. Pl. beszédünkben a közömbös részek szokásos átlagmagasságát egy ún. középső fekvés jellemzi. A zárójelben, a gondolatjel között levő részeket, a közbevetéseket ennél mélyebb fekvésben mondjuk, az idézőjeles részeket magasabb hangfekvésben, stb.

E kisebb, mondatnyi, tagmondatnyi, szólamnyi, hangsúlyszakasz nagyságú egységeken belül a nyelvi formának, a mondatok megszerkesztettségének és az érzelmeknek megfelelően követi egymást, ill. változik az egységnyi részek hanglejtése, dallamformája, a lejtés(formák) tendenciája – Csüri Bálint szavaival –, a hangnem.

Következésképpen, nagyon fontos lenne, de a mai napig sem állapítottak meg semmiféle beszédminimumot, amely mérce alatt senki sem juthatna mikrofonhoz. Ez természetesen a külső előadókra és néha még a riportalanyokra is vonatkozna. Írók, tudósok, művészek, különböző szakemberek között meg lehetne találni azokat az előadókat, akik nemcsak hivatásukat, szakmájukat képviselnék magas színvonalon, de akiknek előadói, tehát beszédbeli képességük is megfelelő lenne.

Összefoglaló: *Jelen tanulmány hangsúlyt fektet a rádióban és televízióban használt nyelvezetre és az elhangzó szöveg interpretálására, kommunikativitására. A szerző a beszéd általános jellemzéséből kiindulva, a megszólalás, megszólaltatás kérdését fejtegeti. Ezeket követi a szöveg és a hangzásforma kapcsolata, a műfaj és az akusztikus stílusideál kapcsolata, valamint a szöveg hangzásának/intonálásának szerepe, hangsúlyt fektetve a szöveg és a szuprasegmentális eszközök kapcsolatára. Ez a kérdés a rádió- és tévéhírek szövegformájára és megfogalmazási, megszólaltatási gondjaira épül. Minden példával van alátámasztva a Román Rádió Nemzetközi Szolgálatának, illetve az RTV bukaresti Magyar Nyelvű Adásaiban elhangzott szavakkal, mondatokkal, szószerkezetekkel, valamint kérdésekkel, ugyanis a szerző – szerkesztő-bemondóként – több éven át ezekben a szerkesztőségekben dolgozott.*

Irodalomjegyzék

Bacsó Béla (szerk.): *Szöveg és interpretáció*. Cserépfalvi Kiadása, Budapest, 1997.

- Buda Béla: *A közvetlen emberi kommunikáció szabályszerűségei*. Membrán könyvek/19. Tömegkommunikációs Kutatóközpont, Budapest, 1988.
- Csákvári József–Malinák Judit: *Média-galaxis*. Szimbiózis Kiadó, Budapest, 1998.
- Grétsy László (szerk.): *Nyelvészet és tömegkommunikáció I–II*. Membrán könyvek. Tömegkommunikációs Kutatóközpont, Budapest, 1985.
- Grice, Paul: Jelentés. In Pléh–Síklaki–Terestyéni (szerk.): *Nyelv, kommunikáció, cselekvés I*. Budapest, 1988. 203–14.
- Griffin, Em: *Bevezetés a kommunikációelméletbe*. Harmat Kiadó, Budapest, 2003.
- Jakobson, Roman: A nyelv és egyéb kom. rendszerek viszonya. In *Hang-jel-vers*, Budapest, 1972. 93–111.
- Képes György: *A látás nyelve*. Gondolat Kiadó, Budapest, 1979.
- Nagy Éva: *Szöveg és interpretáció a mass-médiában*. PONT Kiadó, Sepsiszentgyörgy, 2005.
- Nagy Éva: *Látni, hallani a szöveget – a szöveg kommunikativitása a romániai magyar audio-vizuális médiában*. Tankönyvkiadó, Bukarest, 2008.
- Nyelvészet és tömegkommunikáció. I–II*. Budapest, 1985.
- Pléh Cs.–Síklaki I.–Terestyéni T. (szerk.): *Nyelv, kommunikáció, cselekvés I–II*. Budapest, 1992.
- Ong, Walter J.: A szöveg mint interpretáció. In Nyíri Kristóf–Szécsi Gábor (szerk.): *Szóbeliség és írásbeliség. A kommunikációs technológiák története Homérosztól Heideggerig*. Áron Kiadó, Budapest, 1998, 143–165.
- Petőfi S. János: A verbális és képi összetevőből felépített kommunikátumok tipológiájához. In Petőfi S. János–Békési Imre–Vass László (szerk.): *Szemiotikai szövegtan*. JGYTF Kiadó, Szeged, 2001. 61–5.
- Péntek János: *Teremtő nyelv*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1988.
- Péter Mihály: A publicisztika nyelvéről. In Sándor Géza (szerk.): *Emlékkönyv Fábrián Pál 70. születésnapjára*. ELTE, Budapest, 1993.
- Róka Jolán: *Az újságszövegek szerkesztési és stílustipológiája*. Budapest, 1986.
- Róka Jolán: *Kommunikációtan*. Századvég Kiadó, Budapest 2002.
- Róka Jolán (szerk.): *Média az ezredfordulón*. Szegedi Tudományegyetem, 2000.
- Róka Jolán: *Kommunikációtan – Fejezetek a kommunikáció elméletéből és gyakorlatából*. Századvég Kiadó, Budapest, 2002.
- Róka Jolán: A nem verbális és vizuális kommunikáció stíluslehetőségei. In Szathmári István (szerk.): *Hol tart ma a stilisztika?* Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1996. 349–386.
- Saussure, Ferdinand de: *Bevezetés az általános nyelvészetbe*. Gondolat Kiadó, Budapest, 1967.
- Szecső Tamás: *A rádiózás lélektani és szociológiai problémái*. Magyar Rádió, Budapest, 1966.
- Tannenbaum, P. M.: *A televíziózás szociálpszichológiája*. Tömegkommunikációs Kutatóközpont, Budapest 1985.
- Terestyéni Tamás: *A beszéd és a tömegkommunikációs eszközök*. ÁnyT, 1972/VIII. 201–212.
- Tolcsvay Nagy Gábor: *A szövegek világa*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1994.

Illés Béla¹

Logisztikai trendek a globalizáció tükrében

1. Bevezetés, történelmi áttekintés

Az emberiség történetében már több ezer évvel ezelőtt megjelentek az igények az anyagmozgatással kapcsolatos tevékenységekre. Ezeket az igényeket egyszerűen össze lehet foglalni:

- a súlyerő legyőzése, nagy tömegű terhek felemelése;
- nagy mennyiségű anyagok hosszú távon történő szállítása;
- nagy mennyiségű anyagok tárolása.

A több ezer éves igények alapján a történelem folyamán kialakultak a kor műszaki színvonalának megfelelő:

- emelő berendezések,
- szállítóberendezések,
- raktározási berendezések.

Az igazi fejlődés alapjait az erőgépek felfedezése nyitotta meg, ahol sor került a különféle motorok felhasználására az emelő-, szállító-, raktározó berendezések esetén. A fejlődés egy további lépcsőjét az jelentette, amikor az eddig általában külön-külön használt berendezéseket a későbbiekben együttesen, anyagmozgató rendszerként kezdték használni. Ekkor derült ki, hogy a hagyományos anyagmozgatási feladatok végrehajtása mellett az anyagmozgató rendszereknek rendszerteremtő képessége is van. A rendszerteremtő képesség megnyilvánult:

- a termelő berendezések kihasználtságának javításában,
- a műveleti készletek csökkentésében,
- a forgóeszköz lekötöttség csökkentésében,
- a gyártott termék átfutási idejének csökkentésében.

A gazdaságban az utóbbi 30 évben jelentős változások következtek be. Ezeket a következőkben foglalhatjuk össze:

- jelentősen bővült a gyártott termékek struktúrája,

¹ A szerző egyetemi tanár, a Miskolci Egyetem Gépészmérnöki és Informatikai Karán belül működő Logisztikai Intézet vezetője, MTA Logisztikai Bizottság tagja, az Ukrán Tudományos Akadémia Anyagmozgatási Tagozatának rendes tagja.

- a megvalósuló termelésstruktúra a piaci igényeket követi, és dinamikusan változik,
- a piaci igények differenciálódtak, egyedi igények jelennek meg,
- a termékek piaci életciklusa jelentősen lerövidült,
- a piacok átlépték a nemzeti és kontinentális határokat.

Ezek a termelésben is jelentős változásokat hoztak:

- a termelés mélysége (hány százalékban készíti saját maga a vállalat a gyártott terméket) jelentősen csökkent,
- a vállalat csak a főtevékenységére koncentrált (amit a legjobb minőségben és gazdaságosan tud elvégezni),
- a vállalat jelentős számú beszállítóval tevékenykedik együtt,
- a piaci lehetőségek kitágultak,
- a piaci igény és a beszállító is bárhol lehet a világon.

Mindezek elvezettek a termelés és piac anyagáramlási és információ áramlási szempontból történő összekapcsolásához és működéséhez. Ezzel eljutottunk a nagytömegű teher felemelésének problémájától a polgári értelemben vett logisztika fogalmához. Természetesen értelmezhető a logisztika katonai szempontok szerinti is.

2. A logisztika fogalmi rendszere

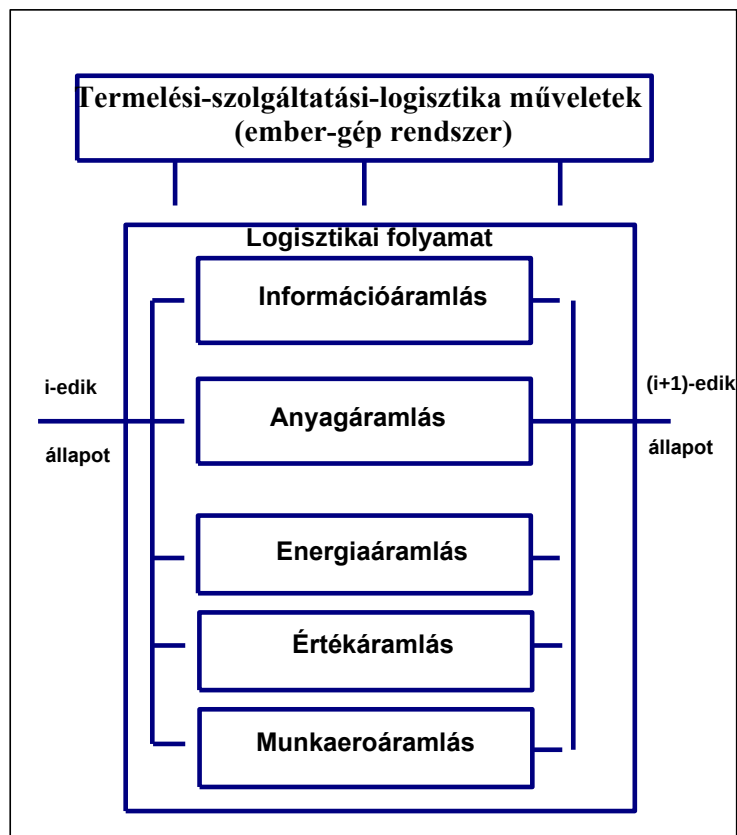
A logisztika fogalmi rendszerének a megadását a bevezetőben megfogalmazottakra építem. A logisztikai folyamat egy sztochasztikus anyagáramlási és a hozzákapcsolódó információáramlási folyamat. Természetesen az anyag- és információáramlás mellett a logisztikai folyamathoz energia-, érték-, pénz- és munkaerő áramlási folyamat is kapcsolódik.

A következő oldalon levő 1. ábra alapján látható, hogy a logisztikai rendszerben a logisztikai folyamat az (i) állapotból az (i+1) állapotba az anyag és a hozzákapcsolódó információáramlás bekövetkeztével jut el. Az anyagáramlás különböző paraméterekkel írható le. Ezek a következők:

- az anyagáramlás forrása,
- az anyagáramlás nyelője,
- az anyagáramlás intenzitása,
- az anyagáramlás kezdő időpontja,
- az anyagáramlás végső időpontja,
- az áramló anyag fajtája,
- az alkalmazott egységrakomány képző eszköz típusa,

– stb.

A felsorolt paraméterek időben adott sűrűség és eloszlás függvények szerint véletlenszerűen változnak, és ezekből ered a logisztikai folyamat sztochaszticítása.

1. ábra: A logisztika fogalmi rendszere

A logisztikai rendszerben állapotváltozások (transzformációk) jönnek létre, amelyeket termelési, szolgáltatási, fogyasztási és logisztikai műveletek váltanak ki az alkalmazott ember – gép rendszer közreműködésével. Az információáramlás kiváltja, diszponálja, vezérli, nyugtázza, követi és ellenőrzi az anyagáramlást és eszközeit, továbbá kapcsolódik az érték- és pénzáramláshoz. Az energiaáramlás az anyagáramláshoz szükséges energiát biztosítja és követi mindazt az emisszió-áramlást (környezetszennyező anyagok (porok, gázok, gőzök; sugárzások, rezgések, hőterhelések, stb.), amely az anyagáramlás során lép fel és a környezetet terheli.

A logisztika tárgya tehát minden olyan tevékenység, amely az anyagok, termékek, áruk térbeli- és időbeli transzformációját eredményezi.

A logisztika alapelve a megfelelés (7M-elv), amely azt jelenti, hogy a megfelelő mennyiségű anyag, a megfelelő mennyiségben, a megfelelő helyről, a megfelelő helyre, a megfelelő módon és eszközzel, a megfelelő időben (a megfelelő költséggel, a környezeti

hatások megfelelő mérséklésével és a megfelelő információk felhasználásával, optimálisan) áramoljon.

A logisztika integrált tudomány, de van önálló tudományos tana, diszciplínája, amely a logisztikai rendszer felépítésére, kialakítására, működtetésére vonatkozó általános érvényű elveket, módszereket foglalja össze. Az integráltság azt jelenti, hogy a tudományos módszereknél felhasználja a társtudományokat.

3. A logisztikát érintő kihívások a globalizált világban

A globalizáció jelenleg kiterjed a piacok, a termelés és szolgáltatás, az elosztás és a gazdaság működési területeire.

A globalizáció és a logisztika egymással kölcsönhatásban állnak, mivel egyrészt a logisztikai eszközök, elvek és módszerek tették lehetővé a globalizáció kialakulását, másrészt a globalizáció hatására a logisztika dinamikusabban továbbfejlődött, és létrejött az ún. globális logisztika.

A termelés globalizációja következtében teljesen átalakul a termelő vállalatok strukturálódása. Ennek következtében a felhasználó közelébe helyezik a termelés utolsó fázisait, döntő mértékben termék- ill. részegység-összeszerelő üzemek jelennek meg ilyen pozícióban. Nagyszámú – részben hazai – beszállítóval kerülnek kapcsolatba, ill. jelentős a felhasználóhoz történő kiszállítás.

Mind a multinacionális cégek versenyképességének, mind a hazai beszállítók térnyerésének meghatározó feltétele a fejlett logisztikai rendszer kiépítése.

A logisztika a termelési rendszernek az az eleme, melynek döntő része nem importálható, jelentős mértékben függ a helyi adottságoktól, körülményektől. Könnyen belátható, hogy a globalizáció a termelési szférában kiemelt szerepet jutat a logisztikának.

Az egy telephelyes termelési struktúra visszaszorul a sok telephelyes, hálózatszerűen működő rendszerek megjelenítésével, ill. elterjedésével, amelyek elemei az összeszerelő üzemek, beszállítók, elosztóraktárak és felhasználók.

A nagyméretű, hálózatszerűen működő rendszerben a belső (intern) logisztika mellett hatványozottan nagy szerepet kap a külső (extern), vagyis a közlekedési pályán futó logisztika.

Ezeknek a rendszereknek a koordinálását, irányítását a magas fokú kooperáció, – a jelenlegi informatikai adottságokat kihasználni tudó – telekooperáció jellemzi.

A logisztika fejlesztése nagy szerepet játszik a következő kérdések megválaszolásában:

- A multinacionális cégek versenyképessége, helyben maradása biztosítható-e akkor, amikor a munkaerő ára növekszik, a kedvezmények leépülnek?
 - A beszállítók sorában milyen arányt képviselnek a hazai kis- és középvállalatok, ill. ezek milyen eséllyel kaphatnak külföldre történő beszállítási feladatokat?
 - A külföldi tőke betelepédési, a hazai tulajdonú vállalatok piacszerzési esélyei hogyan alakulnak?
 - A kialakuló ipari parkok, vállalkozói övezetek mennyire válhatnak sikeressé?
- Az előzőekben vázolt, újszerű termelési struktúrában az extern és intern logisztikai rendszereknek a következő elvárásokat kell igény szerint teljesíteni:
- az alkatrészek, részegységek „JIT” elvű (percre kész) beszállítását, a késztermékek „JIT” elvű kiszállítását,
 - a rendszer bármely tároló-raktározó egységeinél minimális készletszintet,
 - a hálózat két adott pontja között a minimális átfutási időt,
 - a dinamikusan változó termelési és termékstruktúra igényelte rugalmasságot,
 - a logisztikai erőforrások konvertálhatóságát,
 - a biztonságos és gyors vámkezelést,
 - a szállítási idők rövidítését,
 - az áruk, járművek követését,
 - a vagyon- és személybiztonság növelését,
 - a környezetterhelés csökkentését.

4. További logisztikai kihívások

A logisztikára vonatkozó kihívások nem szorítkoznak csupán a termelési szférára, hanem a megye, a régió teljes működési területére kihatnak. Így a megoldandó logisztikai feladatok sorába tartoznak még:

- a szolgáltató egységek (pl. kórházak, pénzügyintézetek, kereskedelem, vendéglátás, kulturális- és sportlétesítmények, stb.) anyag- és eszközigényének kielégítésére minimális költséggel működő, és megbízható rendszerek kialakítása,
- a kommunális szolgáltatások (víz, szennyvíz, elektromos áram, gáz, kommunális hulladék-gyűjtés stb.) optimális működtetését ellátó rendszerek létrehozása, amelyek a hálózatépítéshez, üzemeltetéshez, karbantartáshoz kapcsolódó anyag- és eszközellátást biztosítva a szolgáltatás minőségét és színvonalát alapvetően befolyásolják,
- a nagyvárosoknál adódó:

- parkolási rendszerek hatékony kialakítása, automatikus parkolóházak létrehozása, működtetése,
- a létrejött áruházlánckok áruellátását biztosító, városi közlekedést nem zavaró, környezetterhelést csökkentő lehetőségek feltárása,
 - a településeknél, a régióban egyre növekvő odafigyelést és fokozódó tevékenységet igénylő logisztikai feladatok a következők:
 - a háztartásokban, közületeknél keletkező elhasznált termékek, hulladékok szelektív gyűjtése, újrahasznosítási helyre juttatása,
 - árvíz, tűzvész, más elemi csapás esetén a katasztrófa-elhárításhoz szükséges szállító és rakodó eszközök, ill. anyagok optimális diszponálásának gyors és eredményes végrehajtása,
 - egyre növekvő számú ipari parkok igényes és hatékony kiszolgálása, ellátása,
 - a tranzit áruforgalomból, regionális együttműködésekben, az EU-csatlakozásból adódó növekvő igények kielégítése.

A logisztikai szolgáltatások jelentős növekedése figyelhető meg, amely a következőkben nyilvánul meg:

- növekszik a logisztikai vállalatok száma,
- Logisztikai Szolgáltató Központok hálózata, nemzetközi kooperációja alakul ki,
- fokozódik a termelő és szolgáltató vállalatoknál a logisztikai feladatok outsourcing-ba való adása,
- a termelő vállalatok logisztikai szolgáltatásokat is felvállalnak, a virtuális logisztikai vállalatok különböző változatai, hálózatai jönnek létre,
- fokozódik a különböző termelő- és szolgáltató vállalatok kooperációja (telekooperációja), a teljes szállítási láncot (supply chain) kell tudni működtetni,
- egyre nagyobb szerepet játszik a logisztika a települések, régiók sajátos feladatainál.

5. A logisztikai rendszerek felépítése és működése a globalizált világban

Ha megvizsgáljuk a gazdaság átstrukturálódásának mozgatórugóit, akkor a következő megállapításokat tehetjük:

- a termékeknél a fogyasztói piacok által megkövetelt rendkívüli mértékben differenciált igények, a termékek rövid élettartam ciklusai nem teszik versenyképpessé a

termelést, ha azokat csak a nemzet igényire alakítják ki, ezért az egész világra kiterjedő multinacionális cégek jönnek létre, a nemzeti piacok helyett nemzetközi piacok alakulnak ki, létrejött a termelés globalizációja,

– a vállalatok versenyképességének a fokozása szükségessé teszi, hogy megszabaduljanak minden olyan tevékenységüktől, amelyek miatt meghatározó feladataikat csak kisebb hatékonysággal tudják végezni, így általánossá válik a termelés melységének a csökkentése, amely azt eredményezi, hogy:

- leegyszerűsítve a termelő vállalatok a következő csoportokba sorolhatók: összeszerelő vállalatokra és beszállítókra illetve ezek többfokozatú változataira,

- a tevékenységek egy részét vállalkozásokba adják ki (outsourcing),
- fokozódik a vállalatok közötti együttműködés, mert az információs technológia

fejlődésével lényegesen hatékonyabbá vált a vállalatok közötti kooperáció (telekooperáció),

– a szolgáltatásokat végző egységeknél is jelentős integráció játszódtott le, nagy méretű nemzetközi szolgáltató szervezetek jöttek létre (pl. áruház láncok, energiaszolgáltatások, kommunális szolgáltatók, karbantartó szervezetek),

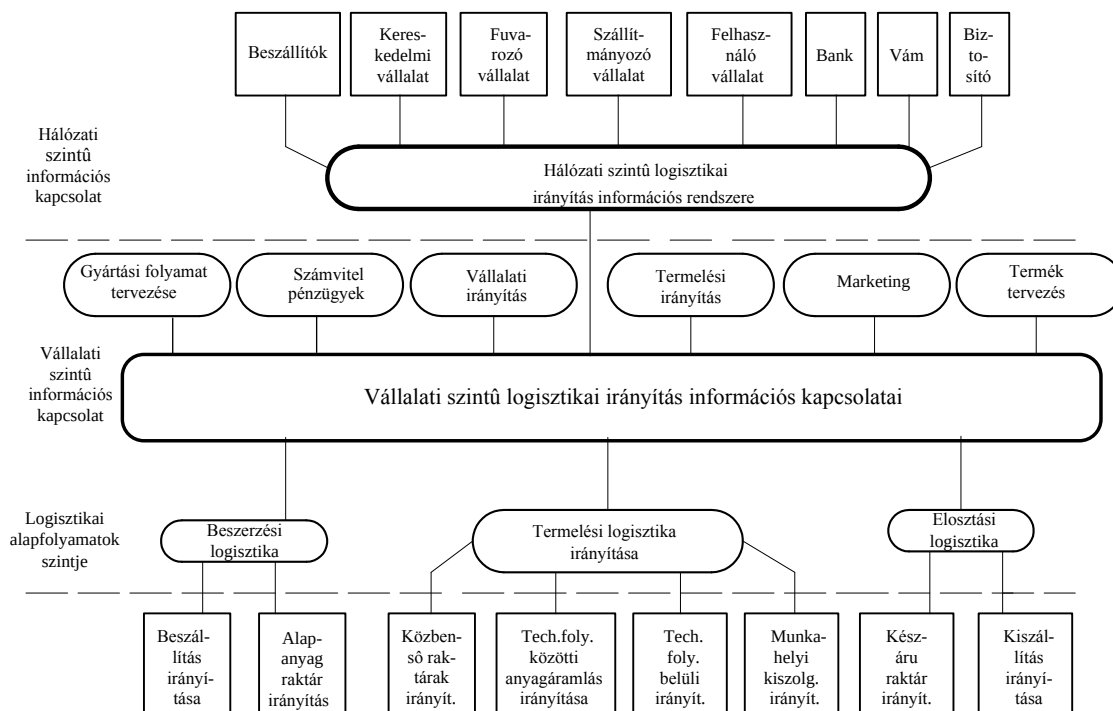
– a szolgáltató vállalatok sorában a legdinamikusabb növekedést és gyarapodást a logisztikai szolgáltató vállalatok, a logisztikai szolgáltató központok érik el,

– a termelési- és szolgáltatási feladatokat végző kis- és középvállalatok, vállalkozások, csak akkor tudnak versenyképessé válni, ha szoros együttműködést, virtuális vállalatokat, ill. virtuális hálózatokat alakítanak ki,

– a fenntartható fejlődés következtében a gazdaság nyitott láncból zártláncú gazdasággá alakul át, amely következtében ki kell alakítani a hulladékok, elhasznált termékek újrahasznosítását. Ehhez a termelő-, szolgáltató vállalatokat, közületeket és a háztartásokat gyűjtő rendszerbe, hálózatokba kell szervezni.

Az előzőekben leírtakból következik, hogy a termelési szervezetekre napjainkban nem jellemző az egy telephelyes elhelyezés, hanem hasonlóan a szolgáltatásokhoz sok telephelyes, egyre fokozódó méretű hálózatok alakulnak, sokszor a nemzeti határokon túlnőve. A hálózatszerűen működő termelő-, szolgáltató vállalatoknál igen jelentős mértékben megnövekszik a logisztika szerepe, mert az anyagáramlás viszonylatai kiterjednek, összehangolásuk csak fejlett információs technológiai eszközök felhasználásával képzelhető el. Ezért a hálózatszerűen működő termelő-szolgáltató (nem logisztikai szolgáltatót értve) rendszert csak logisztikával integráltan kell és lehet értelmezni.

A hálózatszerű működésből következően napjainkban a logisztikai rendszerek felépítését a hierarchikus, osztott intelligenciás rendszerek jellemzik (2. ábra).

2. ábra: Hierarchikus, osztott intelligenciás rendszerek

A hierarchia a fenti ábra alapján értelmezhető. A hálózati szintű információs kapcsolat mutatja a hierarchia felső szintjét. A hálózati szintű logisztikai irányítás kapcsolati rendszerében különböző jellegű vállalatok működnek együtt. A következő szinten a vizsgált vállalatok irányítási rendszere látható. Ezen belül található a vállalati logisztikai rendszer. Ez alrendszerekre bomlik. Az egyes alrendszerek pedig tevékenységi szintekre bomlanak.

Az osztott intelligencia abban nyilvánul meg, hogy az aktuális logisztikai irányítási döntések az adott hierarchiai szinthez kötődnek.

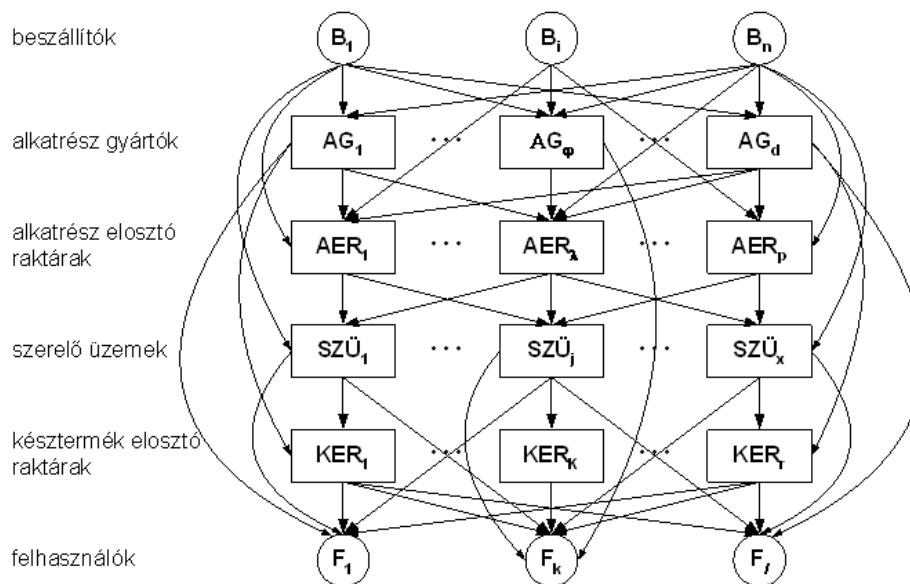
A hálózatszerűen működő, logisztikával integrált rendszerek sajátosságai a következők:

- jelentős mértékben megnövekszik az extern (külső) logisztika szerepe, de szigorúan az intern (belső) logisztikával integráltan, összehangoltan kell kezelni; az intern logisztika nem lehet fekete doboz,
- megsokszorozódnak a logisztikai szolgáltató vállalatok,
- a logisztikai szolgáltató vállalatok hatékony működtetése sok esetben olyan virtuális vállalat hálózat kialakítását kívánja meg, amelyben jelen vannak a termelő, szolgáltató, felhasználó (fogyasztó) és logisztikai egységek,

– a hálózatszerű működés lehetővé teszi az ellátási lánc működtetését, előnyeinek érvényesítését.

A hálózatszerűen működő termelő-szolgáltató rendszereknél jelentkező logisztikai feladatok és azok megoldásának bemutatása szükségessé teszi ezek egyes típusainak, változatainak az ismertetését.

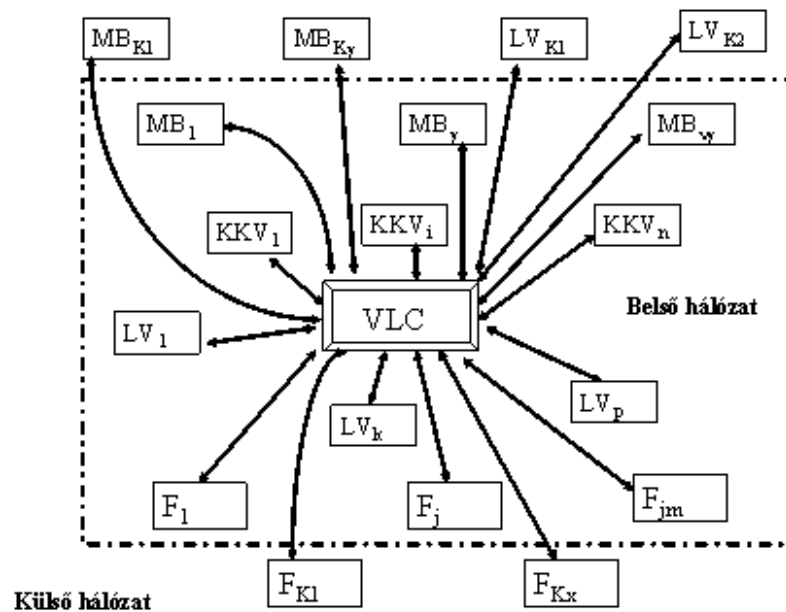
Alkatrész gyártó-szerelő hálózat, amelynek teljes láncolatát az 3. ábra mutatja.

3. ábra: Alkatrészgyártó-szerelő hálózat

A 3. ábra szerint a felhasználók attól függően, hogy az adott terméket, adott határidőre, adott mennyiségben honnan tudják megkapni a kívánt minőségben, a legkisebb költséggel – beleértve a logisztikai költségeket – választják ki a megfelelő készáru elosztó raktárt, vagy a szerelő üzemet. A szerelő üzemek a felhasználóktól, ill. készáru elosztó raktárakból megkapott termékek szerelését úgy ütemezik, hogy a szerelési és az alkatrész beszerzési költségek minimálisak legyenek. Ugyancsak feladat a készáru elosztó raktárak, a felhasználók, a szerelő üzemek, ill. az alkatrész elosztó raktárak által igényelt alkatrészek gyártását vagy a beszállítóktól való megvásárlását megválasztani; vagyis el kell dönteni, hogy melyik alkatrész gyártó üzem, vagy beszállító, milyen mennyiségben, milyen ütemezéssel biztosítsa az igényelt alkatrészeket.

– A kis- és középvállalatok beszállító tevékenységet támogató virtuális hálózatot a 4. ábra mutatja.

4. ábra: A kis- és középvállalatokat segítő virtuális logisztikai központ elvi struktúrája

– A virtuális logisztikai hálózat központja a Virtuális Logisztikai Centrum (VLC), amely számítógépes hálózaton keresztül kapcsolatban van a rendszer elemeivel:

- begyűjti a felhasználóktól (F_j) (nagy vállalatok) a beszállítási igényeket,
- a felhasználói igényekkel összhangban kiválasztja a legmegfelelőbb kis- és középvállalatokat (KKV_i), akik beszállítói feladatokat látnak el;
- a KKV_i igényeiket figyelembe véve kiválasztja a másodlagos beszállítókat (MB_y), akik a beszállítóknak lesznek a beszállítói,
- a KKV_i és MB_y logisztikai igényeit felmérve és követve kiválasztja és diszponálja a megfelelő logisztikai vállalatokat (LV_k).

A hálózatnak lehetnek belső tagjai, akik meghatározott időre megállapodást kötnek az egyes feladatok elvégzésére, annak formájára, a működési költségek megosztására, emellett lehetnek külső tagok is, akiket esetenként vesznek igénybe, ill. esetenként vonják be a hálózatba.

A virtuális logisztikai hálózat matematikai modellekre és optimalizálási módszerekre alapozva működik diszponálva a logisztikai feladatokat. Így a beszállítók kisebb költséggel, kisebb készlettel, rövidebb átfutási idővel kapják meg a szükséges anyagot, ill. a felhasználóknak is kedvező áron, JIT-elv szerint beszállítva, kis saját készlettel tudják az anyagszükségletüket biztosítani.

6. Klaszter, mint regionális virtuális logisztikai központ

A beszállítói feladatokat ellátó kis- és középvállalatok beszerzési és elosztási logisztikai feladatainak magas szinten való megoldására klaszter alakítható ki (5. ábra), amely irányítását egy számítógépes hálózatba épített virtuális logisztikai központ valósítja meg. A hálózat elemei a kis- és középvállalatok, mint a nagyvállalatok elsődleges beszállítói. A kis- és középvállalatok az alapanyagokat illetve alkatrészeket a segéd- vagy másodlagos beszállítóktól kapják közvetlenül vagy alapanyag-, alkatrész elosztó raktárakon keresztül.

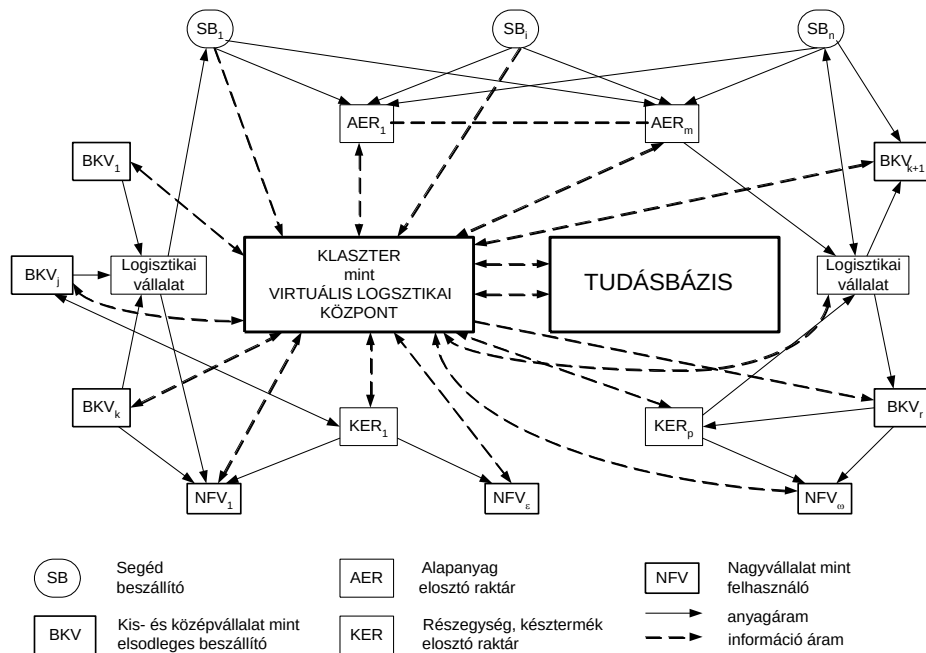
A kis- és középvállalatoktól az alkatrészek illetve szerelvények vagy közvetlenül, vagy a részegység illetve késztermék elosztó raktárakon keresztül jutnak el a nagyvállalatokhoz. Az anyagáramlás megvalósítását, vagyis a fizikai folyamatot logisztikai vállalatok végzik. A rendszer lényeges elemei a tudásbázis, amely adatbázissal, szakértői rendszerekkel, stratégiai gyűjteményekkel, optimalizálási, tervezői és irányítási szoftverekkel segíti a virtuális logisztikai központ diszponálási tevékenységét. A virtuális logisztikai központ kizárólagos információs kapcsolatot tart fenn a hálózat egyes elemeivel.

A virtuális vállalatok és a klaszterek elősegítik a beszállítói potenciál növelését, mivel

- az összevont vásárlások miatt kisebb fajlagos vásárlási költséget eredményeznek az alapanyagok beszerzésénél,
- elektronikus úton való rendelés lebonyolítás következtében csökkennek a rendelési költségek, a kisebb mennyiség beszerzése is gazdaságosan biztosítható, ugyanis kisebb készletszintek jönnek létre,
- gyűjtő- és elosztójáratok számítógépes irányításánál a szállítójárművek jobb kihasználtsággal üzemelhetnek,
- kisebb mennyiségű és gyakoribb alkatrész beszállítás érhető el,
- kisebb lehet az alkatrészek rendelési ideje, ha az elosztóraktárból kerül lehívásra, vagyis az esetek nagyobb részében valósítható meg a JIT-elvű beszállítás.

A klaszter, mint Virtuális Logisztikai Központ (VLK) és általában, mint regionális logisztikai központ rendszere;

- szervezi, diszponálja a BKV alapanyag ellátását;
- közvetlen a segédbeszállítóktól (SB) beszállítva, alapanyag elosztó raktárakon (AER) keresztül látja el a BKV-t,
- ütemezi, diszponálja a szállítójárműveket az SB-AER, az SB-BKV, az AER-BKV viszonylatban a Logisztikai Vállalatot igénybe véve.

5.ábra: A klaszter, mint regionális logisztikai központ rendszere

Piaci igények ismerete alapján elosztja a BKV által gyártott részegységeket, szerelvényeket:

- közvetlenül a nagy felhasználó vállalatot (NRV) ellátja alkatrészsel, részegységgel,
- elosztó raktáron (KER) keresztül szállít be az NRV-nek,
- ütemezi, diszponálja a szállítójárműveket a BKV – KER, a BKV – NRV, a KER - NRV viszonylatokban, a Logisztikai Vállalat igénybevételével.

A klaszter mint Virtuális Logisztikai Központ:

- INTRANET –tel tart kapcsolatot a klaszter meghatározott elemei között,
- igénybe veszi az e-commerce-t és az EDI-t,
- felhasználja az Internet-et,
- kapcsolódik és együttműködik a Logisztikai Központtal,
- telekoperációkat szervez, outsourcing, ill. sourcing feladatokat hoz létre,
- kiterjedt marketing tevékenységet lát el,
- megteremti a JIT elvű beszállítás logisztikai és informatikai feltételeit,
- kutató-, tudásbázist vesz igénybe feladatai optimális megoldásának érdekében.

Összefoglaló: *A globalizáció és a vele járó gazdasági változások napjainkban további kihívásokat fogalmaznak meg a logisztika irányába. A nagyvárosoknál adódó problémák a következő logisztikai feladatok megoldását szorgalmazzák:*

- gyors és megbízható parkolási rendszerek kialakítása,
- áruházcok városon belüli áruellátásának megoldása,
- city logisztika kérdései,
- elhasznált termékek, hulladékok szelektív gyűjtése stb.

Világszerte szintén lényeges újszerű logisztikai feladatok jelennek meg:

- katasztrófa-elhárítás logisztikája,
- közlekedési logisztika,
- Galileo helymeghatározó rendszer,
- telematikai alkalmazások a logisztikában.

Végezetül, de nem utolsó sorban megemlítem, hogy a logisztika mint interdiszciplináris tudomány jelentősége nem csak a gyakorlati alkalmazásoknál, hanem az oktatás területén is meghatározó szerepet kell, hogy kapjon. A jól képzett logisztikai szakemberek nagymértékben hozzájárulnak a gazdaság eredményes, hatékony és versenyképes működéséhez.

Irodalomjegyzék

Cselényi József–Illés Béla: *Logisztikai rendszerek I.* Miskolc, 2004. 1–369.

Illés Béla–Elke Glistau–Norge I. Coello Machado: *Logistik und Qualitätsmanagement.* Miskolc, 2007. 1–195.

Szász Gábor¹

TTI magyarországi problémákkal

Bevezetés

Minden ország jövőjét erőteljesen befolyásolja a kutatás és a fejlesztés (K+F) helyzete. A szerző a hazai K+F és néhány ágazati probléma elemzése mellett kifejti saját véleményét és javaslatait is.

A mai helyzet és előzményei

A magyarországi K+F-aránya a rendszerváltozás előtt, az 1980-as évek közepén elérte a GDP 3%-át. Jelenleg kevesebb, mint 1%. A magyarországi K+F ráfordítások GDP-hez viszonyított aránya az EU tagállamainak alsó harmadában helyezkedik el. Magyarország az EU-27 között a 20–21. helyen áll. EU irányelv az átlagos ráfordításra: a GDP 3%-a.

A vállalkezési innovációs jellemzőkben mutatja az ország a leggyengébb teljesítményt. A mérnöki és természettudományos végzettségűek aránya elmarad az EU átlagától, s ez az elmaradás az elmúlt 6 évben még növekedett is. Ugyanakkor Magyarország lakossága képes magas színvonalú, élenjáró műszaki megoldások kidolgozására és megvalósítására, mint azt a rendszerváltozás előtti technológiai eredmények is bizonyítják (MOM, Tungsram, fejlett agrártechnológiák stb.).

Az OECD szerint komoly hiányosságok vannak a magyar tudomány-, technológia- és innováció-politika (TTI) területén:

- A kormányzatban nem kap magas szintű figyelmet a TTI.
- A kormányzati irányítási rendszer igen instabil.
- A nem megfelelő pályázati lebonyolítási rendszer döntési és szerződési-finanszírozási késéseket generál, lassúak és késnek a reformok (pl. az MTA területén), alacsony a rendszer együttműködési szintje, elégtelenek a visszajelzések.

Általában a verseny szükségességét propagálják, de nem csupán az OECD szerint, hanem nemzeti érdekből is jó lenne, ha a kutató és fejlesztő kollektívák jobban kooperálnának. Számos pályázat részesíti előnyben az együttműködést a gazdasági klaszterek és az akadémiai vagy felsőoktatási kutatóhelyek között, vegyes összetételű konzorciumok létrehozására ösztönözve a feleket. A rendszerváltozás előtt a kutatóhelyek sok állami megbízású feladatot kaptak, és nagyon sok költségvetésen kívüli (KK) szerződéses munkát is

¹ A szerző a Gábor Dénes Főiskola Alap- és Műszaki Tudományi Intézetének tanára.

végeztek gazdasági szervezetek megrendelésére. Látva az utóbbi kapcsolatok lazulását, magyarországi javaslatra indított az EU a PHARE-program keretében egy olyan pályázatot az 1990-es években, amely a gazdaság és a felsőoktatás kapcsolatainak javítására szolgált. Ez az 1996-ban induló és 1998-ban lezárult program valamit javított a helyzeten, de a korábbi együttműködési szint elérése még várat magára.

Javaslatok a TTI fejlesztésére

A K+F és innováció folyamatait úgy kell ösztönözni az állami eszközökkel, hogy a jövedelmek képződése hazánkat gyarapítsa. A fejlesztéseknek az azokat létrehozó lakosság érdekeit kell szolgálnia, ami csak eredményeik hazai, társadalmiasított, vagy társadalmilag ellenőrzött hasznosításával érhető el.

A gazdasági válságok után a fellendülés mindig új műszaki bázison valósul meg. Ma ilyenek mindenekelőtt: a környezeti ipar, a biotechnológia és a nanotechnológia.

A TTI ösztönzésére a költségvetésben a mainál nagyobb forrásokat kell áldozni.

- A K+F fő irányait szakmai műhelyek dolgozzák ki! Vegyenek részt a közpénzek K+F célú felhasználásának ellenőrzésében!

- A fejlesztések eredményeit érdemes megismertetni a lakosság széles rétegeivel, pályázatok, klubok keretében lehet ösztönözni a fiatalokat is az új megoldások keresésére. Számítógépet és internetet minden otthonba! (pl. Aparhant)

- A hazai kutatási eredmények elsősorban hazai termékekben és szolgáltatásokban hasznosuljanak!

- Roppant fontos a kis- és középvállalati szféra ösztönzése K+F -re.

- Ösztönözni kell a magyar innovációs rendszer nemzetközi nyitottságát.

- A mainál erőteljesebben támaszkodni kell az EU strukturális alapjainak eszközeire.

Néhány ágazati probléma elemzése

a. Vízgazdálkodás

Adottságaink: Magyarország jelentős ásvány- és termálvíz-készletekkel, nagy folyókkal rendelkezik. Ezeket mind a lakosság ellátásának, mind a szállítás, termelés, export fellendítésének, mind pedig energiagazdálkodásunk gazdaságosságának és környezet-védelmünknek a szolgálatába kell állítani.

Hagyományaink: nemzetközileg is elismert és fejlett volt a hazai vízügy tudományos, képzési és intézményi szinten is. Pl. a mainál 10-szer nagyobb területet öntöztünk.

A vízgazdálkodás nemzeti prioritásai:

Öntözés: a létesíthető öntözőművek közül kiemelkedik a hajózható Duna-Tisza csatorna jelentősége. Ezt a koncepciót a kormány is támogatja,² mert a Homokhátság prognosztizált sivatagosodása százezrek életfeltételeit tenné tönkre.

Idegenforgalom, hazai turizmus: az ún. termálvíz-program elsősorban a lakossági igényeket (fűtés, gyógyulás, pihenés) és az intenzív agrártermelést kielégítő eszköz, amelynek csak másodlagos hasznosítása lehet a „magasabb fajlagos költségű látogatókat” szolgáló turizmus.

A hajózás biztonsága mellett a vízszint-szabályozás, a bővítendő paksi atomerőmű hűtővízzel való ellátása és a mezőgazdaság öntözési igénye is szükségessé teszi a vízszint emelését. Az EU 200 milliárd eurót meghaladó keretet tart fenn az európai VII. vízi közlekedési folyosó megteremtésére és a kapcsolódó vízgazdálkodási feladatokra.

b. Energetika

Előzmények:

- i. A 20. században a hazai energiamix 20 év késéssel követte a nyugat-európaiakat.
- ii. A korlátlanul tűnő földgázimportra számítva kiépült Európa második legnagyobb arányú lakossági és ipari ellátórendszere.
- iii. Az alaperőművek (különösen Paks) részaránya merevvé tette a villamosenergia-rendszerünket.
- iv. A Bős-Nagymarosi vízierőmű-rendszernek csak a fele épült meg, és a vízmegosztás irányítása nem nálunk van (Dunakiliti helyett Dunacsúnynál).

Gondjaink:

- a hazai kapacitások jelentős része (900 MW-nyi kiserőmű, a 1880 MW-nyi paksi) nem szabályozható,
- nincs megfelelő „villamos” tároló kapacitás (illetve csúcs-kapacitás).

Javaslatok az energetika terén:

- integrált kapacitásszabályozási rendszer megteremtése,
- tározós vízierőmű megépítése (addig is bérlése).

² Az 1511/2012. (IX. 16.) Korm. határozat 1. a. pontja a *Vízkezelés-gazdálkodási projekt előkészítése a Duna-Tisza-közi homokhátság vízhiányos ökológiai állapotának javítása* című projektről szól, a 2. a. pontja pedig a hozzá szükséges 1300 millió forintnyi támogatásról hozott döntésről. Forrás: A Kormány 1511/2012. (IX. 16.) Korm. határozata a Környezet és Energia Operatív Program 2011-2013. közötti időszakra szóló akcióterv 7.9.0. számú konstrukciója keretében megvalósítandó egyes projektek támogatásáról. *Magyar Közlöny*, 2012/152. 25625.

- A tározókapacitás biztosításával a fő irányt a megújítható energiaforrások (szél, nap, víz) kiaknázásra kell fordítani.

- Ismételten meg kell vizsgálni és nyilvánosan megvitatni a nagymarosi vízerőmű ügyét, és a független tudósok eredményeit a nép elé kell tární.

Roppant fontos a társadalom szerepe az energetikában. A termelést az energiatakarékos technológiák irányába, a fogyasztást pedig a pazarlással szembe kell fordítani, ami elsősorban a kínált termékek és szolgáltatások energiatakarékosságával, másodsorban felvilágosítással, kampányokkal, a környezet-tudatos lakossági magatartás ösztönzésével érhető el. A kulcs azonban itt is a bajok gyökerénél van, nevezetesen a termelés társadalmi ellenőrzése hiányzik. Tehát ezt kell megteremteni.

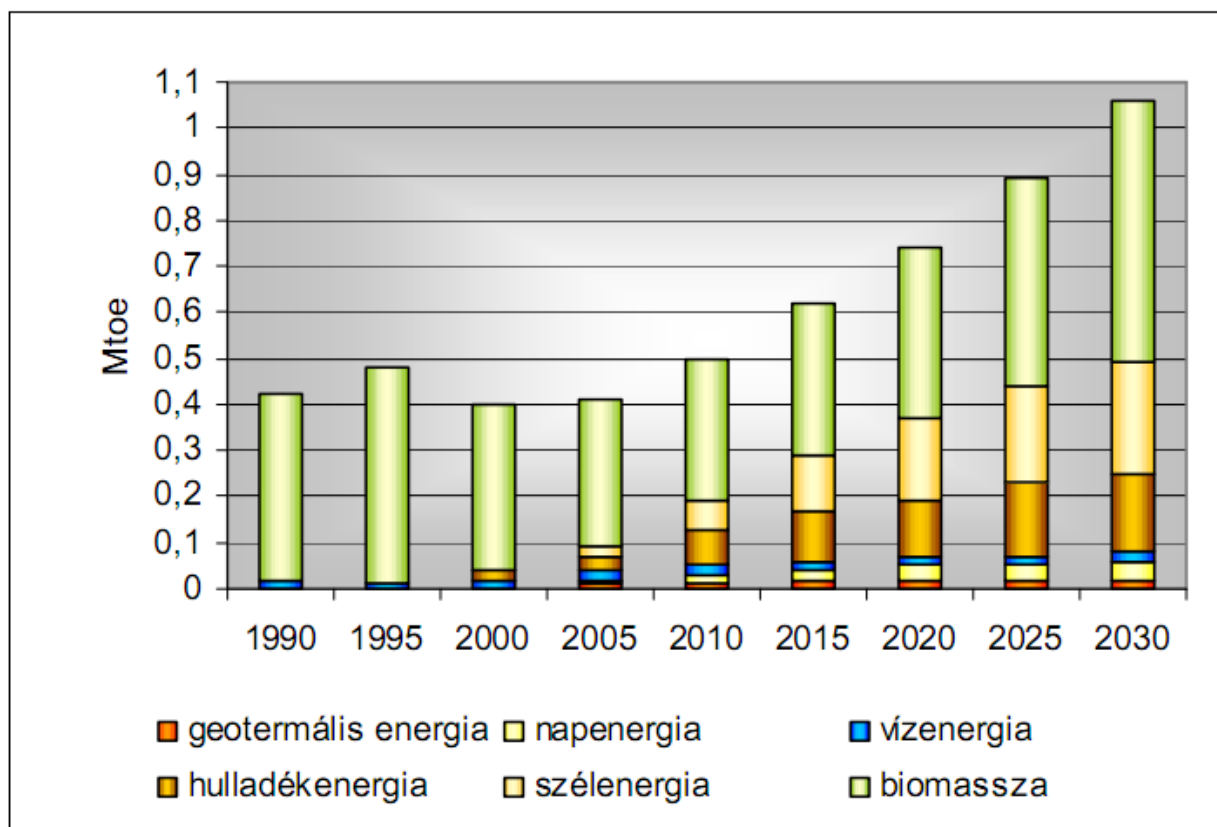
A jelenlegi fosszilis energiaimport csökkentésére megfontolandó a bioüzemanyagok gyártásához szükséges mezőgazdasági és energiaipari kapacitás kialakítása, illetve növelése. Ennek van hagyománya, pl. a két világháború között forgalmazott motorko fantázianevű hajtóanyag is tartalmazott bioetanol. Az 1. táblázat az ún. megújuló energiaforrások világprognózisát szemlélteti. Világtendencia a szélenergia előretörése és a vízenergia részarányának kismértékű csökkenése, miközben a termelés kismértékben még növekszik.

Megújuló energiafajta	2000		Évi átlagos növekedés %/a	2010		2020	
	Nettó termelés TWh	Részarány %		Nettó termelés TWh	Részarány %	Nettó termelés TWh	Részarány %
Víz	2 649	19,3	2,1	3 329	18,6	3 936	16,8
Biomassza	200	1,5	9,0	434	2,4	1 028	4,4
Szél	38	0,3	32,3	475	2,7	7 800	33,4
Nap	1,6	0,012	28,2	11	0,06	127	0,6
Összesen	2888,6	21,11		4 249	23,76	12 891	55,2

1. táblázat: A megújuló energiaforrások világprognózisa³

A megújuló hazai prognózist az 1. ábra grafikonja szemlélteti, amelynek forrása ua.

³ http://www.e-tudomany.hu/etudomany/web/uploaded_files/20090407.pdf (Utolsó letöltés: 2012. április 20.)

1. ábra: A megújuló energiaforrások hazai prognózisa

A grafikon millió tonna olajegyenértékben mutatja, hogy a hazai megújulók között a biomassza áll az első helyen, és növekedését is prognosztizálják, jóllehet velejáró legfőbb kockázat, az élelmiszernövény-termelés csökkenése, másutt már komoly kritikát váltott ki. A Kárpát-medence kitűnő geotermikus adottságaira is alapoz a hazai prognózis. A szélenergia jelentős növekedését csak központi támogatással lehet elérni, illetve országos hálózatba kapcsolásának mértéke a tárolókapacitások létrejöttétől függ.

Néhány műszaki részletkérdés

a. Bioetanol

Célszerű a benzinhoz 18–23 %-nyi etanolt keverni. (Ezt a technikát kb. 80 éve ismerik a repülőgép-hajtóművek tervezői.) Az etanol jobb kompresszió-tűrése lehetővé teszi az Ottó-körfolyamat nagyobb termikus hatásfokát. Ezáltal a felhasznált benzin is jobban hasznosul. Átmenetileg ez tűnik a bioetanol optimális felhasználásának.

b. A hazai szénvagyon kihasználása

- Széndioxid-leválasztásos kazán alkalmazása a környezetterhelést csökkentené.⁴ Műszaki-gazdasági számításokkal kell alátámasztani a konkrét megvalósíthatósági tanulmányt, amelyben ki lehet térni a széndioxid kvótakereskedelembeli hozam és a szükséges új műszaki berendezés költségének viszonyára.

- A Kalifornia Egyetem kutatói genetikailag módosítottak egy cianobaktériumot, amely széndioxiddal táplálkozik és folyékony izobutanolt állít elő.⁵ Ez üzemanyagként nagy lehetőséggel rendelkezik, mint a benzin alternatívája. A reakciót a nap közvetlen energiája táplálja fotoszintézisen keresztül. A kutatást az USA energiaügyi minisztériuma is támogatja.⁶ Az ilyen technológiával működő üzemet célszerű széntüzelésű erőmű közelében létesíteni, ahol bőségesen és koncentráltan juthatunk széndioxidhoz.

Összefoglaló: A TTI hazai helyzete állami intézkedésekkel és csak széles társadalmi összefogással javítható. Országunk lehetőségei – a nemzeti érdeket szem előtt tartva – jobb belső kooperációval aknázhatók ki, és a külső erőforrások (pl. EU-s források) is így hasznosulhatnak optimálisan. A vízgazdálkodás és az energetika terén néhány tabunak tekintett témát ismét át kell gondolni, ha az előttünk álló kihívásokra jó választ akarunk adni. A külföldi kutatási eredmények megismerése és kritikai feldolgozása is nélkülözhetetlen, de a vízgazdálkodás terén hazánk – a Kárpát-medence speciális körülményei miatt – főleg a hazai kutatásokra van utalva.

⁴ Egyre többen bíznak a tiszta szén eljövételében
http://www.uzletietika.hu/20090505/egyre_tobben_biznak_a_tiszta_szen_eljoveteleben (Utolsó letöltés: 2010. február 6.)

⁵ Új baktériumot fejlesztettek a széndioxid üzemanyaggá alakítására
<http://www.servian.hu/hu/articles/Energy/9623> (Utolsó letöltés: 2013. január 25.)

⁶ Bacteria Engineered to Turn Carbon Dioxide into Liquid Fuel
<http://www.sciencedaily.com/releases/2009/12/091210162222.htm> (Utolsó letöltés: 2013. január 25.)

Boda László¹

Magyarok és hunok kapcsolata, mitológiától mentesen

A cím arra utal, hogy a magyar őstörténet kutatása a hun kérdés kapcsán nem tud szabadulni a mitológiáktól, nemcsak a köztudatot illetően, még egyes történészeinknél sem. Másfelől, de ezzel összefüggésben, érdemes megidézni a német biblia tudomány egy időben jelentős visszhangot keltő szlogenjét: „Entmythologisierung”. Ez azt jelenti, hogy a bibliakutatást mentesíteni kell a mitológiáktól, bár a mitológiai keretbe foglalt igazság egészen más, mint amikor egy adott szöveg kifejezetten mitológiát tanít.

A jelen tanulmány írója nem szaktörténészként, hanem az eredetkutatás filozófusaként kíván véleményt nyilvánítani, fokozottan koncentrálna a képi egészre, a kalkulációra, a logikus következtetésekre és az érvek hatékonyságára.

A magyar történettudomány egyes képviselői még ma sem tudnak szabadulni attól, hogy Anonymus *Gesta Hungarorum*-át hitelesnek tekintsék a hun kérdésben is, holott ez a nagy értékű történelmi forrás nagyjából a magyarok levéldiai időszakától és Álmóstól számítva megbízható, persze abban is a történelemkritika alkalmazásával. A hun kérdésben Anonymus nem hiteles forrás, inkább félrevezető, főleg az avarhunok vonatkozásában.

Az avar, pontosabban avarhun örökség tehát a legszilárdabb és leginkább kimutatható a magyar-hun kapcsolatokat illetően. Ez pedig alkalmat ad a visszapillantásra, és a kritikai korrigálásra. Attila hunjai, az ún. nyugati hunok – mint az köztudott – már jóval korábban elszakadtak az anyaországtól, Nagy Mongóliától. S nemcsak türk népekkel kerültek vérségi kapcsolatba. Attila népének és hadseregének egy jelentős része germán volt. Semmi kimutatható alapja nincs tehát annak, hogy Anonymus megállapítását elfogadjuk, amely szerint az Árpád-házi királyok Attila leszármazottjai lennének, az ősmagyarok pedig hunok lettek volna. Anonymus – talán Péter mester (P névjelzés) – udvari történetíró volt, aki urának elvárását kellett, hogy kövesse. Csakhogy még azt sem tudjuk pontosan, melyik Béla király udvari jegyzője és krónikása volt. I. és IV. Béla persze kizárható. Az uralkodó mindenesetre megkövetelte, hogy őt Attilától származtassa. Anonymus tehát csak Attila „dicső hunjairól”

¹ A szerző a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Teológiai Fakultásának nyugalmazott tanszékvezető tanára; korábban tizennyolc évig volt a filozófia tanára. Ennek nyomán dolgozta ki és publikálta négy kötetben az eredetkutatás filozófiáját, alkalmazva azt a történelmi részekre is. A kutatás kategóriáit részletesen az *Avarok és székelek* című munkájában fejti ki. Boda László az MTA köztestületi tagja, a Magyar Professzorok Világtanácsának tagja, a Teológiai osztály elnöke.

írhatott. Holott az avarhunok hunabbak voltak Attila hunjainál, tekintve hogy egyenesen Mongóliából érkeztek. A mongol név azonban csupán a 9. századtól volt használatban. A mongol „hun” szó pedig embert jelent. S az Európába behatoló mongolokat korábban, évszázadokon át hunoknak nevezték. Ennek ellenére ma is akad olyan „történész”, aki szerint a hunok nem voltak mongolok. Téved. Előttük ismert módon a szkíták és a szarmaták mint iráni népek uralták az eurázsiai sztyeppéket. Kazakisztáni antropológus számolt be nálunk arról, hogy ősi lakóikra nem a mongol jelleg volt jellemző. Feltehetően irániak lehettek. A szkítákat és a szarmatákat követte aztán a hunok uralma, s az irániak egy része beolvadhatott a hunokba. Az egykori Nagy Mongóliához az a Tuva is hozzátartozott, amely a mai Nyugat-Mongólia fölött van (benne a Turán helynév), és amelynek területén a híres szkíta vezérsírt föltárták. S van olyan szarvast űző „hun” vadász ábrázolása is, aki szkíta süveget visel. Mindez azonban nem változtat azon, hogy a hunok vezető rétegükkel és zömükben mongolok voltak. Ezt a mai mongol történészek is így tudják és így vallják.

A magyar-hun kérdés voltaképpen négy történelmi szakaszra osztható: a Krisztus előtti három századra, aztán a meótiszi korra, majd Attilára, végül az avarhunokra visszapillantva.

1/ A hun–magyar kapcsolatok legősibb, de még elérhető időszaka a *hunok uralomra jutása* és Kína elleni támadásai, a Kr. e. 3. és 2. században, az akkori Nagy Mongóliából. Ha elfogadjuk a magyar eredetkutatók őshazára vonatkozó kvázi-konszenzusát, az Irtissel és a Tobollal, akkor a nélkülözhetetlen történelmi kalkulációval kiszámíthatjuk, hogy az Ob-közép és a Dél-Urál közötti nagy térségben élő ugor-magyar őseink egy időben talán jelentős részükben hun uralom alá kerültek. Ennek jól ellenőrizhető adata főleg az Érdy Miklós által regisztrált hun üstleletek „behatolása” ugor területekre, a mai Mongóliától észak-nyugatra. A térségben az Irtis és a Tobol folyók nagyjából a Dunához és a Tiszához hasonlóan csak jelzik az ősmagyarok igen tágas szállásterületét. Annak két vége ugyanis keleten a tunguzokkal lehetett határos (vö. a Tura városka), dél-nyugaton pedig a Dél-Urállal, sőt az alatt a Jajk folyóval (ma Urál). A Jajkra a magyar Vajk és Majk nevek rímelnek. Ebbe a képbe illeszthető, hogy egy időben magyar lovascsapatok is részt vettek Kína ostromában (Kr. e. 3. és 2. század). Státuszuk akkor inkább a meghódítottaké lehetett, mint a hun-magyar szövetségé. Ebből bizonyos mongol genetikai beütésre is lehet következtetni, az akkori időkből. A magyar csapatok pedig nyilván az előhadba kerültek. Bartucz Lajosnál található az a kínai ábrázolás, amely hunnak minősített, valójában pödört bajszerű ugor-magyar harcost

ábrázol. Erről a jelen tanulmány szerzője ír *Az ugorok* c. könyvében.² A Kína ellen vonuló hun csapatokhoz való ilyen csatlakozást a nyugati történészek is elfogadják, csak hogy ők ugorok helyett az „északi erdőségekből” jött lovas csatlakozókra utalnak, nem ismerve eléggé az ugorokat. Ez pedig történészeink hibája. A hun és a magyar ugor embertani rokonság egyébként abban mutatkozik meg, hogy a mongolok és az ősmagyarok is zömükben kerek- vagy rövid fejűek voltak, föltehetően ős-szibériai típusból eredeztethetően (ilyen például egy mai szamojéd tuvai sámán, akit Kunkovács László a helyszínen lefotózott).³

2/ A második találkozás – genetikailag is – *az ősmagyarok egy részének a Meótiszbába vonulása* következtében mutatható ki (Kr. u. 470–480 körül érkezettek). Őket szabiroknak nevezték. Hogyan kerültek oda? A kerek számoknál maradvány, a történelmi összkép arra utal, hogy a mongol-hun nyomás a törökök fölerősödésével az ugorok felé egyre fokozódott, az ötödik század végén, észrevehetően Attila nyugati hunjainak széthullása után. Ha elfogadjuk László Gyulával az akkori tíz magyar törzset, ez esetben – a kerek számoknál maradvány – hét törzsünk vonult el a hun nyomás elől a mai Baskíria, az egykori Magna Hungária területére, vagyis a Káma folyó alá, a Dél-Urál nyugati térségébe, bolgár-török szomszédsággal. Három már kifejezetten az avarhunok elől vonult el valamivel később a Meótiszbába. Talán ők biztonságban érezték magukat egy ideig, vagy a Káma – a mai Baskíria – térsége volt etnikailag telített a hét magyar törzs érkezésével (ma Ufa városa a központ).

3/ Mindez mégis csupán előzetese annak, ami *Baján kagán és utódai révén* megvalósult, vagyis a hun-magyar kapcsolatnak egyértelmű és jól kimutatható ténye. Ez a tény pedig az, hogy az avarhunok Kárpát-medencei uralmának letűnését követően – 800 után – maradékuk többségével a magyar nemzettestbe asszimilálódtak, főleg avar-szláv és avar-székely embertani ötvözetrel. A jelentős többségükről van szó, mert az avarok maradékának genetikai nyoma a mai Szlovákiában is kimutatható (vö. Pozsony az avar Bosun névből, vagy a szlovák származású, de avar karakterű Csernoh János magyar prímás). Az avarhunok asszimilált utódai pedig köztünk és bennünk élnek, a kb. öt százalék arányban kimutatható mongoloid genetikai örökséggel. Ebből kb. csupán fél százalék lehet a nem avar kori mongoloidok hagyatéka (vö. a kabarok, a besenyők vagy a kunok mongoloid betéte). Apor Vilmos vértanú püspök neve is avart jelent, mint a Dunántúlon Aparhant.

4/ *Mennyi közülük lehetett ezek szerint a magyaroknak Attila hunjaihoz?* Az, hogy a nyugati hunoknak akkor, csaknem fél évszázadig a Kárpát-medence, közelebbről a magyar Alföld volt egyik katonai központjuk, vagy az, hogy Buda neve Attila bátyjának nevét viseli,

² Boda László: *Az ugorok*. Szófia Kiadó, Budapest, 2010. 263, 275.

³ Boda László: *Az ugorok*. Szófia Kiadó, Budapest, 2010. 273.

nem mérvadó. Egyszerű példa világíthatja meg a kapcsolatot. Ha egy budai házban korábban a Szabó család lakott és azt eladva a Kovács család költözött oda, ez nem jelent rokoni-vérségi kapcsolatot a két család között, pusztán azért, mert mindkettő ugyanabban a házban lakott. Attila népének fő tartózkodási helye a Magyar Alföld volt, és persze a Duna-Tisza köze, Pannóniával. Egyes történészeink föltételezik, hogy Attila hadaiban magyar csapatok is harcoltak. Ez lehetséges. A régészeti leletek azonban ennél beszédesebbek. Kb. 10 Attila korabeli sírleletre ugyanis kb. 10.000 avarhun kori sírlelet jut.⁴ Az is jellemző, hogy a legújabb történészi nézetek helyre billentik a mérleget, például az egyik védett svájci hegyszorosban élő, és ott még hun tudatot őrző népcsoport esetében, ami nálunk is visszhangot keltett.⁵ A 19. századi kutatók ugyanis még Attilára gondoltak, sőt Catalaunum visszavonuló seregeinek eltévedt és Svájcban rekedt töredékére. Ma azonban már az avarhunok töredéke jelenti a korszerű magyarázatot, akiknek előcsapataiban székelymagyarok is harcoltak. Azok, akiknek maradéka nemcsak Erdélyben, de a dunántúli Őrségben is megtalálható. S a magyar tudománynak a kérdésben igazán avatott képviselői már régóta tudják, hogy a székelyek hun tudata az avarhunokig vezethető vissza, nem Attiláig. Külön kérdés, hogy ők különböztek-e egyáltalán a Meótiszból Bajánna, majd Kuberrel érkező magyaroktól, ami újabb tanulmányt igényel, a székely eredetkérdést illetően.

Előttük azonban a bolgároknál menedéket kereső Attilafi Irnik hunjai jó részükben szintén a Meótiszbába kerültek, bolgár fennhatóság alatt, bizonyos értelemben határvédő státuszba (vö. a perzsa betörések). A bolgár-törökök nem kívánták megosztani velük a hatalmat. Irnik egy éven belüli, korai halála azt a megalapozott gyanút kelti, hogy meggyilkolták. Így jött létre a Kr. u. 6. századi Meótiszból három legkiemelkedőbb etnikuma (az alánok mellett): a bolgár, az irniki hunmaradék és az ugor-magyar szabirok, akik keveredtek egymással, bár kelet-balti ugor és több más népelem jelenlétére is utalnak a bizánci források. Innen keletkezett a Hunor és Magor ősmundánk, bolgár, hun és alán jelenléttel. Ez a magyarázata annak, hogy Álmos neve Almusként bolgár török név is lehet. Az Ügek és Hülek pedig – Álmos apjaként és nagybátyjaként – kifejezetten hun vagy bolgárhun nevek, ami a házassági kapcsolatokra utal. S ez a magyarázata annak is, hogy a törökök elől elvonuló avarhunok 557-ben behatoltak a Meótiszbába (550-ben a törökök már Mongólia urai!). A Meótiszból aztán az avarhunok valamennyi elérhető népelemből vittek magukkal a Kárpát-medencébe. Szabir-magyarokat is, akikre a kijevi krónikás „fehér ugorokként” utal. Ők

⁴ Boda László: *Avarok és székelyek*. Püski Kiadó, Budapest, 2004. 295.

⁵ Erről dokumentumfilm is készült, hiszen egyes sírfeliratokon a családi név megelőzi a keresztnévet. A díszítő motívumok magyarosak, ill. a tetőfedés a székelyekre jellemző, s mindez elüt a környező kultúráktól.

először Baján avarjaival érkeztek, 570 után, 680 táján pedig Kuberrel, szintén a Meótiszból. S ha ez nem volt is „honfoglalás”, amire László Gyula visszhangot keltő elnevezése utal („kettős honfoglalás”).⁶ Ha ez az elnevezés kérdéses lenne is, mindenképpen indokolt a magyarok kettős „bejövételéről” beszélni, jóval Árpád előtt! Mert ez nyomatékozza a kérdés jelentőségét. Nem tudhatjuk azonban, hogy ez mennyire volt „tömeges”, ahogyan László Gyula fogalmazza.

Számos nép többnyire hűséges marad eredetmitológiájához. Csaba királyfi neve kitörölhetetlen emlékezetünkben, holott ő valójában inkább Csabaj kagánfi lehetett, az avarhunok pusztulásának idejéből. Szlovákiában még megvan a Cabaj (Csabaj) helynév. Nálunk pedig a helynevekkel kikövezett Csaba út a Körösökig ér el, majd Erdélyben folytatódik. Az eredetmitológia térben és időben is igen hatékony. A tudományt azonban kötelezi a valóság kutatása és az igazsághoz való hűség. A hun-magyar kérdést illetően is.

Összefoglaló: *A tanulmány írója azt kívánja kimutatni, bár ebben nem áll egyedül, hogy az anyaországi magyaroknak éppúgy, mint a székely-magyaroknak, nem Attilához és annak hunjaihoz volt bizonyíthatóan közük, hanem az avarhunokhoz, akik egyenesen Mongóliából érkeztek a Kárpát-medencébe. Ők ott az ötödik század végétől a kilencedik század elejéig voltak uralmon, nagyjából 90 évvel a magyar honfoglalás előtt. A sírleletek mindennél beszédesebben igazolják, hogy kb. 10 Attila korabeli sír kb. 10.000 avarhun kori sírral szembesül. Az avar uralom összeomlása után népük maradéka nem semmisült meg, hanem többségében a magyar nemzettestbe asszimilálódott, elsősorban avar-szláv és avar-székely embertani ötvözetrel. Mindez igazolja, hogy a magyaroknak és a székely-magyaroknak nem Attilához van kimutatható közük, hanem az avarhunokhoz. Erre utalnak egy Svájcban megtalált zárt völgy lakói is, akik sajátos kultúrájukkal őrzik huntudatukat. A helyi történészek a 19. században még Attila hunjainak töredékére gondoltak. Ma már az avarhunok seregtöredéke adja a hitelesebb magyarázatot.*

⁶ László Gyula: *Múltunkról utódainknak I.* Püski Kiadó, Budapest, 1999. 492–496.

Lenti István¹

Tuzson János akadémikus öröksége: a Bátorligeti-ösláp

(Esszé)

Minél távolabbi tájakra kalandozik a kíváncsiskodó az ősmagyar múlt térségein, s minél tágabbra bővíti látóhatárának peremét, szeme annál inkább belevész a mondák és legendák sűrű, áthatolhatatlan bozótjaiba, ahol az álom és a valóság szétválaszthatatlan egységben olvad össze.

Kompromittálhatóbbá, érthetlenebbé válik a racionális tudások szemében a valóság. Így rövidebb életűek lesznek az egymás sarkába hágó természettudományos elméletek és fölfedezések. Egyszóval minél inkább elfáradt az értelem a rengeteg ellentmondás feloldásán, összehangolásán, annál üdőbbben, színesebben pompázott a tudományos felvételek romjain a megtagadásra ítélt természeti legendák borostyánja. Kezdetben volt a tett, s követte őt a cáfolat – így Bátorligeten!

A ma természetkutatásának históriása már óvatosabb! Tudtára ébredt eredményei viszonylagosságának, kiábrándult tulajdon csalatkozhatatlanságának dölyféből. Korunk megbecsüli, s értéke szerint mérlegeli az elmúlt idők nagyszerű és hatalmas analíziseit a Bátorligeti-öslápon is.

Tudjuk, hogy e csonka országnak ma egyetlen, csorbíthatatlan természetes tája sincs, amely egészségben, a táj valós határáig az állam birtokában maradt volna. A magyar medencerendszert teljességében kitöltő államunk Trianonban köröskörül elveszítette peremvidékeit. A „Porta orientalis” a kelet felől jövő behatások – ember, állat, növény és a balkáni műveletlenség – betülekedésének kapuja maradt. Így van ez a bátorligeti tájban, de erősebben!

A Felvidék, Erdély és a nagy Magyar Alföld hatásai ötvöződnek Bátorligeten. Múltját megsüvegelve, Apor fejedelem emlékét is megőrizte egykoron településének nevében. E vidék népének kétkezi munkája, szorgalma jólétet sohasem teremtett. Gyalázatosan megnehezítette mindezt az a prés, amely a határszélekre kényszerítette lakosságát, elválasztva az államhatár túloldalán élő rokonaitól, barátaitól. A természet itt emberpróbáló, szigorú arcát

¹ A szerző a Nyíregyházi Főiskola c. főiskolai tanára, a mezőgazdasági tudomány kandidátusa, az MTA köztestületi tagja.

mutatja. A forrásban kővé keményedik, a nagy vizek idején „vendégmarasztalóvá” válik a talaj. Egykoron volt álmos, mélabús vadvidék. A történelem is kemény leckékben, küzdelmes, keserves sorsban részesítette azokat, akik itt választottak tanyát, egy életre. Mindezekért természeti szépségek, csodák egyedülálló gazdagsága pótolja e küzdelmes életre vállalkozókat.²

Bátorliget ott található, ahol „keserves dagasztóteknő” az élet, ahol az Isten előtti hódolat valóban sajátos formát talált. E táj Mohács után lett peremvidék, s maradt ma is, de számos emléke ennek az állapotnak köszönheti fennmaradását.

A vándor még hallja, mint sikonganak őrjöngve a megtépázott galagonya-bokrok, miként lebegtetik leveleiket a kitárult, szép arcú határban – a mezők szélén – az égbe nyúló nyárfasorok, s jelzik, hogy Bátorliget 15 kilométerre, délkeletre fekszik Nyírbátortól, az államhatár legkeletibb szélén.

Valóság-e vagy hipotézis a Bátorligeti-ősláp?

Csengő hangokat dúdol a kósza szellő, jól ismert dallamokat. Soó Rezső professzor sétál a csillagösvényen, kémleli a hajnalt, az alkonyt, s mormolja öröknek vélt igazát: „Bátorliget hazánkban egyedülálló táj, ahol a síkon alhavasi jellegű növény- és állatfajok élnek, mint valamely hűvös, glaciális vagy posztglaciális kor flórájának és faunájának maradványai.”

Betér elhagyott, elenyészett kunyhójába, hol egykoron számára a nappal volt a szép, nem a holdvilág. E helyen hallgatta az erdő énekét, a zengő virágokat, a leggyönyörűbbet, amit az Úr hajdan mutatott néki.

A hűtlen barátok, tanítványok cáfolni merészelik a nagy Tudós teóriáit, s a láp szívében, egy nagy tisztás szegletében, óriási fűzek és bánatos nyírek lombjai alatt tagadni készülnek a legendát, meghaladottnak tartják gondolatait! Bizonyítani igyekeznek, hogy a rezervátum – minden bizonnyal – az Alföld erdős-lápos-pusztá korából, az ún. bükk-korból maradt fenn, de nyírlápjai valószínűleg a nyír-fenyő korból származnak.

Még a napkeltét lesik a didergő éjszakák, az Agg professzor magára tekeri ködfátyol köpenyét és diszkurzusra siet a szellős dombok felett méléző, morfondírozó mesteréhez, Tuzson Jánoshoz. Ő az, aki látta a fény alatt ellengeni a világot, a didergő éjből előbúvó napkeltét, a csonka hazának Istentől kapott természeti remekét, ezt a pompás szépségű

² Burget Lajos: *Szabolcs-szatmár-beregi Képeskönyv*. Gyula, 1996.

érintetlen tájat: a Bátorligetet! Tudta, hogy egykoron itt, a mai alhavasihoz hasonló éghajlat és ennek megfelelő növényzet uralkodott. Tíz-tizenkétezer évvel korábban – egy jégkorszaki vízfolyás holtmedrének feltöltődésével – alakult ki az ősláp mai területe. Utolsó maradványa a hajdan volt híres nyírségi lápvidéknek, s legjobban megőrizte a nagy Magyar Alföld, de különösen a Nyírség történelem előtti képét. A jégkorszaki ember járt, vadászott valaha olyan tájon, mint amilyen ma ez az 53 hektáros, szigorúan óvott terület, ahol három-négy emberöltővel korábban még lakatlan volt a környék.

Tavasza van a bátorligeti homokdombokon és lápon. De miért sír a szél? Miért dúdolnak a könnyes fák régi-régi dallamokat? Miért hajtja meg üstökét az öreg tölgy? A nyárfalevél miért remeg, hisz' a kikelet tarkasága dobban? Miért siratják a múlt eltűnt harmatkönnyeit a megbúvó virágok? Bátorligeten annyi-annyi virágcsoda terem, és mégis sír a szél! Miért?

Elmegyek közéjük és elgondolkodok, majd belenézek a napkorongba: törvényt és tiszteletet tanulok! Alig múlt hatvan esztendeje, hogy itt hagyott bennünket a nagy tudós, a magyar Alföld szerelmese, az akadémikus Dr. Tuzson János. Nem szabad őt felednünk, de nem is tehetjük! Még ma is néki integet a liget pusztája árvalányhaja, érte sóhajt lápi nyírje, s mind harsányabban suttogják nevét e táj ezüsthársai. 1913-ban fedezte fel és 1914-ben vetette papírra Tuzson professzor az azóta nemzetközi hírűvé lett bátorligeti tájat, a rezervációt. Ti nyíri szelek vigyék a legendás gondolatát, hisz' egy volt veletek, s célja, mint az itt élőknek.

Már több mint 90 éve született a legenda, s Bátorligeten ünnep van! Az erdők avarjában is simogató, langyos tavaszi szél kacarász, egy vágyakozó nyár-mosollyal igyekszik felszárítani a könnyeket. Most a tavasz emlékezik, a Nyomási-legelő kökörtinjei, a magyar nőszirm, s a többiek is lázas pompával integetnek a „tuzsoni-ősláp” felé, köszöntve a nagy Tudóst. Ebben az örömben és tiszteletben meghitt házigazdaként viseltetnek a zergeboglárók, a medvehangyák, a kosborok, a fehérzaspák, a távolról idelátogatott szibériai nőszirm és a gombák képviselői. Mert emlékezni illik a felfedezőre, a nagy álmodozóra, a puszták meleg lelkű szerelmese, aki hajdan rajtuk feledte tekintetét.

Lápok, láprétek, ligeterdők és száraz tölgyek tenyésztek ott, ahol hatalmas lecsapolási munkálatokkal, erdőirtásokkal megkezdődött az ember térfoglalása, s az egykori vadon, az érintetlen lápvidék kultúr-sztyeppé, -tájjá vált. A rég volt nádrengetegek, lápok, ligetek, erdők apró foltokká zsugorodtak. Az állami gondviselés mentette meg 1951-ben ezt a földdarabot, amely lett később nemzetközi hírűvé.

A láp egy fogyatkozó erdőkoszorúban búvik meg, még meleg nyári reggeleken is vastag ködlepel teríti be részeit. E homályos és rejtelmes képződmény a talajfelszínhez közeli

vizekből, lápvizekből leledzik. A Bátorligeti-ösláp mélyebb részein fekvő, s ma már csak időszakosan mocsaras területek természetes eredetűek. A hajdan volt mocsarak utolsó maradványai napjainkban – magasabb vízállások során, nagy esőzések következtében – jelennek meg.

Az éjben valami átfutott, egyszerre csak a láp nádasai fölött, a füzesek lombjain át kibukkant a színezüst Hold, kísértetes fénnel árasztva el a lápi világot. Az árnyak jelezték a két Hatalmasság titkos találkozáját. A legendák különös sóhajtozása hallatszott, fájdalmas zúgásával válaszolt a nádas. Kurrogás, suhogás, morgás, villogás, nyüszítő jajgatás lett úrrá az éjszakában. A nagy elődök közös sétára indultak, bizonyítani igyekezvén öröknek vélt, vagy múlandó igazságukat!

Csendes a szemlélődés, a régi-régi titkok világában keresik a csodát. Itt már nincs idő, gondolatuk a földtörténet hajnaláig tekint vissza, ahol a tér kitárul, az álmodozás lesz úrrá. A vad szél belenéz a horizontra merészkedő tájba, még játszadozik a holdfényben, majd visszavonulót fúj, s helyét átengedi a csahos tavaszi fuvallatoknak. Képzeletük zsombékok között kanyargó úton visz tovább, be a nádasok közé, s a karcsú nádszálak erdeje hívogatólag hatott rájuk. Ők ismerték a rejtélyt, s az kísértetiesen invitálta barátait: gyertek, mindent megbeszélünk, még mesélünk néktek a csodák titokzatos világáról! Gondolatuk zsombékról-zsombékra szökkent, olykor elméláztak, mígnem egy selyemfüves tisztásra értek.

Elmerengtek a vélt hidegvízű tó felett, mely vélhetően a nyírségi futóhomok mozgását követő talajvíz-áramlás átalakulásával keletkezhetett, jó 20 ezer évvel korábban. Élhetek itt fenyőfélék, lomberdei fafajok, de meghatározó lehetett az erdősztyep növényvilága. Az óriás fák boltívei alatt szétszórva illatozott ezerféle virág, s az ezeröles csendben lélegzett akkortájt minden, békében és halkan. Embernélküli, megbúvó hitek temploma volt az és őstölgyek alatt a nappal is sötét lehetett.

Majd a gyilkos, tétova természet-szorongást ezredévek múltával egy más élet váltotta fel, s lett a láp medrében erdőssztyep helyén erdő, a fenyők társaságában nyírek települtek. Az égi áldás csapadékot és meleget jelentett. Újabbak jöttek délről, lombos fák, melyek maig uralják az erdős pusztát.

Jött az ember is, elterpeszkedett a tájban, irtott, égetett, földet vert föl, s mindezt követték a mediterráneumból bevándorlók, majd az eutrofizáció és a tavi üledékek lerakódása. A két Öreg imígyen szólalt: figyeljete kései követőink, mit súg az öreg tölgy sötét lombja? Amikor a szél megforgatja, összefonja, versbe kezd: mind gyakrabban feledi, s nem találja a

remény ritmusát! Megsúgja, a Bátorligeti-ősláp a régmúlt korok idézője, 20 ezer éves természetes tájatalakulásának és több, mint 7 ezer éves történelmi időnek emléke.³

Az utolsó szolgálat elteltével a nagy Tanítók megpihenni térnek, megnyugvással. Egymás szemébe néznek, örömmel nyugtázzák: valahol, valakik gondolnak ránk, még akkor is, ha elfelejt bennünket a barát, a tanítvány, az utókor, mert lesznek akik a hívó üzenetet megértik, s a zavaró zajból kifejtik a szózat szavát!

A Bátorligeti-őslápon így gondolkodik a követő: „Kis területen igazi szabadtéri múzeum, ami sérülékenyebb, mint bármely múzeum, nincsenek falai, nincsen légkondicionálás és a „természet kiállított tárgyait” nem óvják ajtók és kamerák. A természet múltját őrzi, és mint minden más tárgyi emlék megtartása és ápolása, egy nemzet számára a jövő biztosítója. Azon társadalmak a múltban, amelyek ezt nem ismerték fel, lettek hatalmasak, mint Dareiosz Ó-Perzsa Birodalma, utódainak porban fuldokló, terméketlen sivatagi tájat hagytak örököül. Elődeink hibáiból tanulva, támogassunk minden olyan törekvést, ami Bátorliget és térsége természeti értékeinek megőrzését szolgálja.”⁴

³ Mahunka Sándor (szerk.): *The Bátorliget Nature Reserves – after forty years*. Hungarian Natural History Museum, Budapest. 1991. Vol. 1. 49–54.

⁴ Papp Mária és Lesku Balázs: A Bátorligeti legelő „Lókert”. In Lenti I.–Aradi Cs. (szerk.): *Bátorliget élővilága – ma. Válogatott tanulmányok*. Bátorligeti Önkormányzat Kiadványa, Bátorliget. 2002.

Serfőző Gusztáv¹

Trianon és előzményei²

Bevezetés

1920. január 16-án a győztes antanthatalmak Főtanácsa előtt Párizsban gróf Apponyi Albert szóbeli előadáson ismertethette Magyarország álláspontját a 15-én átadott békefeltételekről. Az elnöklő Clemenceau még a szóbeli előadást sem akarta megengedni, és ragaszkodott ahhoz, hogy ez csak előadás (vajon miért?) és ne megbeszélés legyen, azonban Lloyd George a nemzetiségek földrajzi elhelyezkedésével kapcsolatban kérdést tett fel, amelyre Teleki Pál válaszolt, térképek bemutatásának kíséretében.³ Az Antant delegátusok a térképekhez jöttek és eszmecsere alakult ki, amelyben bemutatásra került, hogy a megkötendő békeszerződés 3,5 millió magyar lakost csatol el hazájától. Szembeötlő, hogy az amerikai delegátus nem vállalt szerepet és nem reagált a wilsoni elvekre való hivatkozásra sem. Már az egy évvel azelőtti 1918-ban, Belgrádban tartott tárgyaláson, Franchet d'Esperey tábornok, a déli francia haderő parancsnoka kézlegyintéssel intézte el a magyar kormánydelegáció wilsoni elvekre való hivatkozását. Pedig a Központi Hatalmak hadseregei a wilsoni deklaráció hatására tették le a fegyvert. Igaz-e tehát, hogy a wilsoni békejavaslat csak egy tőzsdei cselvetés lett volna, egy reklámfogás, egy vásári szemfényvesztés volt?⁴

Mindazonáltal nem volt hatástalan az etikai elvek deklarálása. A civilizált világ a Wilsoni Deklarációtól kezdve a mai napig egyre jobban kiteljesítve ismeri el a demokrácia, a szabadság, a nemzeti önrendelkezés és az emberi jogok érvényességét. Ma már kiterjedt nemzetközi szervezetek (ENSZ, Helsinkai Egyezmény, EU, ET, EBESZ) foglalkoznak ezen jogok védelmével, jóval eredményesebben, mint hajdan a kudarcot vallott Népszövetség.

Velünk azonban mintha kivételt tennének. 1920 óta újból és újból megerősítették velünk a népszavazás és önrendelkezés nélküli trianoni határok kényszerű elfogadását, de az

¹ A szerző az MTA köztestületi tagja.

² A tanulmány rövidített változata megjelent: *Trianoni Szemle*, 2011/1. 65–71.

³ *Trianon, diplomáciai iratok gyűjteménye*. Osiris Kiadó, Budapest, 2003. 161–165.

⁴ Amerika gazdaságilag a világ ura lett a háború után és ezt a célt elérve etikai elvek ide, etikai elvek oda, magára hagyta a harácsoló, győzelemtől megrészegült nagyhatalmakat és kapzsi, területabló kis védenkeiket. A területi változásokat hatalmi érdekek határozták meg, soha nem volt szó önrendelkezésről, népszavazásról sem. Az eseményeket részletesen tárgyalja Ormos Mária kitűnő könyve. Az elkövetett igazságtalanságokból robbant ki később a II. világháború, ahogy Apponyi gróf is megjósolta az Antant Főtanács előtt tartott beszédében 1920 januárjában.

utódállamoktól nem kéri számon a nemzetiségi jogok betartását. Az országhatáron túl élő 3,5 millió magyar nemzetiségi és faji elnyomást kénytelen elszenvedni. Történelmünket meghamisítják, kultúránkat lerombolják. Így vagy úgy, de törekszenek a határon túli magyar közösségek felszámolására. Másodrendű állampolgár a magyar a határokon túl. Felmerülnek a következő kérdések:⁵

- Van-e valóban kettős mérce Magyarországgal szemben? Kétség bevonható-e a magyar nemzeti közösségek autonómiához, önrendelkezéshez való joga?

- Hogyan tudunk ezen a helyzeten javítani a nemzetközi jog eszközeivel?

- Az emberi jogok, a szabadság, a demokrácia világszerte tapasztalható erősödése, vitathatatlansága, az idegengyűlölet elleni világkampány elvezet-e bennünket is a határon túli magyarok helyzetének radikális javulásához? Az autonómiákhoz? Esetleg az igazságtalan határok eltűnéséhez is?

Külpolitikai előzmények és a nemzetiségi kérdés a 19. század végén

A mai helyzethez vezető út mélyen a történelemben gyökerezik. 1815-ben a dinasztikus érdekeken alapuló Szent Szövetség majdnem kereken 100 éves békét hozott Európában. A 19. század második felében azonban egyre komolyabb feszültségek és kisebb összecsapások keletkeztek a nagyhatalmak között is, 1855-ben a krími háborúba Törökország oldalán az orosz terjeszkedés megakadályozására beavatkozott Anglia és Franciaország is, az olasz egységért folyó küzdelmekben a Habsburg Birodalom vereséget szenvedett az olasz-francia szövetségtől (1859, Solferino) és a porosz-olasz szövetségtől 1864-ben (Königgratz). 1871-ben pedig a franciák szenvedtek vereséget és megvalósult a német egység. A különböző kelet-európai országokban élő szlávok népessége jelentősen gyarapodott és terjedt az agresszív Oroszország szította pánszláv eszme. Az egyre gyengülő Habsburg Birodalom alattvalói közül a legnagyobb nemzettel a magyarokkal egyezett ki, közjogi-dinasztikus alapon, létrehozva az Osztrák Császárság és a Magyar Királyság perszónálunióját, amely alkalmasnak tűnt a többi nemzetiség együtt tartására is. Ezzel Ferenc József cserbenhagyta korábbi erdélyi román és délvidéki szerb szövetségeseit és kiváltotta a cseh nemzeti mozgalom felháborodását. A horvát-magyar kiegyezés átmeneti békességet hozott.

1914. előtt a soknemzetiségű Monarchiának elméletileg volt esélye, hogy az együtt élő társnemzetek konföderációjává alakuljon át.⁶ Kossuth Lajos is a Dunai Szövetség társnemzeteinek együttes államalakítása mellett emelt szót. A csehek is hiába követelték

⁵ Girasoli, Nicola: *A nemzeti kisebbség fogalma*. Budapest, 1995.

⁶ Jászi Oszkár: *A nemzeti államok kialakulása és a nemzeti kérdés*. Gondolat Kiadó, Budapest, 1986.

közjogi önállóságukat a Monarchia keretein belül. Valószínűleg azonban a Kossuth javasolta Dunai Szövetség (Magyarország, Horvátország, Szerbia és Románia konföderációja) lett volna a jó megoldás (1862), de ezt a nagyhatalmak nem támogatták. Még Jászi Oszkár is lehetségesnek tartotta a nemzetiségi kantonok szövetségével a Magyar Királyság területi épségének megóvását még 1918 november elején is.⁷

Miután a Habsburg Birodalom két vesztes háborút vívott francia, német és olasz ellenfeleivel megpróbálták viszonyukat rendezni az oroszokkal. Ez a törekvés végig vonult egészen 1910-ig. Az iparilag, tudományosan, katonailag hatalmas lendületben fejlődő és egyre arrogánsabban viselkedő császári Németország ellen szintén agresszív francia-angol-orosz szövetség bontakozott ki. Ezen belül a revánsvágytól fűtött Franciaország az oroszokkal karöltve támogatta a török és közvetetten a Monarchia elleni Balkán háborúkat, szemet vetve a törökök értékes Közel-Keleti birtokaira (Irak, Palesztina, Szíria) is az angolokkal együtt. A német szövetséghez sodródott Monarchia bomlasztására kiválóan alkalmasnak bizonyult a nemzetiségi kérdés, amely főleg a Monarchia jelentős részét kitevő Magyar Királyságban volt állandó belső konfliktusok forrása. Sem a magyar, sem az osztrák parlament nem tudott Urrá lenni az állandó parlamenti obstrukción és zűrzavaron.⁸

A trónörökös Ferenc Ferdinánd törekvései közé tartozott a Monarchia haderejének korszerűsítése. Fontos politikai terve volt a dualista kormányzati rendszer átalakítása trializmussá, azaz Ausztria és a Magyar Királyság kétoldalú kiegyezésének háromoldalúvá bővítése, a Birodalom szláv népeiből képzett tömb részvételével. Ferenc Ferdinándnak hivatalosan soha nem volt szerepe az Osztrák–Magyar Monarchia politikai vezetésében, mégis aktív részese volt a császári politikának. Ezért rezideált a bécsi Belvedere kastélyban, tanácsadói testületével, az 1908-ban alakított „kis katonai hivattal” együtt, amely hamarosan komoly politikai központtá nőtt, Alexander Brosch von Aarenau ezredes vezetésével. A csoport minden fontos tagja a magyar vezető hatalom ellenfele volt, így Alexandru Vaida-Voievod román politikus, Milan Hodža szlovák politikus és Ottokar Theobald Czernin gróf, cseh arisztokrata. Ferenc Ferdinándot követte Kristóffy József korábbi belügyminiszter a választójog kiszélesítésének a híve.⁹

Ferenc Ferdinánd elleni merényletet a szerb titkosszolgálat egyik ezredese által irányított szerb Fekete Kéz és az Ifjú Bosznia gyilkoltatta meg. Azon a napon 3 merénylet várt Szarajevó különböző pontjain a jövő császárt, aki látogatását kihívóan a szerb

⁷ Jászi Oszkár: *A nemzeti államok kialakulása és a nemzeti kérdés*. Gondolat Kiadó, Budapest, 1986.

⁸ Szidiropulosz Archimédész: *Obstrukció és összeomlás. Trianoni Szemle*, 2009/2. 16–37.

⁹ Frederic Morton: *Alkonyi villámlás*. General Press Kiadó, Budapest, 1998. 252–260.

nemzeti gyász napjára, a koszovói (rigómezei) csatavesztés (szerbül: koszovszki boj, 1389. június 28.) évfordulójára tették és miután túlélte az első bombamerényletet még egyszer áthajtott a városon. A szervilis, zűrzavar közállapotok és a belső harcok nagyszerű leírása található F. Morton idézett könyvében.

A Magyar Királyság válsága és Trianon

A magyarországi nemzetiségi kérdés megoldatlansága erőteljesen nyilvánult meg a Román Nemzeti Tanács által az uralkodóhoz benyújtott Memorandum körüli politikai viharban.¹⁰ A Memorandum felsorolta a románok kulturális, közigazgatási, oktatási sérelmeit, kizorításukat a közigazgatásból (ma a kisebbségi magyar közösséget éppen ezek a sérelmek miatt szenvednek). A mozgalom 1891-ben kezdődött, amikor a bukaresti egyetemen megalakult a Románok Kulturális Egységének Ligája. Sérelmeiket külföldön is ismertették és a nemzetközi fórumokon megingatták a magyar liberalizmusról kialakult kedvező képet.

A magyar parlament legnagyobb nemzetiségi problémája a törökök balkáni legyőzése után nagyon megerősödött délszláv mozgalom elleni küzdelem volt. A szlovákok elégedetlensége jóval később 1907-ben vezetett látványos konfliktushoz. A Rózsahegyhez tartozó csernovai kerületben egy templom felavatását megakadályozni akaró spontán, agresszív szlovák tömegmegmozdulás és a hatóság összezapása közben felelőtlen fegyverhasználatra került sor.¹¹ Az esemény tipikusan a vezetés nélküli tömeg és megzavarodott hatóság rendezetlen viselkedése miatt történt, mert ekkor a szlovák vezetők, Hodza és Hlinka (később a Tiso vezette fasiszta Hlinka Gárda névadója) nem voltak jelen. Ennek ellenére a szlovák elszakadási törekvés csak 1918 novemberében a cseh agitáció hatására jelent meg.

A nemzetiségekkel való viszonyt tovább rontotta a Lex Apponyi néven ismert, magyar nyelvű tanítást erőltető oktatási törvény (1907–14), amelyet később a szlovák történészek, mint okot jelölnek meg, amiért Szlovákia kivált a Magyar Királyságból 1918-ban. Ez azonban történelemcsúsztatás, mert Szlovákia nem létezett korábban, csak 1918 után. Az erőszakos magyarosítás eleve kudarcra volt ítélve, mert a nemzetiségek mögött ott állt a határon túli anyanemzet, Prága, Belgrád és Bukarest. Ennek hatását nem vették figyelembe az akkori politikusok, mint ahogy ma Budapest és a magyar anyaország befolyása ellenében nem lehet a

¹⁰ Wikipedia: *Román memorandum per 1892–95*.

http://hu.wikipedia.org/wiki/Az_1892._%C3%A9vi_rom%C3%A1n_memorandum (Utolsó letöltés: 2013. február 5.)

¹¹ Hanák Péter–Mucsi Ferenc: *Magyarország története 1890–1918*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1978. 642–643.

magyarokat a határon túl elnemzetietleníteni, különösen ma már nem, mert a határok átjárhatóak, a média, a közlekedés, a kereskedelem nem ismer korlátokat.

Külön figyelmet érdemel Seton-Watson tevékenysége,¹² aki 1904-ben Skóciából érkezett a Monarchiába, mint Kossuth és a magyar liberalizmus csodálója érkezett, de hamarosan szembesült a helyzet Karl Renner, román és szlovák vezetők által előadott magyarellenes változatával. Seton tárgyalt ugyan Apponyival és más magyar vezetőkkel is, de nem változtatott nézetein. Seton elfogultan magyarellenes folyóiratot könyveket jelentetett meg.

Az első világháború idején az angol kormány Propaganda Minisztériumot hozott létre, amelynek élére a magyarfaló Henry Wickham Steed újságíró és Robert William Seton-Watson brit történész került. Tevékenységüket nagyban segítette az akkori prágai egyetem professzora Tomas G. Masaryk (Wilson későbbi amerikai elnök sógora), majd pár évvel később E. Benes is, akiknek megrögzött életcéljuk volt a független Csehszlovák Köztársaság megvalósítása a magyarellenes történelemhamisítás és a tények elferdítése útján is.¹³ Az általuk előadottakkal ellentétben soha nem létezett Nagymagyarország területén sem szlovák, sem pedig román és szerb állam, közigazgatás, hadsereg, vagy az állam semmilyen más ismérve sem 1918 előtt.

1917 elején a köztudat elől jobbra elfedett óriási jelentőségű eseményre került sor Párizsban, ahol az ott székelő Grand Orient de France (Franciaország Nagy Keletje) szabadkőműves páholy¹⁴ világkongresszust hívott egybe, ahol nem sajátosan szabadkőművesi kérdésekről vitatkoztak, hanem a háború befejezésének körülményeiről és megtervezett világbékéről. Ez a nemzetközi értekezlet a legaprólékosabban dolgozta ki a békeszerződéseket az egyes államok határait, a győzteseknek jutott koncokat s a Népszövetség tervezetét. A TEMPS nevű párizsi világlap, amely egyben a francia külügyminisztérium sugalmazott lapja is, közölte ennek a szabadkőműves összejövetelnek a határozatait, amelyeknek a Magyarországra vonatkozó része csaknem betűről-betűre került be a trianoni békeszerződésbe..

A trianoni békediktátum

1920. január 16-án a győztes antanthatalmak Főtanácsa előtt Párizsban gróf Apponyi szóbeli előadáson ismertethette Magyarország álláspontját a 15-én átadott békefeltételekről.

¹² Jeszenszky Géza: *Seton-Watson és a magyarellenesség*. MTA Történelemtudományi Intézete, Budapest, 1984.

¹³ Popély Gyula: A csehek és az első világháború. *Trianoni Szemle*, 2009/1. 38–55.

¹⁴ Takaró Mihály: A szabadkőművesek és Trianon. *Trianoni Szemle*, 2009/1. 28–35.

Az elnöklő Clemenceau még a szóbeli előadást sem akarta megengedni, és ragaszkodott ahhoz, hogy ez csak előadás (vajon miért?) és ne megbeszélés legyen, azonban Lloyd George a nemzetiségek földrajzi elhelyezkedésével kapcsolatban kérdést tett fel, amelyre Teleki Pál válaszolt térképek bemutatásának kíséretében. Az antant delegátusok a térképekhez jöttek és eszmecsere alakult ki, amelyben bemutatásra került, hogy a megkötendő békeszerződés. 3.5 millió magyar lakost csatol el hazájától. Szembeötlő, hogy az amerikai delegátus nem vállalt szerepet és nem reagált a wilsoni elvekre való hivatkozásra sem. Már az egy évvel azelőtti 1918-ban Belgrádban tartott tárgyaláson, Franchet d'Esperey tábornok, a déli francia haderő parancsnoka kézlegyintéssel intézte el a magyar kormánydelegáció wilsoni elvekre való hivatkozását.¹⁵ Pedig a Központi Hatalmak hadseregei a wilsoni deklaráció hatására tették le a fegyvert. Igaz-e tehát, hogy a wilsoni békejavaslat csak egy tőzsdei cselvetés lett volna, egy reklámfogás, egy vásári szemfényvesztés volt?

Amerika gazdaságilag a világ ura lett a háború után és ezt a célt elérve etikai elvek ide, etikai elvek oda, magára hagyta a harácsoló, győzelemtől megrészegült nagyhatalmakat és hullarabló kis védenkeiket. Az elkövetett igazságtalanságokból robbant ki később a II. világháború, ahogy Apponyi gróf is megjósolta az antant Főtanács előtt tartott beszédében 1920. januárjában.

Benes nem riadt vissza a tények és a történelem meghamisításától és nem zavartatta magát az elemi emberi jogok áthágásakor sem. Európai Unió szégyene, hogy a kollektív bűnösség elvén alapuló magyar és németellenes Benesi Dekrétumok¹⁶ még mindig érvényben vannak Csehországban és Szlovákiában, mert még az EU Emberjogi Bizottsága szerint sem kell azokat törölni, mert azok „mára már a történelem részévé váltak” Ugyanakkor ezek a törvények szó szerint sértik az emberi jogokat és minden más nemzetközi szerződést is. Mi lehet az oka, hogy sem Németország, sem Ausztria, sem pedig Magyarország nem követelte hivatalosan ezeknek a törvényeknek a visszavonását és a nyilvános bocsánatkérést? Kíváncsiak lennénk arra, hogy az EU-ba való belépést megelőző hosszadalmas „jogharmonizáció”-ból miért maradtak ki a Benesi Dekrétumok? Miért hallgattak Seton-Watson londoni utódai ekkor? Mi erről az EP liberálisainak a véleménye?

A cseh értelmiségiek egy csoportja Pétervárotra adta elő a cárnak a pánszláv birodalom tervét, mások, Masaryk és Benes Franciaországban és Angliában találtak támogatókra.

¹⁵ Thormay Cécile: *Bujdosó könyv*. Lazi Kft, Szeged, 2010. (Az író 1936-ban bekövetkezett halála miatt nem vehette át a neki ítélt irodalmi Nobel díjat. Idézett könyve naplószerű, megrázó leírása 1918–19 tragikus napjainak.)

¹⁶ *Konferencia a Benes Dekrétumokról*. Polgárok Háza, Budapest, 2009.

Nem hisszük, hogy a világot a szabadkőművesek mozgatják. Korábban a nagyhatalmak politikai, gazdasági és katonai előnyszerzési törekvései irányították az eseményeket, nem pedig a szabadkőművesek liberális eszméi, összeesküvésük. A Közép-európai dominanciára törekvő francia és angol kormányoknak jól jött a Benes-Masaryk-Bratianu sugallta rendezési terv, de a terv csak azért valósulhatott meg, mert kőkemény nagyhatalmi érdek állt mögötte és a győzelemtől megrészegeedett francia hegemon törekvés, amely Magyarország területeinek odaadásával fizette ki kis szövetségeseit az önrendelkezés semmibe vételével.

Andrássy Gyula gróf, a Monarchia utolsó külügyminisztere írja visszaemlékezéseiben: „A nemzetiségek nem lázadtak fel a hosszú háború alatt, teljesítették állampolgári kötelességüket. [...] Tudtam, hogy a wilsoni béke igazsága sem érvényesülhet a győztesek és legyőzöttek között egyformán. [...] Károlyi nem örvendett az antantnál népszerűségnek, mert Franciaország otthon a Károlyi féle pacifistákkal és szocialistákkal a legkeményebben bánt el.”¹⁷

1920 óta újból és újból megerősítették velünk a trianoni határok kényszerű elfogadását, de az utódállamoktól nem kérik számon a nemzetiségi jogok megsértését. Az országhatáron túl élő 2,5–3,5 millió magyar nemzetiségi és faji elnyomást kénytelen elszenvedni. Történelmünket meghamisítják, kultúránkat lerombolják. Így vagy úgy, de törekszenek a határon túli magyar közösségek felszámolására. Felmerülnek a következő kérdések:¹⁸

- Mi vezetett Trianonhoz, és milyen nemzetiségi politikát folytatnak azóta az utódállamok?

- Elismertethető-e a trianoni diktátum igazságtalansága a nemzetközi közvéleménnyel?

-- Van-e ennek következménye, vagy csak ez is a történelem része és nincs utólagos jóvátétel?

A józan ész, az igazságosság, a kölcsönös tisztelet kívánatos politikája teret nyerhet-e Közép-Európában? Az emberi jogok, a szabadság, a demokrácia világszerte tapasztalható vitathatatlansága, az idegengyűlölet elleni világkampány elvezet-e bennünket is a határon túli magyarok helyzetének, státuszának radikális javulásához? Az autonómiákhoz, a szomszéd államok konföderációjához? Esetleg az igazságtalan határok módosításához is? Hogyan kezeli ezt a kérdést az EU, ET, EBESZ és az ENSZ? Van-e előrehaladás az utódállamokkal való kapcsolatban?

¹⁷ Andrássy Gyula gróf: *Diplomácia és világháború*. Göncöl Primusz Kiadó, Budapest, 1990. 165.

¹⁸ *Girasoli és MTA Trianon-konferencia*, 2010.

Összefoglaló: *A szerb titkosrendőrség által támogatott terroristák meggyilkolták a rosszul védelmezett Habsburg trónörökös, ami kiobbantotta az első világháborút. A Magyar Királyságot a győztes antanthatalmak a demokrácia, a népek önrendelkezése és igazságosság nevében, de ennek ellenére, valójában a győztes erőszak alapján feldarabolták a szomszédos országok területi igényei szerint az igazságos legitimitást jelentő helyi népszavazás nélkül. A „békeszerződés” (valójában diktátum) kisebbségvédő rendszabályait soha nem tartották be. Áttekintjük ennek az eseménynek néhány előzményét, a nemzetiségi kérdés, a külpolitikai helyzet alakulását és bemutatunk néhány eseményt és összefüggést, amelyek ennek a tragikus eseménynek a bekövetkeztéhez vezettek.*

Cselényi István¹

Személyközpontú társadalmat!

Az erkölcsi válság jelei

Először az *erkölcsi rendszerváltás* kérdéséről szeretnék szólni. Még az előző rendszer alkonyán, az akkori parlament egyik ülésén valaki így fogalmazott: „Minden valamirevaló társadalomnak a Tízparancsolat második kőtáblájára kell épülnie!” Akkor ez a kijelentés forradalminak számított. Persze, szívem szerint vitatkoznék is vele: kettő nincs egy, második első nélkül, tehát a második kőtábla előtt az elsőt is rendbe kellene hozni. De tény: emberileg már a második kőtábla helyreállítása is nagy dolog lenne. Ez pedig magába foglalja az élet-egészség, a nemiség–házasság–család, a szellemi és az erkölcsi javak értéktömbjét. És ha a konferencia törekvéseire gondolunk, hogy a morális rendszerváltást még mindig erősíteniünk kell, nyilvánvaló mindannyiunk számára, hogy a 22–23 évvel ezelőtti válság még mindig fennáll, az erkölcsi rendszerváltás mind a mai napig nem ment végbe. Épp az *értéktömbök vonalán* érzékeljük ezt: az emberi élet nem szentség egyesek számára, a család-eszmény szétesőben van (több az élettársai kapcsolatban élők, mint a házások száma, a magyarság lélekszáma tízmillió alá zuhant), a korrupció kizsigereli a társadalmat, a hazugság pedig politikai ígérek formájában ölt testet. És még akkor nem is beszéltünk a vallás peremre szorulásáról, még akkor is, ha olyan sokan nyüzsögnek azon a bizonyos damaszkuszi úton!

Sokan úgy gondolnak a kőtáblákra, mint tilalomfákra. Szeretném játékosan igazolni, hogy az erkölcsi rend az élet, a *lét mélyében gyökerezik*. Vajon miért védi kiskutyánk foggal-körömmel azt a felségterületet, ami a gazdié? Mert a tulajdon védelme belé ivódott. Vagy miért akasztják össze agancsaikat a hímszarvasok? Mert kizárólagosan szeretnék birtokolni azt a nőstényszarvast, amely az övék. Azt is tudjuk, az állatok nem támadnak saját fajtájukból valóra. Csak az ember. Az a 2. kőtábla tehát – az etológia tanúsága szerint – már az állatvilágban is jelen van. De vajon hogy van jelen náluk a „Ne hazudj!” törvénye? Nos, a biológia rendje – akárcsak a computer – kettes számrendszerre épül, ahol csak egyes és nulla van. Valami vagy fennáll, vagy nincs meg. Eszünkbe jut Jézus mondása: legyen a ti beszédetek: „Igen, igen, nem, nem!” A második kőtábla az élet, a lét védelmére épül. És ez nem is lehet véletlen, hiszen arra az Istenre mutat, rímel vissza, aki *maga a lét* (vö. Jáhve). Az

¹ A szerző nyugalmazott főiskolai tanár (PPKE Vitéz János Kar, Esztergom), a Pápai Aquinói Szent Tamás Akadémia (Róma) levelező tagja, a Magyarországi Aquinói Szent Tamás Társaság elnöke.

erkölcsi rend a lét rendjére épül, ontológiai alapjai vannak. Épp ezért volna oly fontos az első kőtábla (az imádság, a lelkiség, a nem képmutató vallásosság) tudatos felvállalása is. Nos, valahol itt kellene kezdenünk (vagy igazán elkezdennünk) a morális rendszerváltást! És akkor még hol vagyunk az evangéliumtól, a szeretet parancsától! Hiszen az Úr Jézus nemcsak azt mondj bűnösnek, aki lop, házasságot tör vagy hazudik, hanem már azt is, akiben ott él a szándék minderre, megoldásul pedig a szeretet parancsát, az embertársiság napi házi feladatát állította: „Szeresd a másikat, mint önmagadat”; ne csak magadra gondolj, hanem a másokra, a többiekre is!

A katolikus társadalmi tanítás

És ezen a ponton döbbenünk rá: a keresztény erkölcs nem egyedi erkölcs, hanem eleve társas, társadalmi viszonyokat feltételez. Ha tehát erkölcsi válságról beszélünk, az egyúttal *társadalmi válság* is! 1989 óta még nem ment végbe a társadalmi rendszerváltás sem. Ideológiai deficitben vagyunk. Szükség van *új társadalmi modellre*. Azt is látjuk, hogy a hagyományos megjelölések: „baloldal” vagy „jobboldal”, azaz „közösségi”, illetve „az egyedi kibontakozást elősegítők” megjelölése értelmüket veszítették, hiszen a baloldaliak alkotják a kor milliomosait, a jobboldal pedig épp a közösségek szerepét hangsúlyozza. Tehát egészen új megoldásra van szükség. Erre szeretnék kísérletet tenni, és ezt ebbe a központi fogalomba sűríténém: perszonalizmus! Magyarán: szólva: *személyközpontú társadalmat* kellene kialakítani. Tanulmányom súlyponti részét épp ez a szempont jelenti.

Nem rejtem véka alá: a perszonalizmus felvázolásában a kereszténység, konkrétabban a katolikus egyház társadalmi tanítását szeretném követni. Ha *személyről* beszélünk, tudjuk, hogy már az Ószövetség is Isten és ember személyes kapcsolatában látta a vallás lényegét. Az Újszövetség pedig, mint már kiderült, a főparancsra helyezi a hangsúlyt: „E két parancson függ az egész törvény és a próféták” (ti. az isten- és emberszeretet parancsán). A szeretet pedig a személyes viszonyok kiteljesítését jelenti. Ez az összes keresztény egyház, felekezet közös kincse (vö. karitás, szeretet-szolgálat, az irgalmasság gyakorlása).

Van azonban egy szűkebb értelemben vett *katolikus társadalmi tanítás* is, amely a 19. sz. végétől napjainkig tart, ennek vezérfonala a pápák szociális, vagy, helyesebben: társadalmi enciklikái és a II. vatikáni zsinat dokumentumai. A pápai enciklikák nem közvetítenek tévedhetetlen tanítást, de a pápa, mint az egyház legfőbb tanítómestere szólal meg bennük, ezért mindenkor mérvadóak az egyház társadalmi tanítása szempontjából. Két fő forrásuk: a Szentírás és a filozófiai, elsősorban természetjogi megalapozás, a katolikus társadalmi tanítás épp utóbbi figyelembevételével tér el a hasonló protestáns diszciplínáktól. Ez nem merev,

kőbe vésett üzenet, hanem a kor problémáival való párbeszédben született gondolkodási folyamat.

A 19. század közepén az egyház szembesült az égető szociális helyzettel, amelyre akkoriban a marxizmus próbált (úgymond) „megoldást” adni, azonban ez nem volt igazán megoldás, hiszen osztályharcot, gyűlöletet hozott magával. A katolikus egyház legújabb kori társadalmi tanításában a kiindulópontot XIII. Leó 1891-ben megjelent *Rerum novarum* (a következőkben: RN) kezdetű enciklikája jelentette. Sokan azzal vádolták meg XIII. Leót, hogy megvédte a magántulajdont, és így a kapitalizmust. Igaz, a „res novae”, mint az antik korban, itt is, a forradalmi megoldást jelentette, és ezt a pápa elvetette, de legalább ilyen élesen vette kritika alá a kapitalizmust is, mert, mint mondta, „korunk a munkásokat magára hagyta, és védtelenül kiszolgáltatva a munkaadók embertelenségének és korlátlan nyereségvágyának. Növelte a gondot a telhetetlen uzsora, amelyet az egyház ugyan sokszor elítélt, de fősvény és nyereségvágyó emberek – bár más formában – változatlanul üznek tovább.”² Így indult útjára az a kettős tagadás, amely az enciklikák fő motívumát képezi: az egyház elítéli mind a kapitalizmus, mind a szocializmus útját. De megjelenik a kivezető út is. S bár a *perszonalizmus* kifejezéssel itt még nem találkozunk, egyre inkább ez körvonalazódik, hiszen az *ember* kerül a katolikus társadalmi tanítás középpontjába. „Az emberi méltóságot, amiről Isten oly nagy tisztelettel rendelkezik, senki ember büntetlen meg nem sértheti.”³

XIII. Leó alapállását, a *kettős tagadást* (ti. mind a kapitalizmus, mind a szocializmus irányában) az azóta eltelt történelem messzemenőkéig igazolta, hiszen azóta megtapasztaltuk mind a barna, mind a vörös terrort, minkét fajta totalitarizmus csákcúkját. A *Rerum novarum* annyira perdöntő volt az egyházban, hogy a későbbi szentatyák mindig annak évfordulójára adták ki újabb társadalmi körleveleiket. Így a *Quadragesimo anno*, XI. Pius enciklikája a 40. évfordulóra, 1931-ben jelent meg. Ez az enciklika is „a kapitalista gazdaság alapvető ellentmondásainak” ecsetelésével kezdődik. XI. Pius elsősorban a gazdasági *hatalom-koncentráció* jelenségére, mondhatnók, a totalitárius rendszer kialakulásának veszélyére hívja fel a figyelmet. A kapitalizmus-kritika végső gyökere éppen az, hogy ez a társadalmi és gazdasági rendszer nem számol az ember „kettős természetével”, hogy nemcsak egyedi ember, hanem ugyanakkor társas lény is. Ez egyébként nemcsak a szeretet parancsának konkretizálása, hanem a görög filozófiai hagyomány fő áramlatának mondanivalója is, hiszen Arisztotelész szerint az ember *zoón politikon*, *animal sociale*, vagy szebben: *ens sociale*, társas lény, tehát egyszerre individuum és közösség. XI. Pius maradandó meglátása még a

² Tomka Miklós (szerk.): *Az egyház társadalmi tanítása*. Szent István Társulat, Budapest, 1995. 30.

³ RN 32

szubszidiaritás elve, melyet azóta átvett a világi társadalomelmélet is, eszerint a társadalmi élet minden szintjén az adott szint tagjai hivatottak dönteni önmagukról, nem pedig egy felsőbb fórum, netán az állam vagy valamilyen felsőbb hatalom.

A következő állomás a katolikus egyház életében a *II. vatikáni zsinat*, s annak két pápája, XXIII. János és VI. Pál. Előbbi nevéhez két társadalmi enciklika is fűződik: a *Mater et Magistra* (1961) és a *Pacem in terris* (1963; a továbbiakban: PT). Ezek a körlevelek az emberkép szempontjából jelentősek. Mint János pápa mondja: „A katolikus egyház társadalmi tanítása nem választható el az emberről szóló keresztény tanítástól. Az ember méltósága a katolikus tanításban természetesen az *ember teremtettségéből*, Isten-képmás-voltából következik. Az *emberi jogok* körében az egyházi tanításban az *élethez való jog* kerül előtérbe, minden más jog mintegy ebből következik: „Amikor az ember jogairól akarunk szólni, mindjárt kezdetkor ki kell jelenteni, hogy az embernek joga van az élethez, joga van testi épségéhez, joga van mindazokra az eszközökre, melyek szükségesek a tisztességes élet éléséhez: ilyenek elsősorban a táplálék, a ruházat, a lakás, a pihenés, a gyógykezelés, végül az államtól nyújtandó szolgáltatások, amelyekkel az egyénekről gondoskodik.”⁴ De sorra kerülnek a többi jogok is: a megbecsüléshez,⁵ a kultúrához,⁶ lelkiismereti szabadsághoz, a szabad hitvalláshoz és a valláshoz,⁷ az életállapot megválasztásához,⁸ a családhoz,⁹ a gazdasági javakhoz,¹⁰ a gyülekezésre való¹¹ és a politikai jogok.¹²

A szocializmus bukása után

Így érkeztünk el a „szociológus pápához”, II. János Pálhoz. A perszonalizmus leginkább nála kristályosodott ki. Egész sor társadalmi enciklikája volt. A *Laborem exercens*, a munkáját gyakorló emberről, mely szerint a munkában, az alkotásban teljesedik ki az emberi személyiség, A *Sollicitudo rei socialis* (SRS), amely szerint a szociális ügy szorgalmazása az ember leglényegesebb feladata, végül pedig a *Rerum novarum* centenáriuma kiadott *Centesimus annus* (a századik év). Ennek megjelenését a volt keleti blokk összeomlása indokolta. A szocializmus bukása (1989) után a régi „keleti blokk” országaiban élők – egyháziak és világiak – számára már nyilvánvaló: tévút volt a szocializmus. De vajon akkor

⁴ PT 11

⁵ PT 12

⁶ PT 13

⁷ PT 14

⁸ Uo.

⁹ PT 16

¹⁰ PT 18

¹¹ PT 23

¹² PT 26

merre kellene haladnunk, *milyen modellt* kellene követnünk? – vetődött fel a kérdés. A nagy pápa a *Centesimus annus*ban (1991; a továbbiakban: CA) óva intett attól, hogy az ún. rendszerváltásban bárki is a kapitalizmus végső diadalát lássa, vagy, hogy most már az egyháznak a kapitalizmus mellé kellene szegődnie. Van egy hosszú eszmefuttatása, amely feltétlenül ide kívánczok:

„Mondhatjuk-e azt, hogy a kommunizmus bukása után a kapitalizmus a győztes társadalmi rendszer, és hogy azok az országok, amelyek gazdaságuk és társadalmuk újjáépítésén fáradoznak, erőfeszítéseiket feléje irányítsák?... A válasz természetesen összetett. Ha a ‚kapitalizmus’ olyan gazdasági rendszert jelent, amely elismeri a vállalkozás, a piac és a magántulajdon és ebből következően a termelőeszközök felhasználásával járó felelősség, valamint a szabad emberi kezdeményezés alapvető és pozitív szerepét a gazdasági életben, az válasz természetesen *igen*, még ha talán helyesebb lenne ‚vállalkozási gazdaságról’, vagy ‚piacgazdaságról’, vagy egyszerűen ‚szabad piacgazdaságról’ beszélni. De ha a ‚kapitalizmus’ alatt olyan rendszert értünk, amelyben a gazdasági téren érvényesülő szabadság nem egy olyan szilárd politikai rendszerbe illeszkedik be, amely a gazdasági szabadságot a teljes emberi szabadság szolgálatába állítja és a teljes emberi szabadság egyik összetevőjének tekinti, melynek etikai s vallási magja van, akkor a válasz egyértelműen *‚nem*!’¹³

A szentatya az *emberi személy méltóságát* látta veszélyben a kapitalizmus kiéleződött formájában. Igaz, az is kiderül a passzusból, hogy van a kapitalizmusnak olyan eleme is, amely továbbélésre érdemes, és ez a piacgazdaság, amely épp az ember önrendelkezésének mintegy gazdasági vetülete, meghosszabbítása. Fenntartja azonban azt a *kétirányú kritikát*, amely a katolikus társadalmi tanítást jellemzi a *Rerum novarum* óta.

A katolikus tanítóhivatal e megnyilatkozásait olvasva, az a kérdés érlelődik meg bennünk: vajon az egyház kétirányú kritikája nem azt jelenti-e, hogy az egyház valamiféle harmadik, közbülső, *harmadik utat* keres a két szélsőség között?

Ezt a lehetőséget II. János Pál egyértelműen elvetette már a *Sollicitudo rei socialis*-ban is. „Az egyház társadalmi tanítása nem »harmadik út« a liberális kapitalizmus és a marxista kollektívizmus között, sem pedig egy lehetséges alternatíva [...], hanem önálló, minden tekintetben sajátos út.”¹⁴ A pontos indokot is megadta a szentatya: „Nem az ideológia, hanem a teológia, mégpedig az erkölcstan területéhez tartozik.”

A *Centesimus annus*-ban pedig még világosabb választ adott erre a kérdésre: „Az egyháznak nem feladata, hogy modelleket kínáljon: Valódi és tényleg hatékony modellek

¹³ CA 42

¹⁴ SRS 41

csak a különböző történelmi helyzetekben szülehetnek felelős személyek erőfeszítése nyomán, akik a konkrét problémákkal, azok egymással összefüggő társadalmi, gazdasági, politika és kulturális vonatkozásaival szembesülnek. Ehhez a törekvéshez az egyház nélkülözhetetlen eszmei irányvonalként társadalmi tanítását ajánlja fel, amely [...] elismeri a piac és a vállalkozás hasznosságát, de ugyanakkor kiemeli annak szükségességét, hogy ezeknek a közjóra kell irányulniuk.”¹⁵

Ez a semlegesség azonban semmiképp sem jelenti azt, hogy az egyháznak ki kellene vonulnia a társadalomból. A kétirányú kritika alapja *pedig* a katolikusegyház újkeletű tanításában az *ember személyi méltósága*, amelyet egyaránt veszélyeztet a szocializmus és a kapitalizmus is. A kettős tagadáson és a harmadik-utas megoldáson túl tehát egyfajta *szintézis lehetősége* is felrajzolódik a katolikus egyház társadalmi tanításában, és ez nem más, mint a *perszonalizmus, a személyközpontú társadalom* rendszere.

Egyértelmű ez a Centesimus annus-ból. A pápa kapitalizmus-képe igen árnyalt: tagadást, de *állítást* is tartalmaz. Hasonló ez ahhoz, ahogy VI. Pál vagy a II. vatikáni zsinat különbséget tett a szocializmus negatív és (viszonylag) pozitív elemei között. Maga II. János Pál is utalt számos olyan elemre – mint a szakszervezetek, a munkásszolidaritás stb. –, amelyek az – akár szocialista, akár szociáldemokrata – munkásmozgalomban is szerepet játszottak.

Úgy tűnik tehát, hogy *a perszonalizmus nemcsak kétirányú kritikát feltételez, hanem valamiféle szintézis lehetőségét is magában hordozza*: a két fél-megoldás értékeinek összegzését, az elidegenítő, elszemélytelenítő tendenciák kiiktatásával. A CA-ban főként a *demokrácia* címszava alá kívánczik az, ami ezt a szintézist képviselheti. „A marxista totalitarizmus, valamint más parancsuralmi és „nemzetbiztonsági” rendszerek bukása után napjainkban a demokratikus eszme ellentmondásokkal tarkított előretörésének vagyunk tanúi”¹⁶ – mondja egyértelműen a pápa.

Azt mondhatnók tehát, a *demokrácia* jelenti a perszonalista szempont diadalra-jutását. „Az egyház nagyra értékeli a demokratikus rendszert, mint olyan rendszert, amely biztosítja a polgárok számára a döntésekben való részvételt és garantálja a kormányzottaknak, hogy maguk válasszák meg és ellenőrizzék vezetőiket. [...] Valódi demokrácia csak jogállamban, és az emberi személy helyes kibontakozása alapján lehetséges. A demokrácia igényli azon nélkülözhetetlen feltételek megteremtését, amelyek biztosítják a személy kibontakoztatását a valódi eszményekre irányuló oktatás és nevelés által, valamint a társadalom

¹⁵ CA 43

¹⁶ CA 47

»személyességének« növekedését a részvétel és a közös felelősség struktúráinak megteremtése által.¹⁷

Ugyanilyen szintézis-lehetőséget jelent az ember kettős, ti. egyedi és társadalmi természetének hangsúlyozása, vagy a tulajdon magán-jellegének és társadalmi funkciójának együttes hangsúlyozása, ami szerepel a CA-ban is. A perszonalizmus *nem individualizmus és nem kollektívizmus*, más szóval sem nem jobboldal, sem pedig baloldal, ugyanakkor mégis mind az egyes jogainak, mind az igazi közösségnek a megvalósítása, a két oldal egybeötvöztetése.

E gondolatok visszhangja a CA 61. pontja: (Az egyház) „a II. világháború után a *személy méltóságát* helyezte társadalmi üzenetének középpontjába, miközben az anyagi javak egyetemes rendeltetését hirdette, valamint az együttműködésre és a szolidaritásra épülő, elnyomás nélküli társadalmi rendet”.

Világos tehát, hogy nem pusztán kétirányú tagadásról van szó, *hanem a két szélső alakulat értékeinek integrálásáról*. De vajon létrehozható-e egyáltalán egyfajta szintézis a két véglet között?

Ha kapitalizmus és szocializmus szociológiai tartalma individualizmus és kollektívizmus, e két véglet között csakis a szentatyák, és főleg II. János Pál pápa által hangoztatott *perszonalizmus jelentheti a szintézist*, hiszen ez vállalja fel az egyes ember jogainak, méltóságának megvédését, anélkül, hogy az egyes ember a kollektívum alkatrészévé válna, tehát megőrzi az embernek mind egyéni, mind társas természetét. A katolikus tanításnak, pártoknak, más szerveződésnek abban lehet prófétai szerepe az új keleti demokráciákban, hogy segítik a *személyi elv uralomra-jutását*, a tulajdonviszonyoknak az emberi jogok alapján történő újrendezésétől kezdve az oktatásban is alkalmazott pluralizmuson át a valódi demokrácia és a szociális védőháló kialakításáig. Természetes, hogy mindebben az egyháznak a *kovász szerepét* (a humanizálás és a demokrácia elősegítőjének nem könnyű funkcióját) kell betöltenie.

A filozófiai perszonalizmus

A perszonalizmus azonban nemcsak katolikus tanítás, hanem jellegzetesen *20. századi filozófiai irányzat* is, amely ugyanabba a vonulatba ágyazódik, mint az egzisztencializmus, tehát lázadás a túlracionalizált rendszerek, az embert eltárgyasító modern társadalom ellen. Azonban, míg az egzisztencializmus az egyedi szabadság abszolutizálásig jut el („Az ember

¹⁷ CA 46

az, amivé önmagát teszi” – mondja Sartre), a perszonalizmus a többiek felé megnyíló én, a személyes kapcsolatok világa. A filozófiai perszonalizmus kiindulópontja nem annyira a lét, még csak nem is az emberi lét (az ittlét, *Dasein*, lásd Heidegger), nem az individuum, *hanem az ember mint személy (persona)*, e tekintetben szerves folytatása az egzisztencializmus és a tomizmus felfogásának, amelyek már felléptek az én, a szubjektum jogaiért, éppen az elszemélytelenedési tendenciákkal szemben. Épp ez érteti meg, hogy a korábbi egzisztencialista Marcelből, vagy a tomista Maritainból hogyan lett a perszonalizmus zászlóvivője. Katolikusok – J. Maritain mellett M. Mounier, M.I. Nédoncelle, R. Guardini, T. Steinbüchel, E. Brunner, P. Wurst, B. Casper – éppúgy bele tartoznak ebbe az irányzatba, mint protestánsok – G. Gogarten és K. Barth –, vagy (Franciaországba emigrált orosz) ortodoxok – mint Paul Evdokimov, Vladimir Lossky –, vagy a zsidó Martin Buber.

A tárgyi lét és az ember viszonyáról ezt írja épp Buber: „Dologi valóság nélkül nem élhet az ember. De aki csak ezzel él, nem ember.”¹⁸ Az igazi, a tulajdonképpeni létezés tehát az ember tudattal, akarattal átszőtt világa.

Ez az emberközpontúság nem jelenti azt, hogy a perszonalizmus elutasítaná vagy megvetné a világot. *Létoptimizmus* jellemzi, ami leginkább a teremtéstörténet és az egész biblia optimizmusára emlékeztet.

Az irányzat igazi témája persze *maga az ember*, az emberi lét. Ez a lét azonban nem a társadalmi lét, amiről a kollektivisták beszélnek,¹⁹ nem is az egzisztencialista rendszerek *pour-soi*-ja (önmagáért-létezője, vö. Sartre). A perszonalizmus nem individualizmus, ahogy marxisták látták.²⁰ Alapmeglátása, hogy az én *csak a te felé való megnyílásában* teljeseedik ki. Éppen ez legfőbb érdeme a gondolkodás történetében, hogy az ember és ember, alany és alany közti viszonyra (*intersubjektivité*) fordította a gondolkodás figyelmét. A perszonalizmus létezés-fogalma a másokért-létezés, az altruizmus. Csak abban a mértékben létezem – mondja Mounier –, amennyire más számára létezem. Létezni tehát annyi, mint szeretni.”²¹

A perszonalizmus az embert nem társadalmi viszonyok függvényének tekinti, mint a marxista Lukács és társai, hanem megfordítja a dolgot, és azt mondja: *a társadalom emberi kapcsolatok szövevénye*, személyes viszonyok összessége, azaz a társadalmi lét lényege a *szeretet*. Baj csupán ott történik, ahol ez az alany-alany-viszony megsérül, ahol egyik ember

¹⁸ Buber, Martin: *Das dialogische Prinzip*. Heidelberg, 1965. 38.

¹⁹ Lukács György: *A társadalmi lét ontológiájáról*. Budapest, 1973. II. 1. Prolegomena, 7–43.

²⁰ Márkus–Tordai: *Az egzisztencializmus*. Budapest, 1965. 143.

²¹ Mounier, Emmanuelle: *Le personnalisme*. Paris, 1949. 39.

tárggyá alacsonyítja le a másikat, vagy ahol az egész rendszer elfojtja az egyesek kezdeményező-készségét, személyiségét.

Épp ezért a perszonalizmus is egyfajta *társadalomkritikáig* vezet el. Éppúgy meg akarja reformálni a társadalmat, mint a marxizmus, ám nem a személytelen lét, vagyis az anyag, hanem a személyes lét nevében. A megújulás célja a több-emberi, a még személyesebb, a hatványozottabb szeretet. A Nédoncelle és mások által hangoztatott cél, a *szeretet filozófiája*, ami egybecseng a VI. Pál által hangoztatott céllal, a „szeretet civilizációjával”, azt fejezi ki, hogy nem annyira a logosz, a ráció, az értelem menti meg az embert, hanem a cselekvő szeretet. II. János Pál pápa – aki nemcsak szociológia-, hanem filozófiatanár is volt Krakkóban – igen sokat merített e filozófiai irányzat tárházából, s ez is hatással volt társadalmi kiáltványaira.

Bár a filozófiai perszonalizmus nem ad teljes ontológiát, lételméletet, hiszen elsősorban a személyes léttel és nem az általános, objektív léttel foglalkozik, kihat az ontológia fejlődésére is, hiszen a személyes viszonyok a *relációk* sajátos területét ölelik magukba (ld. az alany-alany viszonyt vagy interszubjektivitás kategóriáját), így gazdagíthatják azt a *relacionalista ontológiát* is, amely a viszonyt a lét egyik alapvető megnyilvánulási formájának tekinti.²² Az ember párbeszédessé természetű egyúttal az erkölcsi mérlegelésben is új távlatokat nyithat.²³

A perszonalizmus a mai politikai mezőben

Mit jelent mindez a gyakorlatban, hogyan kamatoztatható a perszonalizmus a mai politikai mezőben? A gyakorlatban még nem létezik perszonalista párt, inkább csak *perszonalista gondolatmagvak* jelennek meg egyes pártok felfogásában:

- az ember, a személy elsőse a tőkével szemben (vö. II. János Pál!)
- a személyes kapcsolatok elsőse a gazdasági viszonyokkal szemben
- az ember szabadságjogainak következetes megvalósítása
- a család értékrendje az elszemélytelenedési tendenciákkal szemben (vö. gender-ideológia)
- a nemzeti összetartozás megélése a globalizációval szemben
- a másokért-élés az önzés hullámaival szemben
- a szolidaritás elve

²² Cselényi István: Abortion and dialogical existence of man. In *Actas del IV Congreso Internacional de la S.I.T.A.*, Sita, Córdoba 1999. 952.

²³ Uo., 949.

- a szubszidiaritás elve
- a szociális gondoskodás kiterjesztése
- a szeretet civilizációja (vö. VI. Pál!)
- a pluralizmus megélése az élet minden területén
- igazi közösségek létrehozása alközösségek és merő érdekcsoportok helyett
- igazi világgközösség kialakításának elősegítése (vö. *Worldgovernment* Maritainnél).

Társadalmi síkon ez azt jelenti, a személyesség elvének kiteljesítése nem individualizmus, főként nem egoizmus, de nem is valamiféle ember-tömeg vagy a tömeg-ember kialakítása,

hanem együttműködésre, együtt-cselekvésre épülő kiteljesedés, amely tekintettel van mindenki személyi jogaira, személyi értékeire, de amelyet mindenki a többiek javára teljesít ki.

Ezeket a teológiai gondolatokat ma már a katolikus teológiai felfogás is sajátjának tekinti, épp ezért messzemenően alátámasztják mindazt, amit a katolikus egyház újkeletű nyilatkozataiban olvashatunk.

Összefoglaló: *A szocializmus bukása (1989) után a volt keleti blokk országaiban sokan úgy vélték, ez a bukás a kapitalizmus visszatérését jelenti. II. János Pál pápa azonban a Centesimus Annusban (1991) óva intett attól, hogy egyik tévedésből másikba essünk. Ez a kétirányú kritika (szocializmus- és kapitalizmus-ellenesség) következetesen jelen van a katolikus egyház társadalmi tanításában a Rerum Novarum (1891) óta.*

II. János Pál azt is kifejezte, hogy az egyháznak nem feladata, hogy „harmadik utat” keressen a két véglet – kapitalizmus és szocializmus – között, vagy hogy bármiféle konkrét modellt megrajzoljon. A kettős tagadás alapja azonban az emberi személy védelme, és ez mégis csak lehetővé teszi egyfajta szintézis lehetőségét: olyan társadalomra van szükségünk, amely megvédi az egyes ember jogait, ugyanakkor kiteljesíti a közösséget is. Ez a szintézis a perszonalizmus fogalmába sűríthető, amely tehát individualizmus és kollektívizmus túlhaladása, ugyanakkor a személy és a személyes közösségek kiteljesítése.

A perszonalizmus társadalmi tanítása filozófiai alapokra is támaszkodik. Katolikusok (mint Maritain vagy Mounier), protestánsok (mint Karl Barth), ortodoxok (mint Lossky vagy Evdokimov) és zsidók (mint Martin Buber) is képviselik ezt a huszadik századi irányzatot, amely az emberi személyes lét védelmében lép fel. És egyúttal a – főleg keleti – teológiai hagyományok továbbélését is jelenti ez, hiszen az ember személyes viszonyaiban a Szentháromság belső viszonyai élnek tovább. Magam, mint görög katolikus lelkész, e tekintetben élő egységben látom itt a század filozófiáját, valamint a katolikus és a keleti egyház hagyományait. De Aquinói Szent Tamás örökségének továbbvitelét is jelenti ez, hiszen Tamás szerint a „személy” (legalább is a Szentháromságon belül) alapvetően relációt, viszonyt jelent, aminek alapján az ember sem egyszerűen individuum, hanem személyes viszonyok kiinduló- és célpontja.

Steller Lea-Katharina¹

Áltejföl és quarkcsusza²

Magyar vendégmunkások helyzete és kapcsolathálója a vidéki Felső-Bajorországban

A bajor-magyar identitásbeli, rokoni, lelki párhuzamokról, kapcsolatokról számos történelmi tanulmány íródott, hungarika- és bavarika-kutatók jóvoltából.³ Mindkettő a saját családi múltam része, s Magyarországot hazámnak, Bajorországot pedig otthonomnak tekintem. Távol áll tőlem, sőt minden formában élesen elítélem azokat az embereket, akik téma híján vagy karrierizmusból, szenzációhajhász módon hazájukat, otthonukat külföldön sárral dobálják és gúny tárgyává teszik. Sajnos azonban szomorúan és jogosan kell megjegyeznem, hogy napjaink bőrnadrágos-laptopos Bajorországa a több évtizedes amerikai megszállás eredményeképpen már ritkán szemléli Közép- Európa nemzeteit történelmi hagyománya szempontjából. Az az elkeseredés, ami korunk európai és magyar sajátossága, a bajor vidékre is rányomta bélyegét. Kiszámítottá vált minden lépésük, mint a Bayern München újra és újra sikerekhez vezető szakmai és sportpolitikai stratégiája. A bajor átlaggondolkodás előterében a „megéri ez nekem”, netán a „mennyit érdemes beruháznom rá” kérdések, valamint a „hagyom veszni, mert akkor mást még menthetek” döntések állnak.

A főleg kisbefektetőket sújtó 2000 márciusi dotcom-krízis⁴ volt az a pont, amikor a hihetetlen mértékű tőkekivonás miatt már érezni lehetett, hogy kegyetlen nehézségek várnak az amerikai érdekeltségekkel teli Bajorországra is, különösen a mi, *Informatikai* vagy gyakrabban *Kémiai Háromszögnek*⁵ nevezett vidékünkön. Az ezt követő 2007-es pénzügyi, majd 2008/2009-es gazdasági világválság, és a sikertelen kísérletek az euróövezeti

¹ A szerző (lánynevéen Virágghalmy Lea) az ELTE Bölcsészettudományi Karán diplomázott, 1994-ben ugyanott kisdoktorit védett, 2003-ban pedig PhD fokozatot szerzett. 2003 óta él Bajorországban, az MTA külső köztestületi tagja.

² Megjegyzések az *Áltejföl és quarkcsusza* címhez: 1.) Bajorországban nincsen a hagyományos magyar értelemben vett tejföl, ezért a legegyszerűbb módja a tejfölgéjtésnek, ha az ún. *Schmandot* tejjel felhígítjuk, majd a hűtőgépben állni hagyjuk. 2.) Mint ismeretes, a magyar (tehén)túró só és cukor nélkül készül, kis mértékben savanyú, sajátosan nedves és morzsalékos, azaz rögzös. A *Frischkäse*, pontosabban *Quark* vagy bajorul *Topfen* ezzel szemben egészen más állagú és ízű. 3.) A klasszikus magyar csuszához főtt, tört kocka- (szabógalárnak is nevezett) -tészta illik; amely itt nem kapható. 4.) A tepertőről nem is beszélve, mivel a *Grieben* csak nagyjából az Elbától északra ismert.

³ K. Lengyel Zsolt: *Bavarica in Ungarn – Hungarica in Bayern. Ein wissenschaftliches Tagungsprojekt am Ungarischen Institut München I-II.* www.ungarisches-institut.de/mitarbeiter/lengyel/le00-00-05.htm (Utolsó letöltés: 2013. február 10.)

⁴ Frentz, Clemens von: *Die Chronik einer Kapitalvernichtung I-IX.* www.manager-magazin.de/finanzen/artikel/0,2828,186368,00.html (Utolsó letöltés: 2013. február 10.)

⁵ Kern, Alfred: *ChemDelta Bavaria - Was ist das?* www.chemdelta-bavaria.de/chemdelta-bavaria.html (Utolsó letöltés: 2013. február 10.)

államadósság-válság megfékezésére a pénzbefektetéséről híres bajor vidéken hatalmas anyagi veszteséget okozott.⁶ 2011-re nyilvánvalóvá vált, hogy Bajorország egyértelműen ismét segítségre szorul.⁷ Vizsgáljuk meg, mit jelent ez az „ismét”!

Bajorország háború utáni újjáépítésében a több millió kelet-poroszországi, zömében kisnemes, sziléziai és szudétanémet főleg polgári értelmiségi kitelepített és menekült erején felül vett részt, éhbérért robotolva, éppen az integrálódás és az elvesztett társadalmi státusz önerőből történő visszanyerése érdekében.⁸ A hatvanas, hetvenes évek munkaerőhiányos időszakában a jóléti NSZK egyszerű vendégmunkásokat hívott Dél-Európából, s beilleszkedésüket ideológiai okokból sem szorgalmazta. Az egyesítés után a nyugati tartományok szabályosan lefölözték az NDK (sokszor világszínvonalú) szakember-állományát, akik szívük mélyén titkolt vágyukat valósították meg azzal, hogy évekig agyondolgozták magukat alacsonyabb beosztásban, egy bajorországi végleges letelepülés és családalapítás reményében.⁹ Összefoglalva: a nyugatnémetek (természetesen a bajorokkal az élen) három hullámban kaptak a munkaterületükön kiemelkedően dolgozó olcsó munkaerőt a háború után, s most, 15–20 év után ismét szükségük van minél kedvezőbb áron kitűnő, vagy legalábbis átlagon felüli alkalmazottakra. Igen, de honnan? Kik azok, akik még tudnak és akarnak is dolgozni?

Tekintsük most át a magyar származású bevándorlók és leszármazottaik számát a délnémet területeken. A második világháború után kb. 180 ezer kitelepített érkezett Baden-Württembergbe, s Bajorország sváb területeire.¹⁰ A most felnövekvő, németiségbe teljesen beolvadt, s Dél-Németországban szétszóródott harmadik generációban határozottá vált az igény az elszakított magyarországi gyökerek ápolására, az elfeledett rokoni kapcsolatok felkutatására. Az így Bajorországba érkező, félig-meddig rokonlátogató és nemhivatalos munkakereső magyar állampolgárok száma akár ötezerre is tehető.

⁶ *Bajorország adósságának alakulása 1992 és 2011 között*
de.wikipedia.org/w/index.php?title=Datei:By_schulden.svg&filetimestamp=20121203171559 (Utolsó letöltés: 2013. február 10.)

⁷ Burth, Andreas–Gnädinger, Marc: *Verschuldung in Bayern: Landesverschuldung I., Kommunalverschuldung II.*
www.haushaltssteuerung.de/verschuldung-land-bayern.html (Utolsó letöltés: 2013. február 10.)

⁸ Ziegler, Walter: *Flüchtlinge und Vertriebene*. In *Historisches Lexikon Bayerns*
www.historisches-lexikon-bayerns.de/artikel/artikel_46038?pdf=true (Utolsó letöltés: 2013. február 10.)

⁹ Büchel, Felix–Schwarze, Johannes: *Die Migration von Ost- nach Westdeutschland – Absicht und Realisierung. Ein sequentielles Probitmodell mit Kontrolle unbeobachteter Heterogenität. Mitteilungen aus der Arbeitsmarkt- und Berufsforschung*. 1994/1. 43–52. doku.iab.de/mittab/1994/1994_1_mittab_buechel_schwarze.pdf (Utolsó letöltés: 2013. február 10.)

¹⁰ Takács Katalin: *Kitelepített magyarországi németek Bajorországban. Regio. Kisebbség, politika, társadalom* 1996/4. epa.oszk.hu/00000/00036/00027/pdf/04.pdf (Utolsó letöltés: 2013. február 10.)

A következő hullámot az 1956-os forradalmat és a 1968-as prágai tavaszt követő megtorlások elől menekülő disszidensek¹¹ jelentik, kb. 30 ezren, akiket a hatvanas évek végétől további 25 ezer magyar származású jugoszláviai vendégmunkás követett. Mintegy felük Bajorországban telepedett le; hasonlóan a Ceaușescu-rendszer elől Erdélyből menekülő mintegy 30 ezer magyar nemzetiségű román állampolgárral. S akkor még nem is említettem az összesen 30 ezerre tehető politikai menekült és a házasság révén letelepedő réteget.¹²

Öszefoglalva tehát 2004-ben a statisztikák hivatalosan 120 ezer főre tették a németországi, integrálódott, de nem teljesen asszimilálódott magyar származásúak számát, akiknek mintegy 60 százaléka (72 ezer) a Bajor Szabadállam területén élt. Magyarország Európai Unióba való csatlakozása és a letelepedési feltételek könnyebbé válása óta azonban tovább emelkedett a Bajorországban élő magyarok száma; 2006 és 2011 között 97 ezer magyart regisztrált a német Szövetségi Statisztikai Hivatal, 82 százalékos bajorországi lakóhellyel – így összességében hivatalosan durván 150 ezer bajorországi magyarról tudunk¹³.

Ezen a helyen ezekhez a statisztikai adatokhoz személyes jellegű megjegyzést fűzök. 2003 őszén a Budapesti Műszaki Főiskola menedzser szakmérnök posztgraduális diplomájával a zsebemben Bajorországban egy nemzetközi cégnél történt sikeres munkahelyi pályázat és szerződésaláírás után a „hivatalnak packázásai” miatt külsős információs rendszerszakértőként Münchenben, mint magyarországi egyéni vállalkozót alkalmaztak. Így ismerkedtem meg a német férjemmel; kislányunk 2005-ben született. 2008-ban kaptam meg a német állampolgárságomat – a magyart megtartva. Állandó pest-megyei lakcímem 1983 óta változatlan, és soha, sehol semmilyen vonatkozásban nem merült fel Magyarországon, hogy én nem annak területén élek. Fizetem a településfejlesztési hozzájárulást, a különböző adókat, részt veszek az országgyűlési és önkormányzati választásokon, s támogatom a magyar katolikus egyházat.

Átlagosnak mondható kis bajor falunk ötezer lelkes, ebből másfélezer az idősek-otthona-luxuspark lakója. A maradék három és félezer lakosból mintegy 30 magyar hentes dolgozik a közeli osztrák tulajdonú vágóhídon, magyarországi vállalkozóként, s öten vagyunk

¹¹ K. Lengyel Zsolt: *Bajorország és Magyarország a XIX. és a XX. században. Kapcsolattörténeti áttekintés* www.ungarisches-institut.de/mitarbeiter/lengyel/le08-05-01-u.htm (Utolsó letöltés: 2013. február 10.)

¹² Mindkét adat a müncheni magyar értelmiségiekkel folytatott beszélgetés során közölt személyes megítélés alapján

¹³ Brückner, Gunter: 10,7 Millionen Migranten aus 194 Ländern leben in Deutschland. *Pressemitteilung vom Statistischen Bundesamt*, 18. Dezember 2012 – 448/12. www.destatis.de/DE/PresseService/Presse/Pressemitteilungen/2012/12/PD12_448_122pdf.pdf?__blob=publicationFile (Utolsó letöltés: 2013. február 10.)

kettős állampolgárságú, így engedélyezett kettős állandó lakcímű magyar feleségek és édesanyák. Egyikünknek sincs tudomása arról, hogy bárki is otthon regisztrálta volna, hogy Bajorországban élünk, s gyerekünk született. Tehát, ha egy átlagos bajor falu lakosságának 1 százaléka statisztikán kívüli magyar származású, akkor a 12,5 milliós Bajorország esetében ez akár további 125 ezer főt is jelenthet.

De menjünk csak tovább! A falubeli henteseink fiatalok, s egyre jobban hiányoznak nekik nyugat-magyarországi családjaik. A hazaküldött pénz is egyre kevesebb, a benzinköltség egyre magasabb, s az iskolai szünidő egyre hosszabb. Egyszerűbb kihozni a családot, mivel otthon a feleségnek úgy sincsen munkája, s a munkanélküli segély is lejárt! Az eddig szunyókáló bajor szervek azonnal felébredtek, s szabályosan lecsaptak a gyerekekre. Bajorországban ugyanis a társadalom oly mértékű előregedésének lehetünk tanúi, hogy a magam 45 évével a felsőbajor vidéken statisztikajavító fiatalnak számítok.¹⁴ A magyarországi gyerekeknek felkínált bajor lehetőség a következő: születésüktől fogva addig, ameddig tanulnak, de legfeljebb 27 éves korig fejenként havi 184 eurót (ca. 53 ezer Ft-ot) kapnak teljes körű ingyenes orvosi ellátással, amellet, hogy 18 éves korig minden gyermekorvosi recept ingyenes.¹⁵ Az eredmény: a szomszéd kisvárosban, ahol egy 10 osztályos középiskolában részmunkaidőben korrepetitorként is dolgozom, a magyar iskolai szünet kezdetét követő héten 5 magyar diákot íratnak be a kötelezően augusztus elejéig tartandó bajor második félévre. Ha azt vesszük, hogy Bajorországban ca. 6.500-7.000 iskola van, s ha csak iskolánként 2 gyereket (1 testvérpárt) veszünk, akkor is nyugodtan elmondható, hogy csak az elmúlt két hétben 12–13 ezer magyar gyermeket íratnak be bajor iskolákba¹⁶ – eleinte tulajdonképpen valamiféle „legális ingyenes nyelvtanfolyamra és szünidei elfoglaltságra”, míg a szülők „valamiféle munkát keresnek”. Mivel aztán ezek a gyerekek később a biztonság kedvéért feltehetően magántanulóként fogják az otthoni régi iskoláikat is folytatni, nem valószínű, hogy megjelennek a magyarországi statisztikákban. Az anyagi kísértés azonban a

¹⁴ *Altersstruktur der Bevölkerung Bayerns. Stand: 31. Dezember 2009. Statistische Berichte, A I 3 j 2009*
www.statistik.bayern.de/veroeffentlichungen/download/A1300C%20200900/A1300C%20200900.pdf (Utolsó letöltés: 2013. február 10.)

¹⁵ *Kindergeld* www.sozialleistungen.info/sozial-leistungen/kindergeld.html (Utolsó letöltés: 2013. 02. 10.)

¹⁶ *Beszámoló a Müncheni Iskolai Minősegbiztosítási és Képzéskutatási Állami Intézet tanulmányútjáról.* Tempus, Budapest, 2006 május
docs.google.com/viewer?a=v&q=cache:h3T5pXhM5b8J:www.tpf.hu/document.php?doc_name%3DLLP/szakert_tanulmanyutak/beszamolok/DE_Minosegbiztositas_Takacs_20.doc+%22Az+alapelvek+%C3%A9s+azok+szerepe+a+bajor+iskola%C3%A1k+min%C5%91s%C3%A9gbiztos%C3%ADt%C3%A1s%C3%A1ban%22&hl=de&gl=de&pid=bl&srcid=ADGEESiYHu-Quaf5FcMK_ViEwVhWoROC7RowdweSm1-eKa0hr8knBUIZ-B-evprzXhRGR0B5f26bGxHLWtpfLI1pRs546tZxTQEjES6IBvS_U7IEM9FNdN9GPwQh65IJz65xoUXUq5K&sig=AHIEtbQbgnNLom34jpmj8zZOfeVY04O9Xg (Utolsó letöltés: 2013. február 10.)

kétségbeesett szülőknél oly nagy, s a gyerekek olyan gyorsan épülnek be a bajor társadalomba, hogy kevés a remény a fiatalok jövőbeli hazatérésére.

Eddig tehát 290 ezer bajorországi magyarnál tartunk, amikor rátérek egy még kényesebb témára, az egyedülálló fiatal nők helyzetére. Ha az ember különböző közösségi internetes oldalakat olvas, vagy csak egy magyarországi ÖTYE rendezvényen figyel, akkor unos-untalan az alábbi mondatokba ütközik: „a lányom/unokám megkapta a diplomáját, most a barátjával München mellett él”. Vagy: „az unokám bébiszitterként nyelvet tanul valahol München környékén”. Igen gyakori a „főiskola után kiment szerencsét próbálni” és a „megszerveztünk neki rokon kapcsolat révén egy év bajorországi tartózkodást. Remélem, férjhez megy már ott végre valakihez!” kitétel. A társskereső internetes oldalakon szinte csak a lengyel lányok száma vetekszik a magyarokéval. A küzdő- és szülőképes fiatal magyar nők bajorországi tömeges megjelenése téma lett a sörkertek törzsasztalainál is. Általános bajor vélemény szerint a magyar lányok nagy kihívást jelentenek a férfiaknak, mert okosak, emancipáltak, fejlődőképesek, vezéregyéniségek a házasságban, s nem válnak, nem adják fel könnyen. Rengeteget olvasnak, igényesek és szigorúak a gyereknevelésben, de a lakást nem tudják igazán tisztán tartani. Míg ugyanis egy normális magyar nő hetente legfeljebb kétszer porszívózik, addig a vidéki bajor háziasszonyok sajnos az általános szellemi igénytelenség miatt, egyéb elfoglaltság híján éjjel-nappal takarítanak műtőteremre emlékeztető hófehér varázslakosztályaikban. Jellemző példa a túlzásba vitt higiénia, hogy a szomszédasszonyunk rendszeresen tisztára mossa a háza előtt lévő közlekedési táblát is.

Nem tudom megmondani, hogy hány fiatal magyar nő cselleng és csapódik nálunk férfiről férfire éveken keresztül, amíg férjhez nem megy, hogy névváltoztatás után szinte nyomtalanul beleolvadjon az itteni társadalomba. Félve merek saccolni: talán valahol a tízezer és a százezer között lehet a számuk? Nem tudom... S sajnos senki sem tudja! Ami viszont szomorú, hogy ezek a nők eszük, kitartásuk és erejük révén a magyar társadalom szülőképes krémjéhez tartozhatnának. Ehelyett elhagyják Magyarországot, erősítik a bajor réteget, s bármilyen komikusan hangzik, de rettegésben tartják a bajor osztályfőnököket. Egy itteni mondás szerint ugyanis a „magyar édesanyáktól ments meg Uram, minket”, mivel egy magyar az otthonról kapott iskolai és nevelési nívót tartja, s várja el a bajoroktól is.

Az eddigi adatokat összevetve elmondható, hogy a statisztika 150 ezer Bajor Szabadállambeli magyarjával szemben mintegy 3–400 ezer magyar él, dolgozik és küzd nálunk, kevés reménnyel a hazatérésre. Van egy Magyar Katolikus Misszió¹⁷ Münchenben,

¹⁷ Cserháti Ferenc: *A müncheni magyar lelkipásztori szolgálat rövid története*

amiről csakis jót mondhatok. Kilenc év alatt háromszor fordultam hozzájuk segítségért, s mindannyiszor valamiféle személyre szóló megoldást kerestek számomra. Természetesen nem tudnak mindenkivel foglalkozni, de azt a kis lökést, amire az embernek szüksége van, hittel és felelősséggel tudják megadni.

Elképzelhető, hogy van valahol már rendszeres, tehát nem hétvégi magyar óvodai csoport, de én nem tudok róla. Környékünkön 50 kilométeres körzetben csak egy Pető Intézet¹⁸ van, német nyelvű magyar származású pedagógusokkal. Általános iskoláról sem tudok, az 1958-as alapítású, a nyugati emigráció magyar örökség részeként kitüntetett fellegvára, a Burg Kastl Magyar Gimnázium¹⁹ pedig 2006-ban megszűnt. A Münchener Magyar Intézet 2009-ben Regensburgba költözött s önállóságát bizonyos fokig elveszítve az ottani szláv, pontosabban cseh dominanciájú WiOS (Wissenschaftszentrum Ost- und Südosteuropa) részévé vált. Szorgalmas, tudós munkájuk eredményét sajnos megkérdőjelezi és nevetségessé teszi a szláv professzorok által a Regensburgi Egyetemen 2010 őszén frissen alapított Hungaricum szórólapjára tett Dürrenmatt-idézet: „Európában két nehéz nyelv van, a magyar és a portugál, de a magyar olyan nehéz, hogy még a portugál sem érti meg.”²⁰

Az elitegyetemi címet elnyerő Ludwig Maximilians Universität München a szintén szláv tanszékcsoport tagjaként működő finnugor – de sokak által egyszerűen csak magyarnak nevezett – tanszékén a nagyhírű tudós Ingrid Schellbach-Kopra professzorasszonyt 2004-ben nyugalmazta, s új tanszékvezetőt nevezett ki az akkor magyarul egyáltalán nem értő és beszélő Prof. Dr. Elena Skribnik személyében.²¹ A személyi változás a tanszék összetételében is változást hozott: nincsen tudományos fokozattal rendelkező magyarul tudó állandó kinevezett munkatárs a tanszéken. Csak összehasonlításképpen jegyzem meg, hogy nem tudom, mit szólna ahhoz Németország, ha pl. az ELTE Bölcsészettudományi Karán a Germanisztikai Intézetet a Romanisztikai Intézet alá sorolnák, s olyan professzort neveznének ki az élére, aki nem beszélne németül, sőt nem is lenne állandó tudományos munkatárs a német nyelv- és irodalomtudomány oktatásához.

Lesújtó a kép: 3–400 ezer magyarnak tehát nincsen óvodája, iskolája, gimnáziuma; a felsőfokú tanulmányainak színvonala pedig a témához sajnos egyáltalán nem értő

www.ungarische-mission.de/missz-tort.htm (Utolsó letöltés: 2013. február 10.)

¹⁸ Weisbach, Doris: *Herzlich willkommen beim Fortschritt Rosenheim!* www.fortschritt-rosenheim.de (Utolsó letöltés: 2013. február 10.)

¹⁹ *Burg Kastl. 50 éve magyar gimnázium Németországban* www.kastlalumni.eu/burg-kastl/iskol%C3%A1nk-t%C3%B6rt%C3%A9net/ (Utolsó letöltés: 2013. február 10.)

²⁰ www.uni-regensburg.de/europaeum/medien/flyer/flyer_hungaricum_2010.pdf (Utolsó letöltés: 2013. február 10.)

²¹ Schellbach-Kopra, Ingrid–Wessel, Katri: *Geschichte der Finnougristik an der LMU* www.finnougristik.uni-muenchen.de/ueber_uns/portrait/index.html (Utolsó letöltés: 2013. február 10.)

professzorok pillanatnyi hangulatától függ – azaz engednek-e valaki szakértőt éppen abban a szemeszterben oktatni vagy sem.

Sajnos a bajorok számára helyzetünk nemcsak közömbös, hanem kifejezetten és határozottan tabutéma, az elutasítást idézve: „ez most egyáltalán nem aktuális”. Ennek a magatartásnak a hátterében a Bajorországban szép csöndben szimpátiára talált berlini szociáldemokrata Thilo Sarrazinnak *Németország felszámolja magát* című könyve áll. A mű (egyébként szellemes) alapállása: „Németország jövőjének biztosítása érdekében ne hívjunk ide többé senkit, hanem neveljük és oktassuk saját fiatalságunkat úgy, hogy alkalmas legyen feladatok ellátására, sőt munka végzésére is”. Visszaulva a korábban általam kifejtett előregedő bajor társadalomra, s a fejlett családtámogatási rendszerre: a „gyerek”, különösen az „européer gyerek” a mi keletbajor vidékünkön olyan potenciális leendő munkavállaló-jelölté vált, akinek pénzben kifejezhető értéke van a bajor bankok számára, mint a leendő „gazdasági vészterv” alapeleme. Ha tehát a németeknek nincsen saját fiatalságuk, akkor gyorsan toboroznak egyet, akiknek nevelését és taníttatását viszont már az arra hivatott (kizárólag itt) képzett pedagógusok veszik át. Ebben az új rendszerben a szülők (főleg az idegesítő magyar származású anyák, akik mindenre odafigyelnek) teljesen feleslegessé válnak, ezért alulkorúsítják őket, így semmi joguk sincsen észrevételt, javaslatot, sőt Isten őrizz, netán kifogást tenni, tiltakozni, mert ők csak átmeneti személyek, akiknek megőrzésre átadtak egy-egy értéktárgyat. Ez a szemlélet – a volt szocialista blokkunk értelmiségi bevándorlóinak színvonalához képest csökkent nevelési és tanítási képességekkel rendelkező bajor óvodai és iskolai egységesítés – gyerekeink számára visszalépés.²² Sajnos egyáltalán nem megoldás, mivel csepp a tengerben a svájci mintára elindított ún. Secondo-képzés. Secondo pl. egy külhonban élő magyar házaspár külhonban született – pl. német állampolgárságú – gyermeke, aki szülei hazájából, jelen esetünkben a budapesti Balassi Intézetből tantárgykiegészítő oktatást kaphat ösztöndíj formájában.

De mi a teendő ebben a helyzetben a 3–400 ezer magyarral? Menjünk sorban! A hiányzó óvodai háttérrel tudják az édesanyák biztosítani pl. az internet segítségével. Csoportok, körök alakulnak különböző közösségi oldalakon, baba-mama klubok és kisebb kiránduló csoportok születnek spontán. Én az *egyszervolt.hu* oldalt használtam rendszeres mesemondásra, dalolásra, így nem csoda, hogy kislányom „mama” és „papa” szavai után hamarosan a „vévéné” is következett.

²² Steller, Lea-Katharina: *Lojalitás és identitás – keresztúton a német társadalom* epub.uni-regensburg.de/19837/ (Utolsó letöltés: 2013. február 10.)

Iskola. Nehéz téma, hiszen mind anyaként, mind korrepetitorként és priváttanárként érintve vagyok. Azt hiszem, elég annyit mondanom, hogy a nyugatnémet iskolarendszer fellazulása jóval korábban, már 1968 után elkezdődött, így, ha a magyar iskolarendszer egyes vélemények szerint a szakadék szélén áll, akkor elmondható, hogy a német egy lépéssel előtte. Ez a bajorra is teljes mértékben igaz, ezért a negyvenes generáció Bajorországban csakis döbbenettel vegyes idegességgel kommentálhatja az iskolai oktatást, követelményrendszert és nevelést.

A tudományos élet támogatása az elmúlt hat évben Bajorországban is visszaesett. Érdekes szociológiai megfigyelést tettem ezzel kapcsolatban: az egyedülálló tudományos kutatók száma szinte a nullára redukálódott, s hihetetlenül kevés az egyetemeken kívüli kutatóintézetek főállású munkatársainak száma. Projektterveket írunk, pályázunk, magán üzletember-támogatókat vadászunk éjjel-nappal, és mellékmunkákból járulunk kissé hozzá a család anyagi költségvetéséhez. A bajor pénzügyi megszorítások egyébként nemcsak a magyarsággal, hanem a teljes bölcsészettudományi (tehát történeti, irodalom- és nyelvészettudományi, néprajzi stb.) kutatásokkal kapcsolatos terveket is sújtják.

Tisztelettel kérem a Tudós Hallgatóságot, hogy a kerekasztal-beszélgetések során osszák meg velünk gondolatébresztő véleményüket, tanácsaikat. Megoldást kell találnunk, mert a helyzet Bajorországban a magyarságtudat megőrzése szempontjából nagyon elkeserítő; az áltejföl és a quarkcsusza nem tréfa többé, hanem realitás.

Összefoglaló: 2010-ben az Inn melletti Mühldorf járási tanácsa megdöbbentő statisztikai adatot hozott nyilvánosságra a környék bevándorlóiról. Első helyen – mondhatni hagyományosan – a törökök állnak, második az osztrák vendégmunkások száma, míg a harmadik helyre a magyar anyanyelvű munkavállalók törtek előre az oroszokat is megelőzve. A tanulmány ennek a jelenségnek bajor vonzatait mutatta be: a megjelenő „új kisebbség” jogát anyanyelvének ápolására, kultúrájának megőrzésére, valamint a beilleszkedéséhez szükséges iskolai végzettségek elismertetésére, s rámutat, hogy a Bajorországban élő, mintegy 3–400 ezerre tehető magyar számára a legnagyobb nehézség a szétszórtságban rejlik. Vizsgálja továbbá a bajorországi magyarság esetleges végleges letelepülési terveit, iskolás gyerekeik jövőt illető elképzeléseit, baráti és leendő családalapítást is érintő kapcsolatrendszerét.

Farkas L. Rozália¹

Kulturális és morális felemelkedés egy intézménynek, a Mesék Házának a létrehozásával

Mottó:

*Súlyos hibát követ el az, aki azt hiszi,
hogy bármiféle gazdasági felemelkedés lehetséges
kulturális és szellemi felemelkedés nélkül.*

I. Magyarország építőkövei az emberek,

az egészséges nemzetet a lelkileg-fizikailag-szellemileg egészséges emberek alkotják, akik képesek tenni saját magukért, családjukért, szűkebb és tágabb közösségükért, országukért.

Minden más mozgatóerő csak pusztán eszköz lehet az alkotó ember kezében.

Most pedig nagy baj van az emberekkel.

Sok évtizedes politikai, társadalmi, ideológiai nyomás után teljes szellemi, lelki, sőt fizikai leromlottság állapotában vannak. Mindezt összegezve: *morális válság van, valamint az elemi emberi kultúra hiánya.*

Néha már-már olyan érzésünk van, mintha visszatért volna az emberiség valamilyen civilizáció előtti állapotba, mindezt persze úgy, hogy közben nagyot fejlődött technikailag, modernizálódott, felgyorsult a világunk: vagy talán azt is mondhatnánk, elgépiesedett.

Mindeközben óriási zűrzavar van a lelkekben, a fejekben egyaránt.

II. Milyen általános és alapvető problémák vannak a jelen emberének gondolkodásában?

A problémák vázlatos ismertetése:

- Pesszimizmus
- Morális kérdések (magánéleti, munka, szellemi szinten)
- Kulturális igénytelenség
- Teljes bizonytalanság, túlzott információ áradat
- Demográfiai problémák
- Túlzottan anyagias szemlélet
- Emberi kapcsolatok hiánya, egymástól való eltávolodás, elszigeteltség

¹ A szerző tanár, az Emese Kis Csillaga Közhazsnú Kulturális Alapítvány elnöke.

- Empátia hiánya, önzés
- Beszűkültség, igénytelenség, vegetációs szintű életvitel
- Az üres, értéktelen, felszínes dolgok bálványozása
- Hamis értékrend
- Életfilozófia , életcél nélküli létezés
- Lelki üresség
- Érzelmi válság
- Hamis példák, példaképek

Hogyan éli meg a mindennapok szintjén a gondokat az egyén?

a. Anyagi problémák

A legtöbb ember minden baj okát a szegénységben, az anyagi eszközök hiányában, a gazdasági problémákban látja. Minden innen ered, mindennek ez az oka, bárhonnán indulunk el, mindig ide érkezünk.

Mégis, a felsorolásból – szándékosan – kihagytam ezt a tételt. Tettem ezt azért, mert a humánus, az emberi értékrendszer adja értekezésem fő vonalát, és mert , ahogy az indító gondolatban is megfogalmaztam: *semmilyen gazdasági felemelkedés nem lehetséges kulturális és szellemi felemelkedés nélkül*. Már pedig, akik mindent az anyagi gondoktól eredeztetnek, azok éppen fordítva látják; szerintük az anyagi helyzet az akadálya a felemelkedésnek, és *amíg ezen a megközelítésen nem változtatunk, semmilyen téren javulás nem várható*.

Mindez egyeseknél önpusztító életformához vezet, melynek az ital, dohányzás, drog a legismertebb formái. Mások nem merülnek ilyen mélyre, csak pótcselekvéssel kompenzálják magukat; sokat esznek, s hajszolják az örömeiket. Ismét mások pedig csodálnak, bálványoznak valakit, akiről azt hiszik, hogy híresek, sztárok, hogy valakik, vagy egyszerűen csak gazdagok. Ha már ő maga nem tud boldogulni, másokat csodál, akik szerinte tudnak. Elérkeznek az olcsó külsőségek, a felszínes dolgok, a látszatvilág imádatához.

Bizonyos fokig kényelmesnek is nevezhető ez az álláspont, nem mi tehetünk róla, hogy ennyi gond van a világgal, és nem is tudunk segíteni rajta. Így tehát nem is kell semmit tennünk. Mivel a helyzetén változtatni nem tud, megmarad a legtöbb ember egy langymeleg, passzív állapotban.

Másfelől, amikor a jelen társadalom megoldhatatlannak tűnő feladatok elé kerül, az egyén kilátástalan helyzetben van, kézenfekvő a jelenből való menekülés. Ennek is létezik többféle iránya; a fiataloknál inkább a fantázia világa, vagy az agresszió, míg másoknál a múltba fordulás.

Ez utóbbi sem egysíkú. Lehet a dicső múlt bálványozása és büszkesége, amely dicső múlt annyiféle, ahány csoport elképzei. Valamennyi csoport ádáz harcban áll egymás tanításaival, valamint a Tudományos Akadémiával is. Csak a saját elképzeléseiket tartva igaznak, hitelesnek, s aki nem ezt állítja, nem is lehet igaz magyar ember.

Lehetnek aztán ezek a múltba forduló csoportok büszkék a múltra, és tarthatják a magyarságot mindenkinél többre. Míg mások reggeltől estig keseregnek a múlt tragédiáin és valamiféle balsorsba beletörődve, csak elcsüggednek.

b. Tétlenség és várakozás

Mindeközben az egyénnek nem kell semmit tennie, mert vagy tehetetlen és kiszolgáltatott, és csak az önsajnálat, az ital, a drog, vagy az önpusztítás valamilyen lassúbb módja marad számára, vagy azért nem kell semmit tennie, mert a magyar a legdicsőbb és legkülönb minden náció közül, és az embernek már nincs is teendője, hiszen a dolgok majd meg fognak oldódni, ahogy eddig is mindig volt valahogy.

Tartozzék hát az ember bármelyik kategóriába: csak ül, és vár.

Vagy egyszerűen elhagyja az országot.

c. Vannak ügyeskedők

Ahogy a levéltetvek elszívják az életadó nedvet, és sorvasztják a friss növényi hajtásokat, majd elpusztítják az egész növényt, s ha naponta eltávolítjuk őket, megjelennek a hangyák és szorgalmasan újra telepítik őket, mert ők meg a levéltetvekből élnek. Valahogy így jönnek az emberek nyakára is az élősködők, akik – lévén emberek – sokkal nagyobb fantáziával és több lehetőséggel bírnak, mint a hangyák. A saját jól felfogott, - főként anyagi – érdekükben minden elképzelhetőt megtesznek, hogy a kiszolgáltatott egyént még elesettebbé tegyék, hogy az egyik részről, a látszat-életet élőknek minél több pótcselekvést, pót-örömet, illúziót teremtsenek. Igyekezvén mindeközben ezeket az élet legfőbb céljának, értelmének is feltüntetni.

A második csoport részére pedig elhivatott, magukat igazmondó tudósnak, prófétának beállító, önjelölt emberek gyülekeznek, akik elárasztják tanaikkal a jóhiszemű embereket.

A szellemi kártevők előbbi csoportjának a legfőbb megjelenési lehetősége a média, az utóbbinak a könyvkiadás és a fesztiválok, találkozók, vásárok.

Az ügyeskedők mindkét csoportja csak fokozza a bizonytalanságot, a káoszt. De még valamit elérnek; a híveiket, követőiket maradék önállóságuktól, cselekvőképességüktől, akaratuktól is megfosztják.

III. Milyen gyógymódot kínál az embert, kultúrát pusztító bajokra a politika, a kormány, a tudomány?

Nem lépnek át saját korlátaikon! A bajok orvoslására ugyanolyan látszat megoldást, pótcselekvést és önpusztítást kínálnak. A politikai döntésekben a gazdasági kérdések kerülnek előtérbe. A kultúra, legjobb esetben is csak másodlagos szerepet kap. Illetve fontosabbak a választások megnyerésére irányuló intézkedések. Nem is beszélve arról, hogy legtöbbször nem is gondolnak az alap kulturális szint emelésére, a kultúra fogalma sokkal inkább az elit kultúrával egyezik meg. Ennek egy szűk körű, esetleges művészeti csoportokat érintő támogatásában ki is merül.

Mindezek miatt a közgondolkodásban is hátrább szorul az alapvető kulturális igény, az érték orientált szemlélet. Ahhoz tehát, hogy változást lehessen elérni a politikai hozzáállásban, támogatni, segíteni, erősíteni kell a társadalmi igényeket.

IV. A kultúra és a hagyomány szerepe az ember életében

Az emberi civilizáció, a kultúra, a művészetek, az ember és a környezet kapcsolata rendszerint követi a technikai tudományos fejlettséget, illetve azzal úgyszintén kölcsönhatásban áll. Egyik sem lehet meg a másik nélkül.

Madách *Az ember tragédiája* Falanszter színjében bemutatja azt a világot, amelyben az ember a tudomány és a fejlesztés megszállottjaként kiiktatja életéből az alapvető értékeket, mint család, haza, hit. Vagy éppen elfogadhatatlannak tartja a művészetek és a kultúra szerepét az ember életében, s csak a haszonelvűséget és a racionalitást tekinti vezérelvnek. Az eredmény kétségbeejtő. Elsívárosodott, kiüresedett világ, melyet az Úr színben, nyomon követhetünk, amit az ember az ijesztő, béna, sötét űrben, vagyis a lelki, szellemi ürességben megtapasztal, hogy aztán eljusson a fizikai pusztulás küszöbéig, ahol már a következő színben a „több az eszkimó, mint a főka” riasztó képlete válik meghatározóvá.

Nyilvánvaló, hogy az a felfogás, melyet sokan vallanak, hogy a hagyományos értékrend a kultúrában, a művészetekben, a tradicionális emberi kapcsolatokban, az ember és a környezet természetes összhangjában létezett, s most eltűnőben van, már „idejétmúlt”, le kell mondani róla, „korszerűbbel”, „modernebbel” kell helyettesíteni, teljességgel elhibázott, és téves.

Ahogy az egyes ember életében is a jelen csak a múlttal és a jövővel szerves egységben létezhet, ahogy a filmek hőseinél oly sokat látott emlékezetkiesés az élet összeomlását jelenti, éppúgy az emberiség, az adott nemzet számára az az amnéziás szemlélet,

amely a múlt világát, a hagyományokat, a régi kultúrát ki akarja iktatni, hasonlóan katasztrofális hatást eredményez.

Az emberi civilizáció megőrzése nem csak, hogy visszatarthatja az emberiséget a tudományos vadhajtasok művelésétől (pl. klónozás), de megóvhatja attól is, hogy saját vesztébe rohanjon, a fejlődésnek a felgyorsított, szellemi és lelki szinten alig követhető hajszaival.

A hagyományos szellemi értékrend, lelki gazdagság megőrzése nem maradiság, idejétmúlt felfogás, hanem létkérdés az emberiség jövője szempontjából.

Nagy Lászlótól (1925–1978) a riporter megkérdezte a róla készült portréfilmben, mit üzen azoknak az embereknek, akik ötven év múlva élnek a földön. A költő így válaszolt: „Ha emberi arcuk lesz, csókolom őket.” Ennek a mondatnak rendkívül sokrétű üzenete van, mégis számunkra kiemelkedően fontos, hogy megőrizzük azt a gondolatot, hogy az emberek, a szónak konkrét és elvont értelmében egyaránt, emberarcúak maradjanak. Az emberarcú világ megőrzésének alapja a hagyományos kultúra ápolása, művelése, szellemiségének megismertetése és befogadása.

A teendő, a cél egyértelmű: a múltba fordulóknak, a kesergőknek és a büszkéknak, a szomorkodóknak és a gyűlölködőknek az összes érzelmet, energiát motiváló tényezővé, cselekvéssé kell alakítani, mégpedig itt és most, a magyarság kulturális és morális felemelkedésének érdekében.

Nem másokra várni és mutogatni, és panaszkodni: tenni kell, mégpedig minél többet és minél előbb. Az emberi összefogáshoz pedig kiváló lehetőség, hogy összefogjon minden tisztességes magyar ember, éljen bár a föld bármely országában.

A következőkben ismertetem, hogy az Emese Kis Csillaga Kulturális Alapítvánnyal mit és milyen céllal teszünk. Mindenkit arra kérek, hogy hasonlóképpen dolgozzon valamilyen nemes célért, s ha maga nem akar megfogalmazni ilyet, nem tud munkálkodni, támogasson minket, akik a munkát elvégezzük!

Sokat, sokrétűen, alapos mérlegelések után és megfelelő megközelítéssel kell segíteni az embereken. Az emberek mindennapi kulturális szintjének emelésében látom ennek az egyik lehetséges módját. Elsősorban pedig a gyerekekkel való foglalkozásokban, nevelésében, oktatásában, s majd rajtuk keresztül mielőbb eljutva a felnőttekhez is.

Az emberarcú világ megőrzésének, továbbélésének alapja a kisgyerekekkel történő megfelelő szintű foglalkozás. Ez az emberiség jövője szempontjából, a magyarság szempontjából meghatározó jelentőségű.

A birtokunkban van egy csodálatos kultúrkincs, amely egyszerre a hagyományőrzés, a szokások, a kultúra, a nevelés, az oktatás és a játék kvintesszenciája: a népmese.

A népmese egészen kicsi kortól szerepet játszik a gyerekek életében. Ez a kincs, amely generációkon át hagyományozódott, és összegezte elődeink tapasztalatát, útmutatást ad a ma emberének életére vonatkozóan is.

Sajnos azonban nem mindenkihez jut el a mesének ez az értékes, tiszta formája.

A mai időkben nagyon sok gyerek ingerszegény környezetben nő fel, gyér szókinccsel rendelkezik, ismeretei az őt körülvevő világról csekélyek és esetlegesek, olyan mozaikokból áll a szűk környezet és a tágabb világ, hogy nincsenek benne rendezőelvek, nem áll össze egységes egésszé számára, s ha eléri a felnőttkort; szellemi, lelki, fizikai szinten az élete üres, sekélyes és a vegetáció szintjén mozog.

Ezzel egyidejűleg más gyerekek túlságosan sok információt kapnak a TV, rádió, magazinok, vagy az internet közvetítésével, az ő számukra ez a sokféle hatás kusza: hang, szín, információ-gomolyaggá áll össze – a felnőttek számára is –, így nem csoda, ha az egyes ember elveszettnek, kiszolgáltatottnak érzi magát, teljesen elbizonytalanodik, nincsenek mérőföldkövek, irányjelzők, etalonok, amelyek segítenének eligazodni a mai világban.

A modern társadalom a felnőtt világ morális értékrendjét is a feje tetejére állította. Úgy éljük életünket, mintha egy nagyvárosban kellene közlekedni, ahol nincsenek közlekedési szabályok, útjelzők és lámpák.

V. A népmese

Elég azonban elővenni egy népmesét, és azt tapasztaljuk, hogy minden a helyén van; a szűkebb és tágabb világ, és mindebben az ember, harmonikus egységben van. Minden logikus, célszerű, és az erkölcsi értékrend szabályai maradéktalanul érvényesülnek. A mese a gyerek számára olyan menedék, felhőtlen öröm, mint ahogyan a játék is az; olyan világ, amelyben el tud igazodni, egyszersmind életre szóló tapasztalatokat szerezhet, irányelveket sajátíthat el. S ami legalább ennyire fontos, a művészet és kultúra világába is betekintést nyerhet általuk. Mindezek egész életére szólóan támaszt, belső tartást, magasabb életminőséget biztosítanak számukra.

„Talán nem túlzás azt állítani, hogy a szociális érzékenység, (szolidaritás) bizonyos örök érvényűnek tűnő erkölcsi parancsolatok betartása a test-lélek-szellem harmóniájának megteremtése, a kizökkent lét szüntelen helyreállítása, mely külön-külön és együttesen is a mese sajátossága: morális és egzisztenciális elveket közvetít a gyermeki tudat számára.”

(Bálint Péter: A népmese oktatásának anomáliáiról)

„... fontos, hogy ne csak racionális tudást, de a tudáshoz rendelt lelki élményt és erkölcsi tanítást is meg tudjuk adni!

Ez az egységes világkép – mely a tudás mellé rendeli annak erkölcsi tanítását is – életünkben vezérlőelvként működik. Iskoláinkból ez hiányzik a leginkább. A részek, részletek felől soha nem láthatjuk meg az egészet.

Ezt a hiányt a művészettel neveléssel lehetne hatékonyan pótolni. Azzal a művészettel neveléssel, amely szervesen beépíti magába a hagyomány ilyen módon felfogott, élő szellemiségét. Ez a szerves műveltség a természetes világkép. „

(Koszeecz Sándor: A mesék szerepe a lelki egészség megőrzésében)

A fenti idézetek, és az ezekkel kapcsolható számtalan hasonló megállapítás alátámasztja, milyen elképesztően fontos a mese oktatásának, a mesével való nevelésnek a szerepe mindabban, amit a bevezetőben kiemeltem.

A népmesék vitathatatlan értékrendjét szinte mindenki elismeri, nap mint nap hallunk is a mesemondás fontosságáról, de valljuk meg, kevés ember gondolja végig, vagy ismeri fel a mesék értékjegyeit. Tudjuk, hogy életre szóló tanításokat tartalmaz, nevelő hatása van. Az alapvető erkölcsi normákat közvetít. Szeretetre, szolidaritásra nevel; a jó tett helyébe jót várj, mindenki által ismert tétel. (Ezeknek a tanításoknak a bemutatása már önmagában megérne egy tanulmányt).

A népmesék rejtett igazságai, vagy a mai gyerek számára létfontosságú tanításai azonban igen kevésbé tudatosulnak, nem csak a gyerekekben, hanem a mesét mondó felnőttekben is.

Ezeknek a feltárása, tudatosítása a felnőttek számára – főként a mesével nevelők, oktatók számára – a mesék elemzésével elérhető, és el is kell juttatni hozzájuk ezeket az igazságokat. *A gyerekek esetében azonban nem az elemzés, hanem a beszélgetés és a játék a célravezető.*

Lássunk egy-két példát!

1. A mai szülők igyekeznek – saját szavaikkal élve – mindent megadni a gyerekeiknek. S ezáltal elrontják őket (Most nem beszélek arról a téves szemléletről, miszerint anyagi okok miatt nem vállalnak több gyereket). Ezzel aztán tökéletesen boldogtalanná és életképtelenné teszik a gyerekeiket. Egyik alaklommal megkérdeztem egy kisiskolás osztályt;

A mesében vajon hogyan jut a mesehős a varázseszközhöz, mások segítségéhez? Azt válaszolták: kapja.

De mégis, mit kell tennie érte? Azt mondták, semmit, hát hiszen ő a mesehős!

És bizony el kell mondani, hogy ahhoz a hősnek áldozatot kell hozni, másokat megsegíteni, munkát elvégezni, próbát kiállni, hogy megkapja a varázseszközt.

A mesében benne van a „Jó tett helyébe jót várj”, fehérén-feketén olvasható, vagy a mesemondó elmondja. Mégsem tudatosul a gyerekekben!

Ennek oka a már említett tény; mindent készen kapnak. Oka az, hogy a gyerekek jelentős része funkcionális analfabéta. Nem tudja, nem figyel arra, amit olvas, vagy hall.

Ez a gyerek aztán, amikor felnőtt, ha nem kap mindent készen, akkor boldogtalan, szerencsétlen lesz, főleg, hogy a médiában csupa mosolygós, szerencsés embert lát. Azt fogja hinni magáról, hogy egyedül ő az, aki semmire nem jutott, aki szerencsétlen és boldogtalan. És jönnek a bevezetőben említett problémák: a stressz, a pesszimizmus stb.

Másfelől viszont ennek a gyereknek eszébe sem jut, hogy dolgozni kellene. Amikor valaki mindent készen kapott, nehezen fogja rászánni magát arra, hogy munkát végezzen. Ebben megerősíti ismét a média, a társadalmi közvélekedés, hiszen sikeresnek, ügyeskedőnek, valamiben – a legtöbbször olyasmiben, aminek semmi értelme és semmi haszna sincs, mint pl. egy Guinness rekord felállítása - ki kell tűnnie, és akkor lesz valaki.

Meg kell változtatni tehát azt a szemléletet, hogy a munka teher, nyűg, vagy legjobb esetben is szükséges rossz. A népi hagyományok szellemében a munka természetes, az élet fő alkotóeleme, érték, amely egyfelől értéket teremt, másfelől az életünk értelmét és tartalmát adja. Mindez a gyerekek esetében a tanulás. A hagyománynak ezt a szellemiségét is jól tükrözik a népmesék.

2. A második példa a társasjáték foglalkozáson történt. A játékban a gyerek a mesehős, aki elindul világgá, szerencsét próbálni, és ha majd túljut az akadályokon, legyőzi a sárkányt, megszerezheti a koronát és a fele királyságot. Egy második osztályos kislány azt kérdezte, hogy az útvonal állomásait viheti-e magával, amit már megszerzett?

Megkérdeztem tőle, hogy vajon, amikor megy az iskolába, az útmenti fát, bokrot, vagy követ magával viszi-e? Hiszen ezek az útja állomásai. De már a gyerekekben – tudat alatt – munkál az anyagi szemlélet, a szerzésvágy. A felnőttek, amikor utaznak, sokkal fontosabb nekik, hogy mindent lefényképezzenek és hazavigyenek, s közben elfelejtik élvezni a látványt.

A társasjátékokat is felnőttek készítik a gyerekeknek, s tükrözi a gondolatvilágukat, az anyagiasság szemléletüket. A profi társasjáték gyártó is így vélekedett. (Egyébiránt ebben a játékban még sok ilyen elem van. Olyanok is, amelyek arra ösztönzik a játékost, hogy figyeljen oda, merre jár, merre vezet az útja.)

Mindez egyrészt segít az élet szépségeinek felfedezésében is. (Szemben a fent nevezett turistával, aki már nem is nézi a tájat, amerre jár, hanem az utazás alatt inkább valami bárgyú filmet néz, vagy gombokat nyomogat). Hol vagyunk már a költői szerény és szép meglátástól: „Hiszen az útfélen itt-ott // egy kis virág nekem nyitott” (Arany János), de abban is megjelenik ez a kérdés, hogy a gyerekek, amikor olvasnak, ne csak a sorokat lássák, ne szöveget tanuljanak, hanem figyelni tudjanak a szöveg tartalmára is.

A további példák felsorolása és részletes levezetése helyett arra hívom fel a figyelmet, hogy lám, így működik majd a Mesék Háza. Az igazi, természetes, emberi világot mutatjuk meg a gyerekeknek.

VI. Népmesével történő nevelés, oktatás

Majdnem félévszázadnyi folyamatos leépülés mutatkozik az állami nevelésben és oktatásban Magyarországon. Lassúbb-gyorsabb ütemben, tudatosan vagy hanyagságból hagyták, hogy a hagyományos értékrend kiüresedjen, eltűnjön a gyermeknevelésből. Még a pozitív családi háttérrel rendelkező emberek, szülők esetében is végbement egy értékvesztő folyamat, amely generációkon keresztül, a külső hatások, a felgyorsult életmód következtében jutott el a mai szintre.

A munka nem kevés, különösen , ha azt is figyelembe vesszük, hogy ma már a szülőket is nevelni és oktatni kell, mert már ők sem tudják, mi a szülő feladata, s hogyan legyen valaki jó szülő, hogyan nevelje gyermekét.

Ebben a munkában szükség van a civil szervezetekre is, és mindenkire, aki tenni tud, mert van hozzá képzettsége, tapasztalata, és tenni akar a köz javáért. Ebbe a sorba gondoljuk magunkat beletartozónak, elkötelezettnek és tenni akarónak.

A magyar népmesék értékei

A népmese oktatási és nevelési értékrendje:

- Nemzeti hagyomány (a leírtak szerint)
- Életszemléletet (az életnek a természetes, építő jellege)
- Humánus viselkedés (a gyengékkel, szegényekkel történő bánásmód)
- Az idősebbek tisztelete (szülők segítése, az idősebb ember/ asszony köszöntése)
- Illendő viselkedés
- Becsületes magatartás (az adott szó betartása)

- A becsületes munka, a rábízott feladat, a próba kiállása
- Az élővilág tisztelete (állatok, növények segítése, ápolása)
- A környezet, a természet rendje iránti tisztelet és elfogadás
- Nem a hivalkodó magatartás, és nem a magamutogatás, hanem a valódi tett a fontos
- Önzetlen magatartás
- Az adott szó betartása

Oktatási, nevelési formák, anyagok vázlatos bemutatása

1. A kiindulási pont egy óvodai nevelési – oktatási program

Létezik egy olyan óvodai oktatási nevelési forma, amelyben minden foglalkozás a népmesékre épül (készítője: Váradiné Katona Irén). A foglalkoztatási program lényege, hogy egy-egy népmese köré gyűjti mindazt az anyagot, amelyet a gyerekekkel el akarnak sajátítani, feldolgozza és megismerteti az adott népmese minden elemét, úgy, hogy közben megvalósítja az óvodai nevelés célkitűzéseit. Magát a mesét csak a négyhetes komplex felkészítés után mutatja be a gyerekeknek, akik addigra a teljes ismeretanyag birtokában vannak. A mese kiválasztása az évkörhöz kapcsolódik. Ezáltal a gyerekek könnyen kapcsolatot tudnak találni a környezetükkel, a természettel, annak jellemző természeti tárgyaival, jelenségeivel, valamint a hétköznapi és ünnepnapok szokásvilágával is.

Általában 3–4 hétig tart, míg az egész program lezajlik. Ezen belül az első két hétben az óvodás csoport megismerkedik azzal a világgal, amelyet a mese bemutat, illetve annak minden összetevőjével. Utána kapnak egy hetet, hogy elraktározzák a megszerzett ismereteket, illetve feldolgozzák a saját eszközeikkel. Majd csak ez után mutatja be a mesét az óvónő. A mese megismerése után valamennyien elmondják a benyomásaikat, most már a mese ismeretében, illetve ábrázolják, aszerint, hogy számukra mit jelentett.

A gyerek képességei, érdeklődése szerint tevékenykedik. A gyerekek eltérő képességekkel, képességgel rendelkeznek, de minden gyerek egyformán fontos, mindegyik a maga módján el tud valamit végezni, fejlődni tud, hagyják kibontakozni, senki nem sűrgeti, kap elegendő időt és lehetőséget.

A kultúra és a hagyomány pedig sokkal nagyobb szerepet kap a népmese foglalkoztatási programban, mint egyébként.

Amikor a gyerekek meghallgatják a mesét, az a hatás érhető el, ami a hagyományos mesemondók esetében, mivel a hallgatóság teljes egészében ismeri azt a világot, amelyről a

mesében szó volt, a tapasztalások, ismeretek és az élmény összegződik. Átélt, megtapasztalt, szerves és egységes világkép tárul a hallgatóság elé, éppen olyan, mint amilyen maga a népmese is.

A mese meghallgatása után mindegyik gyerek szavakba önti a saját élményeit. Ezek a vélemények a kommunikációs készségfejlesztésen túl segítenek megérteni- természetesen az életkoruknak megfelelő szinten- a saját helyüket az emberi világban és a természet rendjében.

Az óvodában történő nevelést a kezdeti lépésnek tartom azon az úton, amelyen elindulva célunk, hogy a gyerekeknek , a népmese múzeumi oktatási szellemben , a hagyományok alapján történő nevelésével folytassuk tevékenységünket a nemzeti felemelkedés elősegítése érdekében.

2. Elkészült egy Mesevarázs című könyv, amely a meséknek a már bemutatott módon készült feldolgozásait tartalmazza: a mesék világának bemutatása, szókincs fejlesztés, beszélgetés – nevelő célzattal – és sok-sok játék, amely pedig a mesék világának a gyerekek életébe történő átvitelét, személyes élményként való megélését szolgálja. (Rövidített, füzet formában készült változata korlátozott számban kapható. A teljes anyag kiadásához támogatókat keresünk.)

3. Elkészült egy felzárkóztató anyag: Hátsó pár, előre fuss, címmel. A mesék és hagyományok szellemiségét követve a tanulásban lemaradt gyerekek felzárkóztatását segíti. Egyszerre ad segítséget a gyerekeknek, a szülőknek és a tanítóknak. Sok ötlettel, feladattal, gyakorlattal. Nem iskolai, hanem életszerű megközelítésekkel (pl. meséket írtam a szorzótáblához).

4. Elkészült egy tehetséggondozó, tanulási módszert nyújtó könyv, amely szintén a fenti szellemiségben az értelemmel történő tanulást segíti. *Hogyan lehetsz sikeres az iskolában?* címmel.

Ez a három könyvecske a gyakorlat, az életszerűség, a hagyományok, a mesék világán keresztül juttatja el a gyerekeket egy teljesebb világképhez. A 8–12 éves korosztály számára készült anyag együttes címe: *Tanuljunk könnyebben, okosabban.*

5. A folytatás a 12–18 éves korúak számára: *Hogyan lehetsz sikeres diák?* – most készül.

A könyvek megjelentetéséhez, terjesztéséhez segítséget, támogatókat, kiadót keresünk.

6. Kiadásra került a Világgá megyek a magyar népmesék vándorútján című **társasjáték**

A játék 2009. szeptemberében az Oktatás hete Kiállításon különdíjat kapott.

A játék a magyar népmesék tárgyait, szereplőit, helyszíneit vonultatja fel útvonalán, összesen 122 képpel. A játékos a mesék világával, tárgyaival ismerkedik, miközben játszik. (Hiszen hogyan szerethetnék, érthetnék a gyerekek a népmeséket, ha nem ismerik a tárgyakat,

szereplőket, már nem tudják, mi a kéve, vagy a véka, s talán már azt sem értik, mit jelent, hogy a szegény ember kiment szántani?!) A játékos aztán a három út valamelyikén eljut a sárkányig, legyőzi, majd megszerzi a koronát és a fele királyságot. Eközben mesés eszközök, tárgyak segítik, vagy gátolják útján.

Útvonalas játékként már 5–6 éves kortól a felnőttekig mindenki nagy élvezettel játssza. (Nagyobbaknak külön kártyacsomag, más feladatok.)

7. Megjelent a *Világgá megyek 2. Barangolás a magyar népmesék világában.*

Ez a társasjáték 3. osztálytól ajánlott. Szükséges egy játékmester (szülő, tanító, nagyobb testvér), aki összefogja a játékosok tevékenységét. Háromféle játékmód többféle változata alapján játszható. A kártyacsomagok (4 szöveges és 8 képes kártyacsomag) segítségével érdekes történeteket, vidám kalandokat, mesés helyszíneket alkothatnak, élhetnek meg

a játékosok. Mindez csak fantázia kérdése. Alkothatnak egész mesét, szituációkat, szerepjátékot vagy éppen a kihúzott kártyák alapján maguk is taktikázhatnak, hogyan járhatják végig az útjukat.

8. További két társasjáték, amely a fentiekhez hasonlóan kiváló készségfejlesztő, az egyik az óvodás, iskola felkészítő csoport foglalkoztatására, *Török basa, nagy a hasa*, míg a másik iskolai foglalkoztatásra, *A kóró és a kismadár* című meséből készült, szintén kiadásra vár. Ezek megjelentetéséhez is támogatókat keresünk.

Az itt bemutatott munkák egységes rendszert, szellemiséget alkotnak, és a címben megjelölt cél elérését szolgálják.

Természetesen saját fejlesztésű anyagaink mellett fel kívánjuk használni a szakirodalom minden értékes munkáját.

A mesével, hagyománnyal történő nevelés és oktatás helyszíne egy csodálatos létesítmény, maga a

9. Mesék Háza (tájékoztatás: www.nepmesemuzeum.com)

Ennek az intézménynek célja, hogy megteremtse, láthatóvá, érzékelhetővé tegye a mesék világát, miközben a gyerekek a mesével és hagyományokkal történő nevelés és oktatás szellemiségében eljutnak az alapvető kulturális szint megszerzéséhez. Mindezzel megvalósítható az a szemléletváltás, amelynek a fontosságára a kiinduláskor felhívtam a figyelmet. Egyszerre kíván kulturális, oktatási, könyvtári, köznevelési, felvilágosító és közösségi létesítményként működni. Országos, megyei, kistérségi, helyi rendezvények szervezésével segíteni, közhasznú tevékenységet folytatni.

Az Emese Kis Csillaga Kulturális Alapítvány azzal a céllal jött létre, hogy mindezt megvalósítsa.

Céljaink, röviden:

- A magyar népmese-kincs megismertetése a gyerekekkel
- Az olvasás megszerettetése ezen keresztül
- A magyar hagyományok megismertetése: ősi kultúra, vallási motívumok, néprajz, népművészet
- A magyar nyelv gazdag szókincsének megismertetése: a magyar nyelv logikája, struktúrája, a benne rejlő életfilozófia bemutatása
- A külföldön élő magyarok gyerekeinek a magyar nyelvvel, a hagyományokkal, a magyar kultúrával történő megismertetése
- A természet szépségeinek a figyelem előterébe állítása – a népmesékben mindig jelen van az élővilág tisztelete
- Környezettudatos magatartásra nevelés
- Morális értékek: az adott szó tiszteletben tartása, egymás megbecsülése, becsületes viselkedés – és számos népmesei értéknek a nevelésben történő felhasználása

A részletes tervek megvalósítása

A koncepció a mesevilág elrendezésében az ég és Föld összekapcsolására, a mikro-, és makrokozmosz megjelenítésére utal. Hangsúlyozni kívánja az ember kapcsolatát a körülötte lévő természettel, a Földdel, a csillagokkal, a világmindenséggel.

A területen két fő kompozíciócsoport kerül megvalósításra, úgymint

A) Főépület: A Népmese Múzeum épülete, Foglalkoztató, Kilátótorony.

A múzeum egy kör alakú központi részből áll, melynek három szintje van.

1. szint: az *alsó világ*, ahol a meséknek ezt a helyszínét bemutató jelenetek, figurák láthatók majd.

2. *A földi világ*, ahonnan be lehet jutni a négy épületszárnyba, s ahol a magyar mitológia jeleneteit láthatjuk: Csodaszarvas, Emese álma, Szt. László ill. Mátyás király legendáiból készült faragások formájában.

3. *Az égi világ*, a felső szinten, ahol az „öreg csillagok” emberalakos ábrázolása, magyar elnevezésekkel, a néphit szerinti figurákkal kerül bemutatásra.

A középső körből lehet bejutni a *négy épületszárnyba*. Ezekben kerül bemutatásra az állandó kiállítás anyaga. A mesékből vett jelenetek, tárgyak, figurák a táblázat szempontjai szerint rendszerezve:

É				
gtáj	szak	él	elet	yugat
E				
lem	íz	űz	evegő	öld
É				
vszak	él	yár	avasz	sz
T				
ermészet	övény	mber	llat	svány
N				
apszak	j	él	eggel	ste

Az itt leírtak alapján a kiállítás anyaga, szereplői behatárolhatók, összeköthetők az elemekkel, bolygókkal, eseményekkel és helyszínekkel.

Az egyes termek közepén kis tárlókban elhelyezésre kerülnek :

a) *hétköznapi tárgyak* /kicsinyített másai/, hogy a gyerekek megértsék a fogalmakat, szavakat, amelyekről a mesében olvasnak.

b) „*varázseszközök*”

a. A kiállított tárgyak egyfelől hétköznapi eszközök, melyek a mesében előfordulnak, de a gyerekek többsége nem ismeri őket. Éppen az a cél, hogy ezeket megismerjék. Ezek azok a tárgyak, amelyek a hagyományos, vidéki világ eszközei, mindennapos velejárói. A tárgyak többsége népművészeti, kézműves alkotás. A megjelenítési terület és összetétel anyagiak függvénye. Ezek az eszközök, amelyeket itt bemutatunk, jórészt megismerhetők lesznek használat közben a kézműves foglalkozásokon. De az élő mesemondás gyakorlati illusztrációját is képezik. Ez azért is fontos, mert a gyerekek megtanulják, az elméleti ismeret gyakorlati, kézzelfogható világát, mely tanulásnak, mint folyamatnak lényeges eleme: az elmélet és gyakorlat összekapcsolása.

b. A varázseszközök, amelyek a mesékben szerepelnek, és ugyanúgy, ahogy a mesében: egymás mellett van a reális és az irreális, itt is megférnek egymás melletti tárlókban a hétköznapi és varázseszközök.

Az egész múzeumi anyag e szerint az elv szerint kerül kialakításra.

Körben, az egyes helyiségekben helyezkednek el a mesevilág jelenetei, figurái, melyeket szintén anyagában, tartalmában és megjelenítési formájában az egyes terem arculatához igazítunk: így az adott égtáj/elem/ évszaknak megfelelő hangulatot fejez ki egy-egy terem.

A Múzeum épületéhez kapcsolódik egy, szintén kör alakú, nagyobb terem: ez a *Foglalkoztató*. Az épület komplexum harmadik eleme egy *Kilátótorony*.

B) *A központi épületekhez közvetve kapcsolódó egyéni formákat és motívumokat képviselő*

struktúrák, elemek.

1. *Életfa* egy kis domb tetején, ahol a domb magát a Földet jelképezi.
2. A Föld körül hét domb foglal helyet, ovális pályán a hét bolygó földi megfelelőjeként.
3. A *Mesepark* közepén kerek erdő, benne hármast út.
4. A park végében egy magaslaton *egy fehér vár*, amely csak „dekoráció”, nem látogatható.
5. Átlagos méretű játszótér, hagyományos magyar játékokkal, jellegzetességekkel, tartalommal.
6. A területet érintő kis patak/mesterséges tó mentén egy kiemelt *Tündér Ilona* – *kompozíció*.

A Parkban helyet kap még egy *parasztház*. Anyagi feltételek függvényében létesül még – külön tervek alapján – *szállás*.

A népmese által bemutatott világ az emberi élet egészét felöleli. A népmesék világának ismeretében helyreállítható vagy legalábbis kiigazítható a megbomlott egység az ember és környezete között.

A múzeum tervezője, megálmodója az alapítvány kezelője Farkas L. Rozália.

Ugyanakkor jelentős szellemi értékek állnak a rendelkezésünkre:

Mind a Múzeum belső elrendezkedésében, mind az épület együttest körülvevő Mesepark kialakításában támaszkodni kívánunk *Jankovics Marcellnek* a hasonló témában elkészített tanulmányában foglaltakra.

A múzeum és foglalkoztató épületterveit Makovecz Imre készítette.

Mindezek garanciát jelentenek arra, hogy a megvalósításra kerülő Népmese Múzeum és Park ne válhasson olcsó szórakoztató intézménnyé, hanem megőrizze az Alapítványban foglaltak szerint az értékközvetítő szerepét.

10. Rendszeres tevékenység a Mesék Házában:

Korosztályos programok napi rendszerességgel működnek a létesítményben.

I. Óvodai program.

II. Iskolás program

III. Klubfoglalkozás, mely délután, illetve hétvégén vehető igénybe:

IV. Könyvtári, olvasási lehetőség (gyermek-, és ifjúsági könyvek, illetve tanároknak szakkönyvek).

V. Anyanyelvi oktatás: nyelvörzés, helyes nyelvhasználat. Az Emese Kis Csillaga Közhasznú Kulturális Alapítvány 2012. márc. 31-én megrendezte első, országos anyanyelvi versenyét a helyes nyelvhasználat, nyelvhelyesség témakörben. A verseny hozadéka nagyon jelentős volt, sikeres, és a résztvevők ismereteinek, nyelvi szintjének gyarapítása mellett az iskoláknak is segédanyagot adott. (*Beszéljünk helyesen, szépen magyarul* című verseny.)

VII. Sportfoglalkozások, benti és kinti lehetőséggel.

Vitathatatlan jelentőségű kezdeményezés az oktatáspolitikai részéről a testnevelés és a sport foglalkozások előtérbe helyezése. Az egészséges ember, aki dolgozni és alkotni tud, az egészség a legfőbb érték. Véleményünk szerint azonban *fizikai egészség nem érhető el egészséges szellemiség nélkül: a betegség okozói sokszor lelki, szellemi tényezők*. Ahogy a mondás is tartja: Ép testben ép lélek.

De ez a megállapítás nem egyirányú: ép lélek nélkül nincs ép test, ép ember sem. A lelki, szellemi fejlődés együtt kell, hogy járjon a fizikai fejlődéssel.

A Népmese Múzeum oktatási és nevelési értékrendje alkalmas arra, hogy egészséges szellemiségű, gondolkodó, a nemzeti értékeket és hagyományokat ismerő és értékelő, testileg, lelkileg, szellemileg egészséges nemzedék felnővkedéséhez hozzá tudjon járulni.

VIII. Nyári táborok szervezése.

IX. Oktatás, nevelés felvilágosítás, gyerekek, fiatalok, fiatal felnőttek, szülők részére.

X. Pedagógus továbbképzés. A gyerekek tanulását segítő módszertani ismeretanyag oktatása.

XI. Önképzőköri tevékenység – korosztályos szinten.

XII. Rendezvények:

Az idén már megrendezzük az első mesemondó versenyt, amely annyiban különleges, hogy történelmi mesemondó verseny lesz *magyar történelmi tárgyú*, történelmi helyhez, személyhez, eseményhez kötődő *mondát, mesét vagy elbeszélést* adhatnak elő a résztvevők. A döntő 2012. november második felében lesz.

XIII. Előadások, kulturális programok

XIV. Ismeretterjesztés

Kapcsolódó létesítmények: a Mesék Háza létesítmény mellett vállalkozók által üzemeltetett, kiegészítő, de a vidéki/hagyományos élet teljességének bemutatását szolgáló létesítmények: állatsimogató, mintagazdaság, lovarda.

Összegzés: A tervek megvalósításához munkahely teremtés kapcsolódik, az adott térség, település turisztikai felvirágoztatása, s olyan kulturális, nevelő, oktató központ kíván lenni, amely az egész magyarság számára szól.

Tevékenységeből adódóan semmiféle hátrányos helyzet nem gátolja a működését: mindenki számára nyitott, és mindenki számára fejlődést nyújt ahhoz a szinthez képest, amely rá éppen jellemző.

A Mesék Háza megépülése után tudja biztosítani a saját működési feltételeit. A saját rendezvényeinek bevétele, az ajándék és kézműves bolt bevétele, pályázatokon elnyert támogatások, és az Emese Kis Csillaga Közhasznú Kulturális Alapítványon keresztül történő támogatások alapján.

Jelenleg az alapítvány kuratóriuma, minden önkéntese, segítői ingyen végzik munkájukat.

Kérjük támogassa munkánkat, hogy minél többet tudjunk tenni az ifjúságért, a nemzeti kultúráért, Magyarország szellemi felemelkedésért!

Emese Kis Csillaga Közhasznú Kulturális Alapítvány

számlaszáma: Erste 11600006-00000000-29130254

Nemzetközi: IBAN: HU02116000060000000029130254 Swift kód: GIBAHUHB

Adószám: 18197282-1-42

Senki számára nem lehet közömbös, milyen lesz a jövő generáció, milyen lesz a magyarság jövője.

Amikor elindulnak gyermekeink az élet vándorútján, tegyük lehetővé számukra, hogy értékes útravaló legyen a tarisznyájukban, amely egy egész életre biztosítja a szellemi táplálékot.

Összefoglaló: *A mai világunkban jelentkező társadalmi problémák megoldásához, a válságból való kilábaláshoz szükség van a kreativitásra. Az, ami előbbre vihet bennünket, az emberi kreativitás.*

Csóka András, idegsebész, főorvos, aki az emberi agy tevékenységével foglalkozik, fejtette ki előadásában (Gyógyítók napja, Két Hollós Könyvesbolt, 2009. július 11.), hogy a kreativitáshoz nem elegendő a tudás és a tapasztalat: szükséges a nemzeti kultúra ismerete, az arra való építés és a hit. Ezek hiányában, korábbi éveiben, közel sem tudott a maihoz mérhető színvonalú, eredményes tevékenységet végezni. A hit és a hagyományok azonban magasabb szintre juttatták, és rendkívüli eredményeket ért el a saját tevékenységében, kutatásaiban. Az emberi agy felfogóképessége végtelen, a gond az ismeretek, az információk előhívásával van. Minél több információ előhívására van szükség. Ezekre csak akkor emlékszünk, csak akkor

tudjuk felidézni őket, ha a fenti értékek birtokában vagyunk. Tudományosan is bizonyítható tehát, hogy a megszerzett tudásunkat és tapasztalatainkat úgy tudjuk mozgósítani, agyunkból előhívni, a mindennapi problémák megoldásában alkalmazni, vagy színvonalas alkotótevékenységet végezni, ha megvan hozzá a kulturális háttér.

ISBN számok.

CD/DVD: ISBN 978-963-08-7085-6

ISBN 978-963-08-7085-6

Online: ISBN 978-963-08-7086-3

ISBN 978-963-08-7086-3

